SİVAS CUMHURİYET ÜNİVERSİTESİ

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Maliye Ana Bilim Dalı

TÜRKİYE'DE GELİR DAĞILIMI ADALETİNİN SAĞLANMASINDA AİLE VE SOSYAL HİZMETLER BAKANLIĞININ ROLÜ

Yüksek Lisans Tezi

Ayhan ÜNAL

Sivas

Eylül 2025

SİVAS CUMHURİYET ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Maliye Ana Bilim Dalı

TÜRKİYE'DE GELİR DAĞILIMI ADALETİNİN SAĞLANMASINDA AİLE VE SOSYAL HİZMETLER BAKANLIĞININ ROLÜ

Yüksek Lisans Tezi

Ayhan ÜNAL

Tez Danışmanı

Doç. Dr. Bünyamin DEMİRGİL

Sivas

Eylül 2025

ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI

Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü bünyesinde hazırladığım bu Yüksek Lisans tezinin bizzat tarafımdan ve kendi sözcüklerimle yazılmış orijinal bir çalışma olduğunu ve bu tezde;

1- Çeşitli yazarların çalışmalarından faydalandığımda bu çalışmaların ilgili bölümlerini doğru ve net biçimde göstererek yazarlara açık biçimde atıfta bulunduğumu;
2- Yazdığım metinlerin tamamı ya da sadece bir kısmı, daha önce herhangi bir yerde yayımlanmışsa bunu da açıkça ifade ederek gösterdiğimi;
3- Başkalarına ait alıntılanan tüm verileri (tablo, grafik, şekil vb. de dahil olmak üzere) atıflarla belirttiğimi;
4- Başka yazarların kendi kelimeleriyle alıntıladığım metinlerini, tırnak içerisinde veya farklı dizerek verdiğim yine başka yazarlara ait olup fakat kendi sözcüklerimle ifade ettiğim hususları da istisnasız olarak kaynak göstererek belirttiğimi,

beyan ve bu etik ilkeleri ihlal etmiş olmam halinde bütün sonuçlarına katlanacağımı kabul ederim.

…/…/…

Ayhan ÜNAL

TEŞEKKÜR

Yüksek lisans öğreniminin ve tezin her aşamasında çalışmalarıma yön veren, hiçbir zaman desteğini esirgemeyen, bilgi ve birikimlerini sabırla ve özveriyle her zaman paylaşan çok değerli danışman hocam Sayın Doç. Dr. Bünyamin DEMİRGİL'e sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Tezin tamamlanmasında desteklerini esirgemeyen Mehmet Akif ÜNAL'a ve Nuran CALDU'ya değerli katkılarından ötürü teşekkür ederim.

Ayhan ÜNAL

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER ..... **i**

KISALTMALAR ..... **v**

TABLO LİSTESİ ..... **vii**

ŞEKİL LİSTESİ ..... **ix**

ÖZET ..... **xi**

ABSTRACT ..... **xiii**

GİRİŞ **1**

BİRİNCİ BÖLÜM **3**

1.GELİR DAĞILIMI KAVRAMI VE ÖNEMİ **3**

1.1.Gelir Dağılımı ve Gelir Dağılımında Adalet 3

1.2.Gelir Dağılımı Türleri 4

1.2.1. Kişisel Gelir Dağılımı 4

1.2.2. Fonksiyonel Gelir Dağılımı 5

1.2.3. Sektörel Gelir Dağılımı 5

1.2.4. Bölgesel Gelir Dağılımı 6

1.2.5. Birincil ve İkincil Gelir Dağılımı 7

1.3.Gelir Dağılımı Ölçüm Yöntemleri 8

1.3.1. Yüzde Paylar Analizi 10

1.3.2. Lorenz Eğrisi 10

1.3.3. Gini Katsayısı 11

1.3.4. Dalton – Atkinson Ölçütü 12

1.3.5. Kuznets Eğrisi 13

1.3.6. Pareto Katsayısı 14

1.3.7. Theil İndeksi 15
1.3.8. Değişim Aralığı 16
1.3.9. Değişme Katsayısı 16
1.3.10. Varyans 16
1.3.11. Logaritmik Standart Sapma 17
1.4.Gelir Dağılımını Açıklamaya Yönelik Teorik Yaklaşımlar 18
1.4.1. Merkantilistlerin ve Fizyokratların Gelir Dağılımı Teorileri 18
1.4.2. Klasik İktisatçıların Gelir Dağılımı Teorileri 19
1.4.3. Marx'ın Gelir Dağılımı Teorisi 22
1.4.4. Neo-klasik İktisatçıların Gelir Dağılımı Teorisi 23
1.4.5. Keynesyen İktisatçıların Gelir Dağılımı Teorisi 25
1.4.6. Post-Keynesyen İktisatçıların Gelir Dağılımı Teorisi 26
1.4.7. Sentezci Gelir Dağılımı Teorisi 28
1.4.8. Arz Yanlı İktisadın Gelir Dağılımı Teorisi 30
1.4.9. Monetarist İktisadın Gelir Dağılımı Teorisi 31
İKİNCİ BÖLÜM 33
2.GELİR DAĞILIMI POLİTİKALARI 33
2.1. Gelir Dağılımı Politikasının İlkeleri 33
2.1.1. Eşitlik İlkesi 33
2.1.2. İhtiyaç İlkesi 33
2.1.3. Çalışma (Verimlilik) İlkesi 34
2.1.4. Herkese Eşit Muamele İlkesi 34
2.2. Gelir Dağılımı Politikasının Araçları 35
2.2.1. Ücret Politikası 35
2.2.2. Fiyat Politikası 35

2.2.3. Servet Politikası 36
2.2.4. Maliye Politikası 36
2.3. Gelir Dağılımına Etki Eden Faktörler 48
2.3.1. Ekonomik Büyüme 49
2.3.2. İşsizlik 50
2.3.3. Faiz 50
2.3.4. Enflasyon 51
2.3.5. Para ve Kredi Politikaları 52
2.3.6. Eğitim 53
2.3.7. Sosyokültürel Faktörler 54
2.3.8. Demografik Faktörler 54
2.3.9. Servet Dağılımı 55
2.3.10. Emeğin Dağılımı 55
2.3.11. Küreselleşme 56
2.3.12. Göç 57
2.4.Türkiye Ekonomisinin Gelir Dağılımı Göstergeleri 58
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM 61
3.GELİR DAĞILIMI ADALETİNİ SAĞLAMADA AİLE VE SOSYAL HİZMETLER BAKANLIĞININ ROLÜ 61
3.1. Sosyal Devlet 61
3.2. Sosyal Politika 62
3.3. Sosyal Güvenlik 63
3.4.Sosyal Hizmet 63
3.5.Sosyal Yardım 64
3.5.1. Türkiye'de Sosyal Yardım Kuruluşları 64

3.6.Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı 68

3.6.1. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Tarafından Yürütülen Sosyal Yardım Faaliyetleri 73

SONUÇ 99

KAYNAKÇA 103

ÖZ GEÇMİŞ 115

KISALTMALAR

ASHB : Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı

DPT : Devlet Planlama Teşkilatı

GSB : Gençlik ve Spor Bakanlığı

GSS : Genel Sağlık Sigortası

GSYH : Gayri Safi Yurt İçi Hâsıla

E.T. : Erişim Tarihi

KHK : Kanun Hükmünde Kararname

MBS : Mevzuat Bilgi Sistemi

HMB : Hazine ve Maliye Bakanlığı

MEB : Milli Eğitim Bakanlığı

kwh : kilovatsaat

RTÜK : Radyo ve Televizyon Üst Kurulu

SED : Sosyal ve Ekonomik Destek

SHM : Sosyal Hizmet Merkezi

STK : Sivil Toplum Kuruluşu

SYDTF : Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu

SYDV : Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı

TCMB : Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası

TOKİ : Toplu Konut İdaresi

TÜİK : Türkiye İstatistik Kurumu

vb. : ve benzeri

vd. : ve diğerleri

VGM : Vakıflar Genel Müdürlüğü

TABLO LİSTESİ

Tablo 2.1. Yıllara Göre Türkiye'de Gini Katsayısı Değişimi 59

Tablo 2.2. OECD Ülkelerinde Gini Katsayısı 59

Tablo 2.3. Sıralı Yüzde Yirmilik Gruplar İtibarıyla Fert Gelirinin Dağılımı 60

Tablo 3.1. Yıllara Göre Sosyal Yardımların GSYH'ya Oranı ve Sosyal Yardım Harcamaları 70

Tablo 3.2. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Bütçe Ödenekleri 71

Tablo 3.3. Sosyal Yardımlardan Faydalanan Toplam Hane Sayısı 72

Tablo 3.4. Ana Gruplar Bazında Sosyal Yardım Programları 74

Tablo 3.5. Ana Gruplar Bazında Sosyal Yardım Harcamaları 75

Tablo 3.6. Doğum Yardımı 77

Tablo 3.7. Çoklu Doğum Yardımı 77

Tablo 3.8. Eşi Vefat Etmiş Kadınlara Yönelik Düzenli Nakit Yardımı 78

Tablo 3.9. Öksüz ve Yetim Yardımı 78

Tablo 3.10. Asker Ailelerine Yönelik Düzenli Nakit Yardımı 79

Tablo 3.11. Asker Çocuğu Yardımı 79

Tablo 3.12. Terör Zararı Yardımı 80

Tablo 3.13. Afet - Acil Durum Yardımları 80

Tablo 3.14. Şehit Yakınları ve Gazilere Yönelik Yardımlar 81

Tablo 3.15. Vefat Yardımı 81

Tablo 3.16. Türkiye Aile Destek Programı Yardımları 81

Tablo 3.17. Gıda Yardımları 82

Tablo 3.18. Öğrencilere Öğle Yemeği Yardımı 83

Tablo 3.19. Aşevi Yardımı 83

Tablo 3.20. Barınma Yardımı 84

Tablo 3.21. Yakacak Yardımı 85
Tablo 3.22. Elektrik Tüketim Desteği 85
Tablo 3.23. Doğalgaz Tüketim Desteği 86
Tablo 3.24. Yaşlı Aylığı 87
Tablo 3.25. Engelli Evde Bakım Aylığı 87
Tablo 3.26. Engelli Aylığı 88
Tablo 3.27. Engelli Yakını Aylığı 88
Tablo 3.28. GSS Prim Ödemeleri 89
Tablo 3.29. Şartlı Sağlık Yardımları 90
Tablo 3.30. İlaç Katılım Payı Ödemeleri 91
Tablo 3.31. Kronik Hastalık Yardımı 91
Tablo 3.32. Silikozis Hastalarına Yapılan Ödemeler 92
Tablo 3.33. Ücretsiz Ders Kitabı 92
Tablo 3.34. Şartlı Eğitim Yardımları 93
Tablo 3.35. Eğitim Materyali Yardımı 94
Tablo 3.36. Öğrenci Barınma, Taşıma ve İaşe Yardımı 94
Tablo 3.37. Engelli Öğrencilerin Ücretsiz Taşınması 95
Tablo 3.38. Sosyal ve Ekonomik Destek Oranları 97
Tablo 3.39. Sosyal ve Ekonomik Destek Yardımı 97
Tablo 3.40. Koruyucu Aile Hizmeti Ödemeleri 98

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 1.1. Gelir Dağılımı Türleri ve Arasındaki İlişki 6

Şekil 1.2. Lorenz Eğrisi 11

Şekil 1.3. Kuznets Eğrisi..... 14

Şekil 1.4. Pareto Gelir Dağılımı..... 15

Şekil 1.5. Ricardocu Dağılım Teorisi 21

Şekil 1.6. Gelirin Emek ve Kapital Arasında Dağılımı 25

Şekil 1.7. Weintraub Toplam Arz Fonksiyonu 30

Şekil 3.1. Sosyal Yardımların GSYH'ya Oranı 71

Şekil 3.2. ASHB Bütçesinin Genel Bütçeye Oranı..... 72

Şekil 3.3. Sosyal Yardımlardan Faydalanan Hane Sayısı..... 73

ÖZET

Devletlerin başlıca amaçlarından birisi de toplumun refah seviyesini artırmaktır. Toplumun refah düzeyinin yükseltilmesi gayrisafi milli hasılanın artırılması ve bunun da toplumu oluşturan bireyler arasında adil bir şekilde dağıtılması ile mümkündür. Gelirin adil olarak dağıtılmaması birtakım ekonomik ve sosyal problemlerin ortaya çıkmasına yol açmaktadır. Gelir dağılımının sadece piyasa koşulları ile gerçekleştirilmesi durumunda gelir dağılımında adalet olumsuz olarak etkilenmekte ve piyasanın başarısız olmasına neden olmaktadır. Bu durumda diğer piyasa başarısızlıklarında olduğu gibi gelir dağılımı konusunda da kamu müdahalesi zorunlu hale gelmektedir. Kamu müdahalesinde en etkili yöntem olarak maliye politikası araçlarından vergi ve kamu harcamaları yaygın olarak kullanılmaktadır.

Kamu harcamaları bilhassa gelir eşitsizliğinin azaltılması ve gelirin yeniden dağıtılması açısından sıklıkla kullanılan önemli bir maliye politikası aracıdır. Kamu kesimi tarafından gerçekleştirilen sosyal transfer harcamalarının geliri yeniden dağıtıcı etkisi harcamanın türüne göre değişiklik göstermektedir. Devletin dar gelirli bireyler lehine gelir dağılımını değiştirmek maksadıyla yaptığı bütün harcamaları sosyal amaçlı transfer harcamaları olarak değerlendirilmektedir. Sosyal amaçlı transfer harcamaları bilhassa gelişmiş ülkelerde daha yaygın olarak kullanılan bir maliye politikası aracıdır. Günümüzde bu harcamalar gelir dağılımında adaletin sağlanmasında giderek daha fazla önem kazanmaktadır. Devletler gelir eşitsizliğini azaltmaya yönelik çeşitli ekonomi politikaları izlemekte ve temel ihtiyaçlarını karşılamakta zorlanan bireylere destek sunmak için birtakım sosyal yardım programları yürütmektedir.

Türkiye'de sosyal yardım faaliyetlerinin yürütülmesinden büyük ölçüde sorumlu olan kurum Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'dır. Bu bağlamda bakanlık, sosyal yardımlaşma ve dayanışma çerçevesinde ayni ve nakdi yardımlar, sosyal ve ekonomik destek, barınma ve gıda yardımları, evde bakım yardımı, engelli ve yaşlı yardımları, aile yardımları, sağlık yardımları, eğitim yardımları gibi çeşitli hizmetleri yerine getirerek gelir dağılımında adaleti sağlama ve gelir dağılımı eşitsizliğini azaltmada önemli rol üstlenmektedir.

Anahtar kelimeler: Gelir dağılımı, Gelir dağılımında adalet, Sosyal yardımlar, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı.

ABSTRACT

The main purpose of states is to increase the welfare sof society. Increasing the welfare of society is possible by increasing the gross national product and distributing it fairly among all members of the society. Income that is not distributed fairly causes economic and social problems to arise. Distributing income entirely under market conditions negatively affects income distribution justice and the market fails. For this reason, public intervention in income distribution is inevitable, as in other market failures. It is seen that taxes and public expenditures, which are fiscal policy tools are widely used in public intervention.

Public expenditures are an important fiscal policy tool frequently used to improve income distribution and redistribute income. The income redistributive effect of social transfer expenditures by the public sector varies depending on the type of expenditure. All expenditures made by the state to change the income distribution in favor of low-income classes are considered transfer expenditures for social purposes. Transfer expenditures for social purposes are generally a fiscal policy tool used more in developed countries. Nowadays, transfer expenditures for social purposes are increasingly playing an important role in ensuring justice in income distribution. States follow economic policies that ensure justice in income distribution and carry out some social aid activities that provide support to individiuals who cannot meet their needs.

The institution mainly responsible for carrying out social assistance in Turkey is the Ministry of Family and Social Services. In this context, the ministry undertakes important duties in reducing income distribution inequality by providing services such as social and economic support, home care assistance, in-kind and cash aid, family aid, housing and food aid, disabled and elderly aid, health aid, education aid, within the framework of social assitance.

Keywords: Income distribution, Justice in income distribution, Social benefits, Ministry of family and social services.

GİRİŞ

Gelir dağılımında adalet konusu neredeyse bütün ülkelerin odağında yer almaktadır. Özellikle 20'nci yüzyılın sonlarına doğru artan globalleşme kavramı ile birlikte daha da belirginleşen gelir eşitsizliği ve bu eşitsizliğin sebep olduğu birtakım ekonomik ve sosyal sorunlar, gelir eşitsizliğini ivedilikle çözülmesi gereken önemli bir problem haline getirmiştir (Demirgil 2018: 119).

Gelir dağılımında adalet konusu geçmişte olduğu gibi günümüzde de üzerinde durulan önemli bir konudur. Bu sebeple bütün iktisat teorileri gelir dağılımı ile ilgilenmişlerdir. Her ne kadar gelir dağılımı klasik iktisat teorisinde genellikle birincil gelir dağılımı çerçevesinde ele alınmış olsa da II. Dünya Savaşı sonrasında devletin ekonomik hayatta rolünün artmasıyla birlikte gelir dağılımında adaletin sağlanması temel hedeflerden biri haline gelmiştir. Gelir dağılımında adalet, özellikle sosyal devlet anlayışına sahip bir örgütlenmenin üzerinde durduğu sosyoekonomik konulardan birisidir. Çünkü devlet, anayasa ve uluslararası normlara göre, vatandaşlarına belirli bir gelir sağlamakla görevlidir (Ataseven vd. 2021: 6).

Gelir dağılımında adalet iktisat biliminin mühim konularından biridir. Geçmişte olduğu gibi bugün de gelir dağılımında dengenin sağlanması hemen her ülkenin iktisat politikalarının öncelikli hedefleri arasında yer almaktadır. Günümüzde hemen her ülke ekonomik ve toplumsal yönleri olan gelir dağılımı kavramı ile yüzleşmekte ve gelir eşitsizliğini azaltmak ve adil bir ekonomik yapı kurmak adına çeşitli iktisat politikaları uygulamaktadır (Erçakar, Güvenoğlu 2018: 39). Dünyada, ülkelerin içindeki gelir bölüşümü adaletsizliğinin yanı sıra, ülkeler arasındaki gelir bölüşümü adaletsizliği de artmaktadır. Gelir bölüşümü çok yönlü etkileri olan bir olgudur. Ülkenin eğitim sistemiyle, demografik yapısıyla, rekabet sistemiyle, hukukla, çevreyle; elde edilen faktör gelirleriyle, sektör gelirleriyle ve ekonomik sistemin içinde yer alan tüm kavramlarla yakın ilişkileri bulunmaktadır (Çiftçi 2018: 20).

Devletin maliye politikası amaçlarından birisi de hiç kuşkusuz gelir dağılımında adaletin sağlanmasıdır. Devletin geliri yeniden dağıtıcı rolü, ikincil gelir dağılımını ortaya çıkarmıştır. Bu, devletin vergiler ve transfer harcamaları aracılığıyla geliri bireyler veya gruplar arasında yeniden dağıtma sürecidir. Birincil gelir dağılımı

fonksiyonel gelir dağılımı olarak adlandırılırken, ikincil gelir dağılımı kişisel gelir dağılımı olarak adlandırılmaktadır. Gelirin adil dağılımını sağlamak, sosyal devletin en önemli görevleri arasında yer almaktadır (Çiftçi 2018: 20).

Bu çalışmada amaç Türkiye'de gelir dağılımı eşitsizliğinin azaltılmasında Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'nın önemini incelemektir. Üç bölümden oluşan tez çalışmasının birinci bölümünde gelir dağılımı kavramı, gelir dağılımı türleri, gelir dağılımı ölçüm yöntemleri ve gelir dağılımını açıklamaya yönelik teorik yaklaşımlara yer verilmiştir. Tez çalışmasının ikinci bölümünde gelir dağılımı politikası araçları ve gelir dağılımına etki eden makroekonomik faktörlere ve makroekonomik olmayan faktörlere yer verilmiştir. Üçüncü bölümünde ise sosyal devlet ve sosyal hizmet kavramları açıklanmış, sonrasında Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'nın 2011 – 2024 yılları arasında yürütmüş olduğu sosyal yardım faaliyetlerine ilişkin veriler tablolar yardımıyla analiz edilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. GELİR DAĞILIMI KAVRAMI VE ÖNEMİ

Çalışmanın bu bölümünde gelir dağılımına ilişkin temel kavramlar, gelir dağılımının önemi, gelir dağılımı çeşitleri, gelir eşitsizliği ölçütleri ve gelir dağılımına ilişkin teoriler ele alınacaktır.

1.1. Gelir Dağılımı ve Gelir Dağılımında Adalet

Gelir, üretim faktörleri kullanılarak bir üretim süreci sonucunda meydana gelen mal veya hizmetin, piyasada satışı dahilinde elde edilen getiri olarak açıklanabilmektedir (Güven ve Öcal 2022: 19). Ayrıca gelir, belirli bir dönemde bir kişi, şirket veya tüm ekonomiye yönelik para veya mal ve hizmet aktarımlarını ifade etmektedir. Bir kazancın gelir sayılabilmesi için cari yıl içerisinde yapılan üretime katılmanın sonucu olması gerekmektedir. Üretim faaliyetine katılan faktörler emek, sermaye, toprak ve müteşebbistir. Bu faktörlerin üretime katılma neticesinde sağladıkları gelirler de ücret, faiz, rant ve kâr olarak adlandırılmaktadır (Karataş 2019: 55).

Gelir dağılımı ise, bir ülkede belirli bir dönemde oluşturulan milli gelirin bireyler ve gruplar ile üretim faktörleri arasında bölüşümü olarak ifade edilmektedir. Başka bir ifadeyle gelir dağılımı, esas olarak devletin, bireylerin üretimden elde ettikleri ilk gelir ile sonunda ellerine geçen kullanılabilir gelir arasında oluşturduğu fark şeklinde ifade edilmektedir (Kıratoğlu ve Özbay 2018: 82).

Gelir dağılımı eşitsizliği, basit tanımla bir toplumu meydana getiren bireylerin birbirlerinden farklı miktarlarda gelir elde etmesidir. Gelir grupları arasındaki gelir farkı ne kadar yüksek olursa gelir eşitsizliği de aynı oranda yüksek olacaktır. Gelir eşitsizliği insanlık tarihinin her döneminde ve her toplumda farklı düzeylerde de olsa varlığını sürdürmüştür. Sanayileşme ile birlikte daha da ön plana çıkan gelir dağılımında eşitsizlik kavramı günümüzde en üst seviyelerdedir. Düşünce yapıları, inançları ve kültürleri ne olursa olsun, tüm toplumlarda gelir dağılımında eşitsizlik önemini korumaktadır. Çünkü gelir dağılımı eşitsizliğinin düzeyindeki bir değişim

öncelikle insanların hayat standartları üzerinde etkili olmaktadır (Akbakay ve Barak 2020: 19).

Gelir dağılımı, hemen her ülkenin gündeminde olan bir konudur, çünkü genel olarak adil bir gelir dağılımı görülmemektedir. 20'nci yüzyılla birlikte gelir eşitsizliği çözüm bulunması gereken önemli bir sorun haline gelmiştir (Kubar 2020: 9). Gelir dağılımında adalet, sosyal huzurun sağlanmasında, ekonomik büyümenin gerçekleştirilmesinde, üretkenliğin artırılmasında, tüketim, yatırım ve vergi kapasitesinin artırılmasında, istikrarın sağlanmasında oldukça önemli bir faktördür. Ülkeler için toplumsal barışın sağlanması önemli ölçüde gelir bölüşümünün adil olmasına bağlıdır. Bir ülkede gelir eşitsizliği ne kadar yüksek olursa aynı oranda o toplumda huzursuzluk, hırsızlık, ahlaksızlık ve suç oranları da yüksek olmaktadır ve toplumsal barışa zarar verebilmektedir (Demirgil 2019: 236-237).

1.2. Gelir Dağılımı Türleri

Bir ülkede belirli bir dönemde yaratılan gelir, temel olarak kişiler, toplumsal sınıflar, sektörler ve bölgeler arasında dağılmaktadır. Yaratılan gelirin üretim faktörlerine (emek, sermaye, toprak, girişimci) göre dağılımı fonksiyonel gelir dağılımı, kişiler veya hane halkları arasındaki dağılımı bireysel gelir dağılımı, ekonomik sektörler (tarım, sanayi, hizmet) arasındaki dağılımı sektörel gelir dağılımı, farklı coğrafi bölgeler arasındaki dağılımı ise bölgesel gelir dağılımı olarak adlandırılmaktadır. Ayrıca gelir dağılımı türleri birincil ve ikincil gelir dağılımları, dikey ve yatay gelir dağılımları, mikro ve makro gelir dağılımları olarak da farklılaşabilmektedir (Emek 2020: 37).

1.2.1. Kişisel Gelir Dağılımı

Kişisel gelir dağılımı bir ülkede belli bir dönemde oluşturulan milli gelirin kişiler, hane halkları ve çeşitli tüketici birimleri arasındaki dağılımı şeklinde ifade edilmektedir. Bir başka deyişle kişisel gelir dağılımı, gelirin bireyler veya aileler temelinde nasıl dağıtıldığını göstermektedir. Burada amaç, kişilerin (veya hane halkının) toplam gelirden ne ölçüde pay aldığını göstermektedir. Kişisel gelir dağılımında mühim olan faktör elde edilen gelirin kaynağı ve bileşiminden ziyade oluşan gelirin miktarıdır. Kişisel gelir dağılımında milli gelirden en yüksek ve en

düşük pay alan gelir grupları arasındaki farklar ve gelir dağılımı adaletsizliğine yol açan mekanizmalar incelenmektedir (Kıratoğlu ve Özbay 2018: 84-85).

Bu dağılımda bireyler eşit olarak düşünülür ve sosyal sınıf farkları dikkate alınmaz. Toplam milli hasıla, ülke nüfusuna bölünerek elde edilen kişi başına milli gelir, bu dağılıma ait bir ölçüttür. Bir başka ölçütte, ülkedeki nüfus en düşük gelir grubu ile en yüksek gelir grubu arasında beş gruba ayrılır ve her gruba ait milli gelir hesaplanır. En düşük gelir grubu ile en yüksek gelir grubu arasındaki fark ne kadar büyükse gelir eşitsizliği o ölçüde yüksek demektir (Karabulut 2006: 24).

1.2.2. Fonksiyonel Gelir Dağılımı

Fonksiyonel gelir dağılımı, bir ülkede üretim sonucu ortaya çıkan gelirin, dört temel üretim faktörü ve sosyo-ekonomik gruplar arasındaki dağılımını göstermektedir. Milli gelirin kimler tarafından hangi oranda elde edildiğini, üretim faktörlerinin milli gelirden aldıkları payları inceleyen fonksiyonel gelir dağılımı, milli gelir içindeki ücret, faiz, rant ve kâr payları hakkında fikir vermesi bakımından da öneme sahiptir. Bir başka ifadeyle gelirin faktörel dağılımı olarak da adlandırılan fonksiyonel gelir dağılımında, milli gelirin dört temel üretim faktörü olan emek, sermaye, toprak ve girişimci arasında nasıl dağıldığı gösterilmektedir. Bu dağılımda, üretimin ne kadarının işgücü sahiplerine ücret, sermaye sahiplerine faiz, toprak sahiplerine rant olarak dağıtıldığı ve ne kadarının girişimcilere kâr olarak kaldığı araştırılmaktadır (Çetinkaya 2018: 43).

1.2.3. Sektörel Gelir Dağılımı

Sektörel gelir dağılımı, bir ekonomide oluşan toplam gelirin, tarım, sanayi, ticaret ve hizmet sektörüne göre dağılımını ifade etmektedir. Sektörel gelir dağılımı ile sektörlerin milli gelirden aldıkları paylar, bunların uzun vadedeki durumları, ulusal gelir dağılımındaki değişikliklerin hangi sektörler lehine ya da aleyhine geliştiği incelenebilmektedir (Demirgil 2019: 238-239). Bu bölüşüm, ülkenin gelişmişlik düzeyi hakkında fikir vermekte, sanayileşme ve globalleşme sürecinde gelişen sektörlerin hangi durumda olduğu, hangi sektörlere ağırlık verilip verilmemesi konusunda ülkelere birtakım öneriler sunmaktadır (Emek 2020: 48).

Tarihsel süreçte, bir ekonomide önce tarım sektörünün, sonra sanayi sektörünün, daha sonra ise hizmet sektörünün gelişme gösterdiği gözlenmektedir. Bununla birlikte, son dönemlerde tarım ve sanayide yaşanan teknolojik gelişmeler, tarımdan hizmet sektörüne geçişlere neden olmaktadır. Tarım, sanayi ve hizmet sektörünün milli gelirden aldıkları paylar, bunların uzun vadede izledikleri seyir, sosyal hasılaya katkısı, vb. devletin hangi sektörler aleyhine ya da lehine milli gelir dağılımının belirlendiği sektörel gelir dağılımı ile incelenmektedir. Tarım, sanayi ve hizmet sektörlerinin milli gelirden aldıkları paylar, bu sektörlerin gösterdikleri gelişme ve bu gelişmeye katkı sağlayan etmenler bulunmak istendiği zaman sektörel gelir dağılımına bakılmaktadır. Gelişmiş ülkelerde sanayi ve hizmet sektörlerinin milli gelirden aldığı pay fazla, tarımın aldığı pay ise düşüktür. Az gelişmiş ekonomilerde ise tarımın payı fazla, sanayi ve hizmet sektörlerinin payı düşüktür (Işık 2006: 123).

1.2.4. Bölgesel Gelir Dağılımı

Bölgesel gelir dağılımı, bir ülkedeki farklı coğrafi bölgelerin milli gelirden aldıkları payları göstermektedir. Bu bölüşüm türündeki amaç, bir ülkenin gelişmiş ve gelişmemiş bölgelerini tespit etmektir. Bir ülkenin bölgesel gelir dağılımına etki eden etmenler; ülkenin yüzölçümü büyüklüğü, bölgeler arasındaki birtakım (iklim ve arazi yapısı gibi) farklılıklar, tarım, sanayi ve hizmet sektöründeki gelişme seviyesi ve sosyolojik yapı olarak sıralanabilir (Bükey 2020: 72).

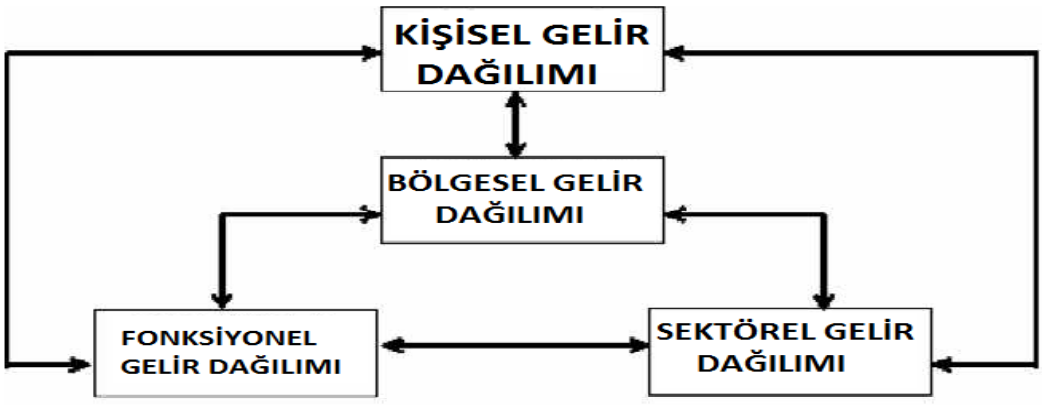

Şekil 1.1. Gelir Dağılımı Türleri ve Arasındaki İlişki

Kaynak: Tokatlıoğlu ve Selen 2017: 355

Gelir dağılımı türleri birbiriyle bağlantılıdır ve aralarında çok yönlü ve dinamik bir ilişki bulunmaktadır. Bu nedenle bir türde gerçekleşen değişim diğerlerini de olumlu/olumsuz etkilemektedir. Fonksiyonel gelir dağılımı ekonominin sektörel yapısına bağlı olarak şekillenmektedir, üretim faktörlerine düşen gelir payı sektörlerin yapısal özelliklerine göre değişiklik gösterebilmektedir. Sektörel yapı belli bölgelerdeki ekonomik faaliyetlerin yoğunluğuna bağlı olarak bölgesel gelir dağılımını ortaya çıkarmaktadır. Kişisel gelir dağılımı hem fonksiyonel hem de bölgesel gelir dağılımının sonuçlarına göre şekillenmektedir. Bu karşılıklı etkileşim ülkelerin sosyal politika geliştirirken, ekonomik planlama yaparken ve bilhassa uzun vadede gelir dağılımında adaleti sağlamaya çalışırken dikkate alması gereken kritik öneme sahip bir durumdur (Acar 2015: 46).

1.2.5. Birincil ve İkincil Gelir Dağılımı

Gelir dağılımı, gelirin ilk defa üretim sonucunda ortaya çıkıp faktör sahiplerine dağıtılması ve elden ele transferi bakımından birincil ve ikincil gelir dağılımı olarak ikiye ayrılmaktadır. Birincil gelir dağılımı, ekonomide piyasaya müdahalede bulunulmadan milli gelirden üretim faktörlerinin aldığı rant, kâr, faiz ve ücret şeklindeki bölüşümü ifade etmektedir (Kubar 2020:9). Bazı kurumsal etkenler ve piyasa başarısızlığı nedeniyle gelir adil dağılmayabilmektedir. Birincil gelir dağılımı evresinde ortaya çıkan gelir eşitsizliğinin boyutu gelirin yeniden dağıtıldığı son evreye göre oldukça yüksek olabilmektedir, gelirin yeniden dağıtıldığı son aşamada gelir eşitsizliği birincil gelir dağılımına göre daha düşüktür (Kubar 2020: 9).

Birincil gelir dağılımındaki adaletsizliklerin düzeltilmesi, sosyal devlet anlayışı içerisinde uygulama alanı bulabilmektedir. Yurttaşların sosyal refahlarıyla ilgilenen ve asgari bir yaşam seviyesi sunmayı amaçlayan sosyal devletin görevi, sosyal hizmetler ve sosyal güvenlik uygulamalarıyla yurttaşlarına insanca yaşama olanakları sağlamaktır (Eraslan vd. 2021: 10). Bilhassa az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde devletin ekonomiye müdahalesi olmaması halinde, serbest piyasa ekonomisi koşullarında gelir bölüşümünün eşit veya adil olması beklenmemektedir. Piyasa şartlarında üretim, tüketim ve dağılım dengelerinin fiyat mekanizmasına göre belirlendiği ekonomilerde, üretim faktörlerine olan sahiplik ve talep düzeyi farklı olduğu sürece gelir dağılımında eşitsizlik beklenen bir durumdur. Bu sebeple devletler,

ekonomik sistem içinde gelir dağılımındaki adaletsizlikleri azaltmak amacıyla maliye politikası araçlarını kullanarak kamu harcamalarından elde edilen yararın ve vergi yükünün bölüşümünü etkileyerek, gelirin yeniden bölüşümünü daha adil bir hale getirmeye çalışmaktadırlar (Akbulut 2021: 149).

Gelir dağılımının adil olması, toplumsal huzurun sağlanması ve korunmasına yönelik önemli bir etkendir. Devletler toplumsal huzuru sağlamak için ikincil gelir dağılımı yani gelirin yeniden dağıtılması yoluyla gelir dağılımında adaleti sağlama yoluna gitmektedirler. Aksi halde piyasa koşullarında gelirin kendiliğinden adil dağıtılması pek mümkün olmamaktadır (Hacıtahiroğlu ve Aydoğan 2016: 150). Bu sebeple devletler piyasa işleyişine doğrudan müdahale etmekte ve daha adil bir gelir dağılımının olması için çabalamaktadırlar. Çünkü gelir dağılımının adaletsiz olması halinde ekonomik büyüme, kalkınma, etkinlik ve verimlilik olumsuz etkilenmektedir (Kubar 2020: 9).

1.3. Gelir Dağılımı Ölçüm Yöntemleri

Gelir dağılımını belirleyebilmek için literatürde pek çok ölçütten faydalanılmaktadır. Bu ölçütlerden yararlanılarak bir ülkede zaman içinde gelir dağılımının nasıl değiştiği, gelirin dengeli dağıtılıp dağıtılmadığı, gelir dağılımında alt ve üst gruplar arasındaki farkın nasıl olduğu ve ülkeler arasındaki gelir bölüşümü karşılaştırmalarını yapmak mümkün olmaktadır (Çetinkaya 2018: 69-70). Gelir dağılımını analiz etmek için kullanılan ölçütler objektif, normatif, statik ve dinamik olarak dört ana gruba ayrılır. Objektif ölçütler gelir dağılımını sayısal (aritmetik ve geometrik) olarak ifade eder. Normatif ölçütlerde sadece gelir dağılımı oranlarına değil aynı zamanda bireylerin faydalarına ve toplumsal refah kavramına da odaklanılır. Statik ölçütlerde gelir dağılımı grafiksel ve oran bazlı ifade edilmektedir. Dinamik ölçütlerde ise gelir dağılımının zaman içindeki değişimi matris ile ifade edilmektedir (DPT 1994: 3).

Gelir dağılımı ölçütlerini 9 maddede sıralamak mümkündür. Bunlar (Cowell 2000: 90-112, aktaran Künü 2018: 286-287):

- En düşük ve en yüksek gelir değerlerinin mukayesesi temeline dayanan *değişim aralığı (range) ölçütü,*

- Dağılımın ortalamasına göre simetrik olup olmadığını gösteren, dağılımın yönünün belirlenmesine dayalı *Pearson çarpıklık katsayısı,*
- Gelir dağılımındaki adaletsizliği gösteren ve sektörlere göre sınıflandırılmış Lorenz eğrisi ölçütü olan *Kuznets katsayısı,*
- Lorenz eğrisi altında kalan alan ile ideal eşitlik çizgisi farkını, gelir dağılımını gösteren *Gini katsayısı,*
- Üst gelir gruplarının gelir dağılımındaki paylarının benzer eğilim gösterdiğini ifade eden *Pareto katsayısı,*
- Gelir eşitsizliğini detaylı ve matematiksel olarak gösteren *Elteto-Frigyes eşitsizlik ölçütü,*
- Zenginden fakire doğru yapılan refah transferini gösteren ve fayda fonksiyonunu temel alan *Pigou-Dalton eşitsizlik ölçütü,*
- Gelirin adil dağılması halinde ulaşılacak sosyal refah düzeyine varmak için mevcut toplam gelirin ne kadarının yeterli olduğunu açıklayan *Atkinson eşitsizlik ölçütü,*
- Nüfus oranının gelir oranına dönüştürülmesinde kullanılan, toplam gelir eşitsizliğini grup içi ve gruplar arası ayrıştırarak analiz eden *Theil indeksi*'dir.

Gelir dağılımı ölçümlerinde kullanılan yöntemlerin sağlaması gereken bazı koşullar vardır. Bunlar (Aktan ve Vural 2002: 17):

- **Pigou-Dalton Transfer İlkesi:** Yoksul bireylerden zengin bireylere yapılan gelir transferi gelir eşitsizliğinde artışa sebep olmamalı ya da azalma meydana getirmemelidir. Zengin bireylerden yoksul bireylere yapılan gelir transferi ise gelir eşitsizliğinde azalmayı sağlamamalıdır.
- **Gelir Ölçeğinden Bağımsız Olma İlkesi:** Tek tip oransal değişiklikler eşitsizlik ölçütünü etkilememelidir. Bireylerin gelirinde aynı oranda değişiklik söz konusu ise (örneğin devalüasyon var ise) bu durumda eşitsizlik değişmemelidir.
- **Nüfus İlkesi:** Eşitsizlik ölçütleri nüfus artışı veya azalışında değişmemelidir. İki benzer dağılım birleştiğinde eşitsizlik değişmemelidir.

- **Simetri İlkesi:** Eşitsizlik ölçütleri kişilerin gelirlerinin dışındaki herhangi özelliklerinden bağımsız olmalıdır.
- **Ayrıştırma İlkesi:** Dağılımı oluşturan alt gruplarda gözlemlenen eşitsizlik değişimleri dağılımın genelini de aynı yönde etkilemelidir. Örneğin nüfusun her alt grubunda eşitsizlik artıyorsa, aynı şekilde nüfusun genelinde de eşitsizlik artmalıdır.

1.3.1. Yüzde Paylar Analizi

Yüzde paylar analizi, gelir eşitsizliğini ölçmek için kullanılan ölçüm araçları arasında oldukça yaygın ve etkin olanıdır. Toplam hane halklarının gelirlerini belirli dilimlere ayırarak, bu dilimlerin toplam gelir içindeki paylarını incelenmektedir. Beş eşit gruba ayrılan yüzde 20'lik hane halkları en sık kullanılanıdır. Bilhassa farklı ülkelerdeki karşılaştırmalarda, gelir gruplarının toplam gelir içerisinde ne kadar pay aldıklarını belirleyebilmek için yüzde 20'lik hane halkı gelirleri analizi yapılmaktadır. Gelir dağılımı adaletsizliğini ölçmek için yaygın biçimde kullanılan bu yöntem, zamanla gelir dağılımı eşitsizliğinde ne yönde değişiklikler meydana geldiğini analiz etmek açısından oldukça faydalıdır (Emek 2020: 62).

1.3.2. Lorenz Eğrisi

Lorenz eğrisi 1905 yılında Amerikalı iktisatçı Max O. Lorenz tarafından geliştirilmiştir. Lorenz eğrisi, toplumdaki gelir adaletsizliğini anlamada kullanılan temel bir görsel araçtır. Eğri bir karenin köşegenini uç noktalarda kesmektedir. Karenin dikey kenarında gelirin birikimli payları, yatay kenarında ise nüfusun birikimli payları yüzde olarak gösterilmektedir. Köşegen doğru, gelirin nüfus arasında eşit dağılımını (mutlak eşitlik) göstermektedir. Lorenz eğrisi köşegenden uzaklaştıkça, gelir dağılımındaki adaletsizliğin arttığını göstermektedir (https://data.tuik.gov.tr/17.11.2023) Lorenz Eğrisi şekil 1.2'de görülmektedir.

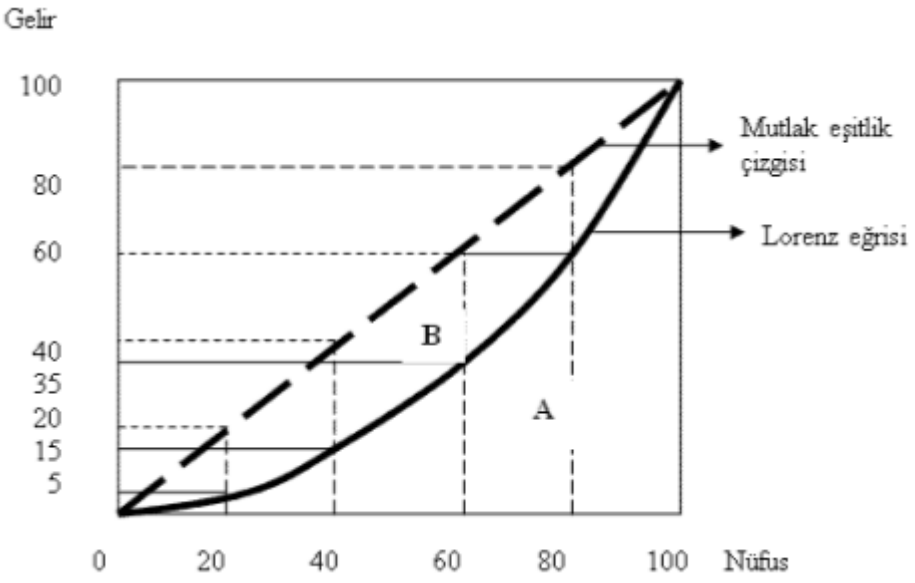

Şekil 1.2. Lorenz Eğrisi

Kaynak: https://mahfiegilmez.com

Şekil 1.2'deki çapraz hat gelirin mümkün olabilecek en adil dağılımını göstermektedir. Örneğin nüfusun ilk yüzde yirmisi gelirin yüzde yirmisini almakta ve böylece devam etmektedir. Ancak gerçekte gelirin böyle dağıtıldığı bir toplum bulunmamaktadır. Lorenz eğrisi bu mutlak eşitliği gösteren çaprazdan bir sapma gösterir. Bu sapma ne kadar fazla olursa gelir dağılımı o kadar adaletsiz demektir (Kıratoğlu ve Özbay 2018: 86).

1.3.3. Gini Katsayısı

Gelir eşitsizliklerini ölçmekte kullanılan araçlardan birisi de Gini katsayısıdır. 1912 yılında İtalyan istatistikçi Corrado Gini tarafından geliştirilen Gini katsayısı, Lorenz eğrisinden yola çıkarak gelir eşitsizliğini sayısal olarak ifade etmekte yani bir toplumdaki gelir dağılımının ne kadar eşit ya da eşitsiz olduğunu göstermektedir. Şekil 1.2'deki Mutlak eşitlik doğrusu ile Lorenz eğrisi arasında kalan alana B denilirse, Lorenz eğrisi ile yatay eksen arasındaki kısma A denildiğinde, B alanı bu (A+B) alanına oranlandığında Gini katsayısı elde edilmiş olur. Gini katsayısı sıfır değerini aldığında toplumda gelirin adil bölüşüldüğünü yani herkesin eşit gelir elde ettiğini ve katsayı sıfıra yaklaştıkça gelir dağılımında eşitliği ifade etmektedir. Gini katsayısı 1'e

eşit olduğunda toplumdaki gelirlerin yalnızca bir kişi tarafından alındığını ve katsayı 1'e yaklaştıkça gelir dağılımında eşitsizliği ifade etmektedir. Gini katsayısının artması eşitsizliğin arttığını, azalması ise eşitsizliğin azaldığını ve adil bir gelir dağılımını ifade etmektedir (Bilici 2014: 208).

1.3.4. Dalton – Atkinson Ölçütü

Gelir eşitsizlikleri analiz edilirken farklı gelir bölüşümleri Lorenz Eğrisi ile kesişebilmektedir ve bu kesmeler eşitsizlik ölçütleri arasında çelişkili sıralamalara neden olabilmektedir. Dalton-Atkinson ölçütü, toplumsal refah fonksiyonu temelinde geliştirilen bir eşitsizlik ölçütüdür, farklı gelir bölüşümleri arasındaki sıralamayı doğru şekilde yapabilmek için kullanılmaktadır (Öztürk ve Göktolga 2010: 12). Dalton ölçütü diğer gelir dağılımı ölçütlerine göre daha kapsamlı bir ölçüttür çünkü gelir dağılımının adilliğini ölçerken toplumun eşitlik tercihini de hesaba katar. Ekonomik refahı da değerlendirme sürecine katması sebebiyle iktisatçılarca sıklıkla tercih edilmektedir. Neoklasik iktisat teorisinden hareketle gelir arttıkça gelirin marjinal faydasının azaldığı varsayımıyla toplam faydanın fiili düzeyleri ile gelirin eşit bölüşülmesi durumunda elde edilecek toplam fayda seviyesinin karşılaştırılmasına dayanmaktadır. Toplumdaki her birey için aynı fayda fonksiyonu söz konusu olduğundan toplam refahın maksimizasyonu gelirin tam anlamıyla eşit şekilde dağılması durumunda mümkün hale gelecektir. Dalton ölçütü mevcut sosyal refah düzeyinin, maksimum sosyal refah düzeyine oranını bir eşitlik ölçütü olarak almaktadır (Akın ve Aytun 2018: 57).

Atkinson indeksi, toplumsal refah fonksiyonundan türetilen bir ölçü ile toplumdaki gelir dağılımındaki eşitsizlikleri analiz etmeye yarayan ölçüttür. Kişisel faydanın karşılaştırılabilir olduğu varsayımına dayanır. Toplumsal refah fonksiyonu, her bireyin refahını bir fonksiyon olarak tanımlar, simetrik ve içbükey bir fonksiyondur (Akın ve Aytun 2018: 57). Atkinson, bir sosyal refah fonksiyonu varsayımına dayanarak çeşitli eşitsizlik ölçütlerini bu fonksiyona göre yeniden sıralamaya çalışmıştır. Sosyal refah fonksiyonunda, toplumun eşitsizliğe verdiği ağırlık sıfır ile sonsuz arasındadır. Bu parametre toplumun eşitsizliğe olan toleransını yansıtır. Değerin sıfır olması, toplumun gelir eşitsizliği hususunda duyarsız olduğunu, değerin sonsuz olması ise toplumun sadece en düşük gelir grubuna sahip kesimle

ilgilendiğini gösterir. Atkinson ölçütü, gelirin adil bölüşülmesi durumunda belli bir zamandaki sosyal refah düzeyine ulaşabilmek için o zamanki toplam gelirin ne kadarının yeterli olduğunu açıklamaktadır (Şerbetçi 2015: 105).

Dalton tarafından tavsiye edilen bu ölçüt, toplumların daha adil bir gelir dağılımına yönelme eğiliminde olduğu tasavvuruna dayanmaktadır. Bir toplumun mevcut gelir dağılımından mutlak eşitlik durumuna geçerken feragat etmeyi kabul ettiği gelir Dalton-Atkinson eşitsizlik parametresi olarak tanımlanır. Toplumunun bazı kesimleri vazgeçilecek gelir konusunda farklı türden görüşlere sahip olabilir. Toplumun vazgeçebileceği gelir miktarı sahip olduğu sosyal refah fonksiyonu ile alâkalıdır. Örneğin Rawlsiyen sosyal refah fonksiyonu baz alındığında feragat edilecek miktar, faydacı sosyal refah fonksiyonuna göre daha çok olacaktır. Çünkü faydacı sosyal refah fonksiyonu, toplumdaki her bir bireyin faydaları toplamının maksimize edilmesini savunmaktayken, Rawlsiyen yaklaşım toplum refahının toplumdaki en düşük refah düzeyindeki kişinin refahına bağlı olduğunu savunmaktadır. Bu kişinin refahının artması toplumun refahını artıracaktır. Atkinson'a göre toplumun vazgeçebileceği gelir miktarı önemli düzeyde olabilir. Dalton-Atkinson ölçütündeki değişmeler, hükümetlerin programlarının eşitsizlik etkisini değerlendirmede kullanılabilir (Pınar 2006: 289-291).

1.3.5. Kuznets Eğrisi

Simon Kuznets (1955), gittikçe artan sayıda insanın tarım sektöründen zengin bir endüstriyel sektöre geçmekte olduğunu iddia etmektedir. Endüstri sektörünün sağladığı avantajlardan önce az bir kesim faydalanabilir, dolayısıyla da bu aşamada eşitsizlik önce artma eğilimindedir. Ancak zamanla eşitsizlik azalmaya başlar. Bu aşamada eşitsizliğin azalmasıyla birlikte kişi başına düşen gelirlerde de artma eğilimi görülmektedir. Avrupa'da II. Dünya Savaşı'nı takip eden ve çok hızlı bir büyümenin yaşandığı bu dönemi analiz eden Kuznets, eşitsizliğin şekil 1.3'de gösterildiği gibi ters U şeklinde olduğunu ifade etmektedir (Akdağ 2020: 28).

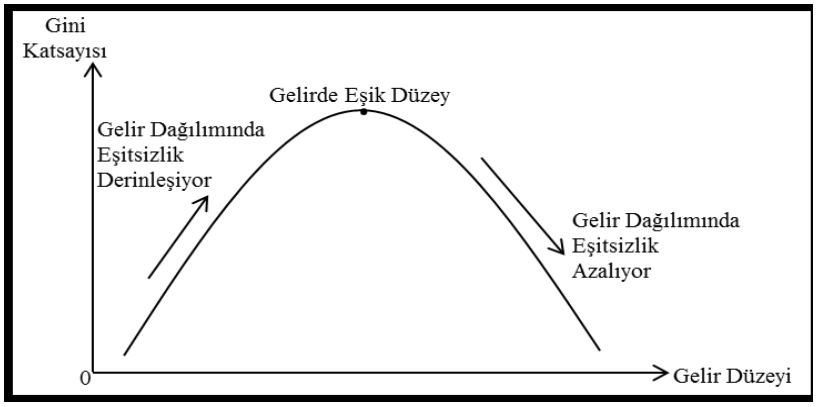

Şekil 1.3. Kuznets Eğrisi

Kaynak: https://avekon.org

1.3.6. Pareto Katsayısı

İtalyan iktisatçı Vilfredo Pareto, gelir dağılımının yüksek oranda bozukluğunu istatistiki olarak anlamlandırmış iktisatçıların başında gelir. Pareto'ya göre gelir eşitsizliği için yapılacak herhangi bir şey yoktur. Eşitsizliği oluşturan etmenler devlet ya da başka müdahalelerle değiştirilemeyecek kadar güçlüdür. Pareto'ya göre iktisadi kaynakların yeni bir dağılımıyla, bir kişinin refahını azaltmadan diğer bir kişinin refahını artırmak mümkün değilse toplum maksimum refaha ulaşmıştır (Akın 2015: 14).

Pareto'ya göre, gelir dağılımı genellikle eşitsizdir ve bir toplumdaki gelir dağılımı piramit şeklinde olmaktadır. Pareto ölçütü şekil 1.4'de gösterilmektedir. Şekilde piramidin tepe kısmında toplumun en zengin kesimi yer almaktadır. Piramidin tepe noktasında aşağı doğru inildikçe daha düşük gelir seviyesine sahip kesimler bulunmaktadır. Piramidin tabanında ise en düşük gelir seviyesine sahip daha çok sayıdaki grup yer almaktadır. Pareto, bireysel kapasitelerdeki farklılıklar nedeniyle gelirin, kişiler arasında eşit bir biçimde dağılmayacağını düşünmektedir. Şekilde yer alan 2 numaralı eğri 1 numaralı eğriye göre gelir bölüşümünün daha eşit olduğu durumu ve daha fakir bir topluluğu göstermektedir. Bunun nedeni 1 numaralı eğrinin daha yayılmış olmasıdır (https://ekodialog.com/17.11.2023).

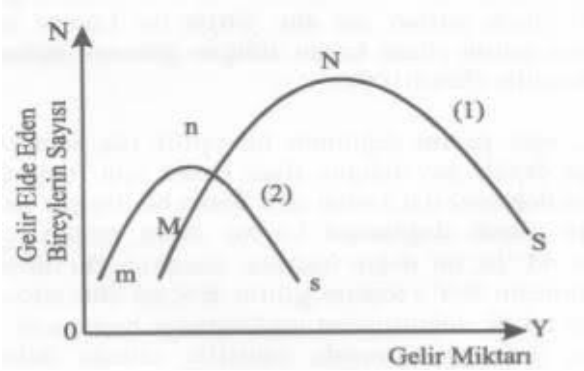

Şekil 1.4. Pareto Gelir Dağılımı

Kaynak: https://ekodialog.com

1.3.7. Theil İndeksi

Theil indeksi, öncelikli olasılıklı nüfusun sonraki olasılıklı gelir paylarına dönüştürülmesi şeklinde tanımlanabilmektedir. Gelir dağılımındaki eşitsizliği ölçmek, gelir dağılımı adaletsizliğinin dinamiklerini öğrenmek ve veri üretmek için etkili bir vasıta olarak kullanılan Theil indeksi, entropi kavramına dayalı bir yöntemdir. Entropi kavramı iktisat biliminde düzensizlik, karışıklık şeklinde yorumlanmaktadır. İndeksin 0 değerini alması tam eşitliği, 1 değerini alması tam eşitsizliği ifade etmektedir (Akdağ 2020: 35).

$$T = \sum_{p=1}^{n} \left[\left(\frac{1}{n}\right) \left(\frac{y_p}{\mu_y}\right) ln \left(\frac{y_p}{\mu_y}\right) \right]$$

Denklemde n nüfusu, γ_ρ p'nci kişinin gelirini, μ_γ nüfusun ortalama gelirini ifade etmektedir. T 0'a eşitse, toplumdaki herkesin gelirinin birbirine eşit olduğu anlamına gelir. Eğer toplumdaki bir kişi gelirin tamamına sahip olursa T, *ln n'*e eşit olacaktır, bu durumda ise gelir eşitsizliği maksimum seviyede demektir (Akdağ 2020: 35).

Theil indeksi, ücret tabanlı bir istatistik olduğu için gelir dağılımı hakkında yorum yapılması eleştiri alabilmektedir. Ayrıca ücret dışı gelirlere ilişkin bir bilgi de vermemektedir. Bu sebeple, ücret eşitsizliği gelir eşitsizliğinin birebir yansıması değildir. Bununla birlikte ücret, toplumun çoğunluğunun önemli bir gelir kaynağı olduğundan gelir dağılımının genel görüntüsü hakkında bilgi verme gücü yüksektir (Akın ve Aytun 2018: 57).

1.3.8. Değişim Aralığı

Bu yöntemde, gelir dağılımının iki uç noktasında yer alan yani gelirin en altında ve en üstünde bulunan değerlerin karşılaştırılması temel alınmaktadır. Taban ve tavandaki gelir değişimi ölçülmekte, bu iki değer arasında kalan diğer değerlerle ilgilenilmemektedir. Bir ekonomi içerisinde elde edilen toplam gelir zamanla değişebildiğinden, dağılımın üst ve alt kesimi arasında makas açılmakta ya da daralmaktadır. Değişim aralığı makro ölçüm aracı olarak kullanılmaktadır. Örneğin, bir ekonomide A, B, C ve D kişilerinin toplam 150 birimlik gelirden sırasıyla 20, 30, 40, 60 birim pay aldıkları varsayıldığında, en yüksek pay alan D kişisi ile en düşük pay alan A kişisi arasında 40 birim fark bulunmaktadır. Bir sonraki dönemde A kişisinin geliri 25 birime, D kişinin geliri 75 birime yükseldiği, diğer kişilerin gelirlerinin aynı kaldığı düşünüldüğünde değişim aralığı yöntemine göre makas aralığının arttığı söylenebilmektedir (Özdemir 2017: 85-86).

1.3.9. Değişme Katsayısı

Değişme katsayısı, bir değişkenin yayılma miktarını ölçen, standart sapmanın ortalama gelire bölünmesiyle hesaplanan ve gelir transferlerine duyarlı bir katsayıdır. Değişme katsayısı, ortalama gelir düzeyinden bağımsızdır. Normal sapmalar şeklinde ya da nüfus ağırlık olarak alınacak şekilde hesaplanabilmektedir. Ancak bu yöntem, dağılımda oluşan gelir farkı çok fazla veya çok düşük olduğunda transfer etkisinin ölçümünde kifayetsiz kalmaktadır. Değişme katsayısının sıfıra yaklaşması o toplumda adil bir gelir dağılımı olduğunu gösterir, sıfırdan uzaklaşması ise gelir eşitsizliğini ifade etmektedir. Mutlak eşitlik durumunda katsayı sıfıra eşittir (Öztürk 2019: 15).

1.3.10. Varyans

Gelir dağılımı hesaplamalarında her gelir seviyesinin ayrı ayrı, toplam gelirin aritmetik ortalaması alınarak bulunan gelir dağılımı ortalamasına uzaklığını bulmak için kullanılan bir ölçüttür. Bu hesaplama ile dağılım ortalamasından sapmaların ortalaması ölçülmektedir. Varyans ile yapılan ölçümlerde her bir gelir seviyesinin dağılıma olan uzaklıklarının karesi alınarak ortalama bulunmaktadır (Özdemir 2017: 88).

Ölçüme bir örnek vermek gerekirse; üçer kişiden oluşan iki bölge olduğu ve bu bölgelerdeki kişilerin gelirlerinin aşağıdaki şekilde olduğu düşünülürse,

A bölgesinde yer alan kişiler 5, 10 ve 30 birim elde etmişlerdir, B bölgesinde yer alan kişiler 2, 11 ve 32 birim gelir elde etmişlerdir. Bu durumda;

A bölgesinin aritmetik ortalaması (5+10+30) / 3 = 15

B bölgesinin aritmetik ortalaması (2+11+32) / 3 = 15

Bu durumda iki bölgenin aritmetik ortalamasının aynı olduğu görülmektedir. Dağılıma olan uzaklıkları üzerinden eşitsizlik durumlarına bakarsak;

A bölgesi: $[(15-5)^2+(15-10)^2+(15-30)^2] / 3 = 116,66$

B bölgesi: $[(15-2)^2+(15-11)^2+(15-32)^2] / 3 = 148$

Bu sonuçlara göre B bölgesinin A bölgesine göre daha eşitsiz olduğu sonucuna ulaşılmaktadır (Özdemir 2017: 88).

1.3.11. Logaritmik Standart Sapma

Standart sapma, dağılımdaki her bir değerin ortalamaya uzaklığını gösteren ölçüttür. Yüksek gelir grubundan düşük gelir grubuna gelir transferi olduğunda büyük değerdeki sapma azalmakta, küçük değerdeki sapma artmaktadır, yani yüksek gelirli bireylerin gelirleri azalmakta, düşük gelirli bireylerin gelirleri ise artmaktadır. Dağılımdaki gelirler birbirine eşit olması durumunda standart sapma 0 olmaktadır (Karluk 2009: 73). Logaritmik standart sapma, gelir dağılımında düşük gelir grubuna daha fazla ağırlık veren gelir düzeyinin logaritması alınarak hesaplanan ölçüttür. Gelir farklılıklarından etkilenmediği için gelir dağılımı hesaplamalarında kolayca kullanılmaktadır. Logaritmik standart sapmanın sıfıra eşit olması gelirin eşit dağıldığını göstermektedir. Bu ölçüt, göreli değişmelerden etkilenmektedir, aritmetik ortalamadaki değişmelerden etkilenmemektedir (Sen 1973: 29). Logaritmik standart sapma aşağıdaki gibi formüle edilmektedir.

$$L = \sum_{i=1}^{n} \left[\frac{\left| \log y - \log yi \right|^2}{n} \right]^{\frac{1}{2}}$$

1.4. Gelir Dağılımını Açıklamaya Yönelik Teorik Yaklaşımlar

Günümüzde hemen hemen bütün toplumları alâkadar eden gelir dağılımı, fizyokratlardan itibaren ekonomi tarihinin önemli konularından biri olmuştur. Tarihsel süreçte bazı ekonomistler tarafından çeşitli teoriler geliştirilmiştir. Bu yaklaşımlar farklı tarihsel dönemlerde toplumların yaşadığı koşulları ve konuyu nasıl ele aldıklarını ortaya koymakta ve bu doğrultuda gelir dağılımı konusunda önemli ipuçları sunmaktadır (Eraslan vd. 2021: 12).

Bu kısımda gelir dağılımını açıklamaya yönelik ortaya konan teorik yaklaşımlardan Merkantilistlerin, Fizyokratların, Klasik İktisatçıların, Neoklasik İktisatçıların ve Keynesyen İktisatçıların teorileri incelenecektir.

1.4.1. Merkantilistlerin ve Fizyokratların Gelir Dağılımı Teorileri

Merkantilizm, özellikle 15. yüzyılda Avrupa'da yaygınlaşan iktisadi düşüncelerdir. Merkantilist ekonomik düşünceye göre servet kavramı ekonominin temelini oluşturmaktadır. Merkantilizmde en üstün değer zenginlik olarak savunulmaktadır. Bu zenginliğin değerli madenler aracılığıyla ölçüldüğü düşünülmektedir. Değerli madenlerin (özellikle altın ve gümüş) devletin elinde bulundurulması gerektiğini öne sürer. Bu şekilde devlet gücünü artırarak yurttaşlarının zenginleşmesini sağlayacaktır. Bu teoriye göre, ülkenin refahının artması sahip olduğu değerli maden miktarına bağlıdır. Altın ve gümüş yegâne varlık kaynağıdır. Yeterli değerli madene ulaşılamadığında ise servet yaratmanın bir diğer yolu olarak sanayi öne çıkmaktadır. Ekonomik faaliyetlerde ticaret ve para miktarını artırmaya odaklanılmaktadır. Merkantilizm gelir dağılımı konusunda yeterli teorik açıklamalar getirmemiştir (Özgüven 2005: 41).

İktisadi düşünce alanında ilk bilimsel ekol olarak kabul edilen Fizyokratlar, gelir dağılımı olgusunu ve üretim faktörlerinin bölüşüm sorununu ele almışlardır. François Quesnay, "Ekonomik Tablo" adlı çalışması ile ekonominin işleyişini ilk kez sistematik bir şekilde modellemiştir. Quesnay, ekonomiyi canlı bir organizma olarak ele alarak gelir akışını açıklamaya çalışmıştır. Ekonomik sistemdeki para akışını insan

vücudundaki kan ve damarlara benzeterek açıklamıştır. İlk kez gelirin oluşumu ile gelirin kullanılması arasındaki bağlantıyı incelemiştir (Aksu 2014: 355).

Fizyokratlara göre toplum, verimli sınıf (çiftçi-üretici), üretici sınıf (toprak sahibi) ve kısır sınıf (sanayici-tacir) olmak üzere üç sınıftan oluşmaktadır. Üretici sınıfın yarattığı net hasıla hem verimli sınıfı hem de üretici sınıfı beslemektedir. Üretici sınıf bir aracı sınıftır toprağı kiralayarak işler. Yaratılan hasıla toprak sahiplerine ödenmektedir. Bu gelir transferi özel mülkiyetle yakından ilişkilidir. Kısır sınıf zanaatkârlardan oluşmaktadır, net hasıla yaratmadıklarından bu grupta yer almaktadır. Tacirler ve sermayedarlar da bu sınıfta yer almaktadır. Bu nedenle tacirler ve sermaye sahipleri de doğrudan bir katma değer eklemedikleri için gelirlerinin net hasıladan indirim olarak düşülmesi iktiza etmektedir. Bu sınıfın hammaddeleri işleyebilecekleri üretim yerlerine ihtiyaç duydukları net gelirin ardından tekrar tarım sektörüne döneceği öngörülmektedir (Selik 1980: 149).

Fizyokratlar, gelirin oluşumu ve kullanımında üretken sınıfın, diğer sınıflara nazaran artık oluşturduğunu savunurlar. Ancak piyasayı doğal ve dengeli bir yapı olarak gördükleri için gelir bölüşümünü bir problem olarak görmeyerek çözüm üretmemişler, bu sebeple devletin gelir bölüşümüne müdahalesi konusundan bahsetmemişlerdir (Ulutürk ve Ersezer 2005: 91).

1.4.2. Klasik İktisatçıların Gelir Dağılımı Teorileri

18. yüzyıldan 19. yüzyıla kadar olan dönem Adam Smith'ten John Stuart Mill'e kadar uzanan yüzyıldır. Gelir dağılımı ile ilgili çalışan iktisatçılar, özellikle fonksiyonel gelir dağılımı üzerine eğilmişlerdir. Gelir bölüşümnde üretimin temel etmenlerini ele almışlardır. Klasik iktisatçılar bu ana unsurları emek, sermaye ve doğal kaynakların gelirleri olan ücret, kâr ve kira olarak ifade etmişlerdir (Akdağ 2020: 40-41).

1.4.2.1. Adam Smith'in Gelir Dağılımı Teorisi

Smith, Ulusların Zenginliği (1776) adlı eserinde üç konuya dikkat çekmiştir. Birincisi, iş bölümü piyasanın genişliğine bağlıdır. Uzmanlaşmanın yüksek üretkenlik ve yüksek ücret seviyesini sağlayacağı düşünülse de, piyasada talep tarafı sınırlıysa uzmanlaşmanın da alanı daralmaktadır. İkincisi, endüstriler arasındaki emeğin

hareketliliği çivi üretiminde çalışan işçilerin ücretlerindeki potansiyel artışın tüm sanayilere yayılmasını sağlayabilmesidir. Üçüncüsü ise, ücretlerin artması nüfus artışına yol açabilecek bunun sonucunda işgücü arzı artarak ücretlerdeki başlangıçtaki artışı dengeleyebilecektir. Adam Smith gelirin dağılımı sorununa fazla değinmemiştir. Bu problemin piyasada toprak sahipleri, sermayedarlar ve işçiler arasında doğal biçimde çözüleceği düşüncesindeydi (Akdağ 2020: 41-42).

Smith, gelir dağılımını iki bakımdan ele almıştır. Bir taraftan ücret, kâr ve rant gibi gelir türlerini fiyat kuramı açısından analiz etmiş, diğer taraftan oluşturulan toplam ürünün emek, sermaye ve toprak sahipleri arasında bölüşümünü incelemiştir. Ortaya koyduğu prensipler ve metotlardan sonrasında gelen iktisatçılar da etkilenmiştir (Öztürk 2010: 3).

1.4.2.2. Ricardo'nun Gelir Dağılımı Teorisi

David Ricardo, gelir bölüşümü problemine oldukça fazla değinmiştir. Ricardo'ya göre, dağılım kuramı ekonomik sistemin işleyişinin anlaşılmasında önemli rol oynayacaktır. Ricardo, ekonominin sanayi ve tarım olmak üzere iki gruba ayrıldığını ifade eder. Ekonominin geneli bakımından tarım daha fazla öneme sahiptir. Teori, üç temel varsayıma dayanmaktadır. Buna göre, tarım arazisi sınırlı olduğundan ve kaliteleri de değişken olduğundan, azalan verimler yasasına tabidir. İkinci olarak, ücretler asgari geçim seviyesinin üzerine çıkarsa nüfus hızla artar, bu seviyenin altına inerse azalır (Malthus Yasası). Emeğin fiyatı, piyasadaki arz ve talep tarafından belirlenir (Çetinkaya 2018: 47-48).

Ricardo teorisinde gelir kiralar, ücretler ve kârlar olmak üzere üç ana grup arasında bölüşülür.

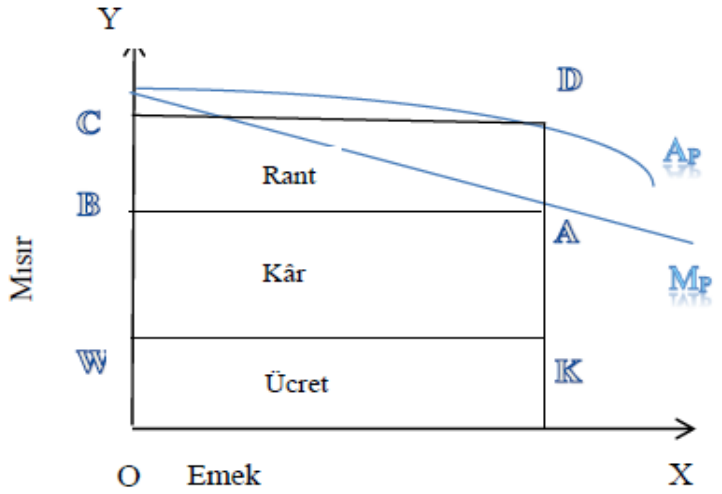

Şekil 1.5. Ricardocu Dağılım Teorisi

Kaynak: Akdağ 2020:45

Şekil 1.5'te OY eğrisi ürün miktarını, OX eğrisi emek miktarını belirtmektedir. Ap eğrisi emek birimi başına düşen ürünü, Mp eğrisi emeğin marjinal ürününü göstermektedir. İki eğride azalan verimler yasasına tabidir. Tarımsal ürün çıktısı veri olan emek miktarına bağlıdır (Akdağ 2020: 45-46).

1.4.2.3. Mill'in Gelir Dağılımı Teorisi

John Stuart Mill teorisinde, mülkiyet hakkının doğal ve dokunulmaz olmadığı, toprağın kullanımı neticesinde elde edilen kazancın vergi vasıtasıyla devlete ödenmesi gerektiği, miras hakkının sınırsız olmaması, kooperatiflerin yaygınlaştırılması ve geliştirilmesi ile ilgili görüşler ileri sürmüştür (Tanrıverdi 2007: 8). Mill'e göre, gelirin bölüşümünü saptayan etken toplumun gelenek ve ünsiyetleriyle alâkadardır. Mülkiyet ilişkileri, üretim yasaları ve dağılım yasaları gelir bölüşümünü belirleyen unsurlardır (Uysal 1999: 11).

Mill, teknolojik etkenlerin tek başına zenginliği ve gelir bölüşümünü belirlemediğini savunmaktadır. Mill'e göre gelir dağılımı teknoloji, sosyal ve kültürel güçler tarafından belirlenmektedir. Buna göre marjinal verimlilik, kanunları belirleyen sosyal ve kültürel etkenlerden bağımsız olamaz. Mill'in teorisi, marjinal verimlilik ile dağıtım teorisi ve politikası üzerinde yoğunlaşmaktadır. Bu teori, adil bir eşitlik seviyesini ortaya koymak için yeniden dağıtıma daha az ihtiyaç duyulan bir politika

tasarlanarak daha eşit bir dağılım ortaya koyulmasını sağlamaktadır. Oluşturulacak politika, marjinal verimlilikler belirlenmeden önce yeniden dağıtım için ihtiyaç duyulan vergilerden kaçınmak suretiyle uygulanarak marjinal verimlilikleri daha eşit bir hale getirebilmektedir. Mill, zenginliğin toplumda adil bir şekilde dağıtımı esasına dayanan sosyal demokrasi anlayışının savunucularından olarak kabul görmektedir (Yılmaz 2022: 34).

1.4.2.4. Say'in Gelir Dağılımı Teorisi

Jean Baptiste Say teorisinde, üretimin ve gelir dağılımının en önemli aktörünün girişimci olduğunu belirtmiştir. Liberal ekonomi girişimci ve sermaye sahibini birbirinden ayırmakta ve gelir dağılımını bu şekilde düzenlemektedir. Talebi belirleyen etken üretim maliyetidir. Üretimde yer alan faaliyetlerin maliyetleri gelirin dağılımını ve hangi oranda pay aldığını göstermektedir. Say'a göre, gelir dağılımı ile ilgili sorun üretim faktörlerinin üretim sürecinin sonunda elde edilen gelirin dağılımı ve karşılaştırması sonucu ortaya çıkmaktadır. Say, ekonomik büyüme için üretimin artırılması, üretimin artırılması içinde sanayileşmenin artırılmasının gerektiğini belirtmiştir. Sanayide artan verimler kanunu benimsenmiştir. Böylelikle fiyatlandırma, faktör gelirleri ve dağılımı konusu önemli olmaktadır. Gelir paylaşımı her üretim faktörünün verimine göre yapılmaktadır (Aksu 2021: 30).

Say'e göre, üretim faktörleri arasında bir uyum bulunmaktadır. Doğal kaynaklar, emek ve sermaye birbirini tamamlayan faktörlerdir. Bu üç unsuru birleştirip üretime çeviren faktör ise girişimcidir. Mahreçler kanunu olarak da adlandırılan Say kanununa göre, piyasaya sürülen her bir ürünün üretim sürecinde yaratılan gelire eşit talebi bulunmaktadır. Piyasaya bir ürün çıkarıldığında arz yaratılmakla birlikte aynı şekilde bu miktarda bir talep de yaratılmış olur ve kısaca her arz kendi talebini yaratır şeklinde ifade edilmektedir. Bir malın piyasada oluşacak talebinin, o malın sağlayacağı faydaya bağlı olduğu belirtilmiştir (Hacıtahiroğlu ve Aydoğan 2016: 155).

1.4.3. Marx'ın Gelir Dağılımı Teorisi

Karl Marx, gelir dağılımı teorisini emek-değer ve artık-değer teorileri ile ifade etmektedir. Marx'ın emek-değer teorisinde, önemli olan malların değişim değeridir. Emek ise değişim değerini belirleyen unsurdur. Bir malın değeri üretiminde kullanılan

emekle belirlenir. Yani bir malın üretiminde emek ne kadar artarsa malların değeri de o oranda artar. Marx'a göre işçinin emeğinin sadece bir kısmı ücret olarak kendisine verilip, geriye kalan ise kapitalist tarafından alınıyorsa, kapitalistlerde kalan bu fazlalık artık-değeri meydana getirir. Artık-değer kapitalistte birikerek sermaye birikimini oluşturur. Kapitalistin kazancı ile işçinin ücreti arasındaki fark ise sömürü derecesini ortaya koyar (Tanrıverdi 2007: 11).

Bir toplumu oluşturan iki grubun çıkarları arasında çelişki bulunmaktadır. Kapitalist sınıfın zenginleşmesi için emekçi sınıfın yoksullaşması gerekmektedir. Dolayısıyla işçiler, ürettiklerine oranla daha fazla yoksullaşmaktadır. Gelir dağılımını yeniden gerçekleştirmekse ancak mevcut ekonomik sistemin değiştirilmesiyle mümkündür. Bu durumda mülkiyet ilişkileri de değişecektir. Aksi takdirde emeğin sömürüsü devam edeceğinden zaman içerisinde gelir bölüşümünde bir iyileştirme meydana gelmeyecektir. (Çalışkan 2022: 223).

1.4.4. Neo-klasik İktisatçıların Gelir Dağılımı Teorisi

1870'li yıllarda ortaya çıkan ve günümüzde en dominant ekol olan Neo-klasik teori, Klasik iktisadın yeniden yorumlanmış biçimidir. Neo-klasik teori, gelir dağılımında adalet kavramına vurgu yapmaktadır. Her üretim faktörünün ürüne eşit katkı sağladığını ve bunun da adil bir durum olduğunu belirtmektedir ve böylece toplam ürünün girdiler arasında tam dağıldığını belirtmektedir. Ancak girdilerin üretime katkılarının farklılığının dağılımda da farklılık yarattığını, bunun sonucunda ise eşit olmayan ama adil bir gelir dağılımı olduğunu savunmaktadır (Akın 2015: 16). John Bates Clark ve Alfred Marshall birçok katkılar sunmuşlardır.

1.4.4.1. Alfred Marshall'ın Gelir Dağılımı Teorisi

Marshall, gelir dağılımı teorisinde, faktör gelirlerinin faktörün marjinal katkısına eşit olması halinde yapılacak analizin talep yanlı olacağını, dolayısıyla arz yanlı kısmın eksik olacağını belirtmiştir. Marshall'a göre, faktör fiyatları da mal fiyatları gibi arz talep etkileşimi ile belirlenir. Ekonomi piyasasında oluşacak fiyat seviyesi, hem müteşebbisin maliyetini hem de faktör sahibinin gelirini göstermektedir. Buna istinaden, serbest rekabet koşulları altında mal fiyatları ile faktör gelirleri uzun vadede üretim maliyetlerine eşitlenir (Savaş 1998: 609).

Marshall, istihdam piyasası ve sermaye ile ücretlerin verimliliğine önem vermiştir. Marshall, marjinal verimlilik teorisini sermayenin mülkiyetinin dağılımı için önermemiş ve bu nedenle sermaye üzerinden gelir dağılımının çözülmeden kalmasına neden olmuştur. Marshall'a göre gelir dağılımı, üretime katılan faktörlerin alacakları payın belirlenmesi olarak ifade edilmektedir. Marshall, kısa vadede ücretli kesim ile ücret dışı kesim arasında gelir eşitsizliği olduğunu kabul etmiştir. Uzun vadede ise, kârlar ve faizlerin üretim maliyetlerini karşılayacak düzeye geldiğini savunmuş ve söz konusu eşitsizliğin ortadan kalktığını öne sürmüştür (Sandmo 2013: 25-26).

1.4.4.2. John Bates Clark'ın Gelir Dağılımı Teorisi

Clark, üretim faktörleri arasındaki bölüşümde marjinal gelire göre dağılımı tercih etmiştir. Bu durum üretim faktörlerinin sürece katkılarıyla uyumlu bir dağılımdır. Üretim sürecinde artık oluşturmayan bu dağılım vesilesiyle gelir bölüşümünde adalet sağlanmaktadır (Ersezer ve Ulutürk 2005: 94).

Clark'a göre, gelir dağılımının doğal yasaları vardır ve her üretim faktörü ürettiğinin karşılığını almaktadır. Ürettiğinin karşılığı olan payı alacak olan üretim faktörleri arasında oluşacak rekabet, üretim faktörlerinin her bir birim başına girdi getirisini ilgili üretim faktörünün marjinal verimine eşitlemektedir. Ücret haddi emeğin marjinal verimliliğine, faiz haddi sermayenin marjinal verimliliğine eşit olacaktır. Ücretler bireylerin kendi aralarında yaptıkları serbest pazarlıklar ile belirleniyor olsa bile belirlenen tutar emeğin kendisinin yarattığı ürüne eşit olma eğilimi göstermektedir. Faizler de aynı şekilde serbest piyasada belirleniyor olsa da bu oran sermayeden kaynaklı üretim miktarına eşit olma eğilimi göstermektedir. Bu düzende mülkiyet hakları önemlidir ve her üretim faktörü ürettiğinin karşılığı kadar pay alacaktır. Clark, gelir dağılımı teorisini azalan verimler yasasına dayandırmaktadır ve bu ilkeyi sadece toprak faktörüne değil üretimin tüm faktörlerine uygulamaktadır (Bayram 2023: 49).

Clark'ın marjinal verimlilik teorisi bir takım varsayımlar üzerine kuruludur. Bunlar; (Kazgan 2014: 147).

- İki üretim faktörü (emek ve sermaye) vardır. Bunların miktarları sabittir.

- Birikim ve teknolojik gelişme bulunmamaktadır.
- Nüfusta artış meydana gelmemektedir.
- Tüketicilerin zevklerinde ve seçimlerinde değişim görülmemektedir.

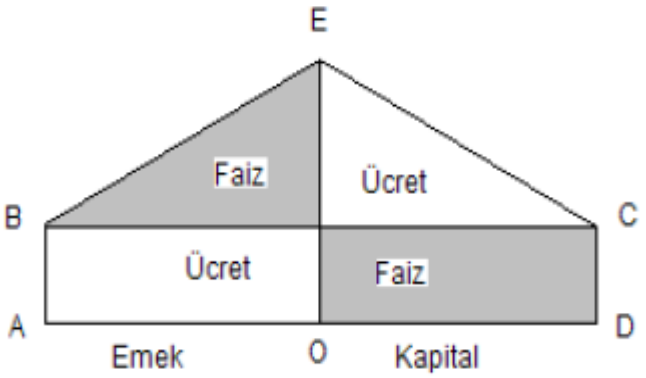

Şekil 1.6. Gelirin Emek ve Kapital Arasında Dağılımı

Kaynak: Kazgan 2014:147

Şekil 1.6'da görüldüğü üzere, toplam gelir üretim faktörlerinin marjinal verimlerine ve kullanım miktarlarına göre dağılmaktadır. Şeklin sağ kısmı emek sabitken, sermayenin marjinal verim eğrisini (EC)'yi, sol kısmı ise sermaye sabitken emeğin marjinal verim eğrisi (EB)'yi göstermektedir. Toplam gelir (EBAO) ya da (ECDO)'ya eşittir. Faiz geliri (taralı alanlar), ücret gelirine (beyaz alanlar) eşittir. Clark, statik tam rekabet koşulları altında toplam gelirin emek ve sermaye arasında artık bırakmadan dağıldığını göstermektedir. Ayrıca üretim faktörleri üretime yaptığı katkı oranında pay aldığı için bölüşümün adil olduğunu savunmaktadır (Kazgan 2014: 147).

1.4.5. Keynesyen İktisatçıların Gelir Dağılımı Teorisi

1929 yılında yaşanan ve etkisini tüm dünyada hissettiren iktisadi büyük bunalım sonrasında görüşleri yaygınlık kazanan John Maynard Keynes, teorisini bunalımdan kurtuluşun çaresini bulabilmek amacıyla oluşturmuş ve bu probleme çözüm üretmeye uğraşmıştır. Klasik liberal yaklaşımın görünmez el ve kendi kendine dengeyi bulma fikirlerinin aksine, bunalımdan çıkılabilmesi için devletin ekonomik yaşama el atması gerektiğini savunmuştur. İktisadi tahlile zaman unsurunu ekleyerek

türevsel analiz üzerinde durulmasını sağlamış, büyüme ve sermaye birikimi modellerine temel oluşturmuştur (Ersezer ve Ulutürk 2005: 97).

Keynes, gelir dağılımı konusu üzerinde durmuş, liberal ekonomik sistemin en önemli sorunlarından birincisinin tam istihdam, ikincisinin gelir bölüşümü olduğunu vurgulamıştır. Ortaya koyduğu analiz yöntemleri kendinden sonra gelen iktisatçılar tarafından ekonomik büyüme ile gelir bölüşümü görüşlerine esas oluşturmuştur (Çiftçi 2018: 28). Keynes, klasiklerin aksine devletin vergiler aracılığıyla gelir dağılımını düzenleyici politikalar uygulayabileceğini savunmuştur. Keynes'e göre dar gelirli bireyleri destekleyecek bazı vergi uygulamaları gelir eşitsizliğini azaltmakla birlikte dar gelirli grubun marjinal tüketim eğilimini de artıracaktır (Turhan 1993: 35).

1.4.6. Post-Keynesyen İktisatçıların Gelir Dağılımı Teorisi

Post-Keynesyen iktisatçılar, gelir bölüşümü eşitliği ile ilgili oldukça fazla düşünce geliştirmişlerdir. Bu görüşe göre, gelir bölüşümü ve büyümenin mühim unsuru yatırımlardır. Post-Keynesyen görüş, ekonomideki yatırımlardan kaynaklı gelir etkisini ön plana çıkarmaktadır. Enflasyonun gelir bölüşümünü olumsuz etkileyeceğini, bununla birlikte uygulanan maliye politikalarının enflasyon karşısında başarısız olacağını bu nedenle gelir politikası ile birlikte destek verilmesini savunmuşlardır (Destek 2018: 13).

1.4.6.1. Nicholas Kaldor'un Gelir Dağılımı Teorisi

Kaldor, özellikle çarpan teorisini kullanarak bir gelir bölüşümü modelinin ortaya konulabileceğini ifade etmiştir. Tam istihdam seviyesinde gelirin, ücret gelirleri ve kâr gelirleri olarak sınıflandırıldığını ve tasarruf ya da tüketim yönelimleri sebebiyle farklılaştığını belirtmiştir. Emekçilerin tasarruf yönelimleri kâr sahiplerinin tasarruf eğilimlerinden düşüktür. Bu doğrultuda, veri tasarruf eğilimleri altında, gelirdeki kâr payı yatırım ve çıktı arasındaki orana bağlı olduğundan gelir bölüşümüne ne yönde etki edeceği gelir dağılımı duyarlılık katsayısıyla ölçülmektedir. Gelir sahiplerinin tasarruf ettiği fark düşükse yatırım çıktı oranındaki ufak değişimler, gelir bölüşümünde büyük farklılıklara neden olur (Ersezer ve Ulutürk 2005: 99).

Kaldor'a göre, ücretlilerle sermaye sahiplerinin tasarruf fonksiyonları veri ise; nispi kâr payı, yatırım/hasıla oranının fonksiyonudur. Yatırımlar modelde bir dış

değişken olarak yer almakta ve bu değişkenle ilgili davranışsal ilişkiler konu dışı bırakılmaktadır. Kaldor'a göre bu konu, Keynesyen görüşün temel unsurlarındandır. Makroekonomik muvazenede tasarruflar yatırımlara eşit olur, öyleyse gelirin düzeyini ve bölüşümünü belirleyen öğe yatırımlardır, bilakis yatırımları etkileyen gelir düzeyi ve bölüşümü değildir. Tam istihdam sınırında iken yatırımda bir artış meydana gelirse, tasarruf yatırım dengesi sağlanıncaya kadar kâr marjları yükselir (Doğan 2015: 21).

1.4.6.2. Pasinetti Gelir Dağılımı Teorisi

Pasinetti teorisinin, Kaldor'un gelir dağılımı teorisiyle benzer tarafları bulunmaktadır. Pasinetti yaklaşımında da dengeyi sağlayan etken öğe fiyattır. Kaldor'dan farklı olarak hem işçiler hem de sermaye sahiplerinin tasarruf yapısını inceler. Pasinetti, işçilerin ücretlerinden tasarruf ettikleri kısmı, kapitalistlerin kullanımına karşılıksız aktarmadıklarını, işçilerin bu tasarruflarından bir faiz veya kârdan gelir elde ettiklerini, dolayısıyla işçilerin kâr ve ücret gelirini birlikte edindiklerini belirtmiştir. Ekonomide genişleme eğilimi bulunduğu (yatırımın arttığı, istihdamın azaldığı) bir vaziyette gelirin seviyesi artıyor ve işsizlik azalıyorsa, tam istihdam bulunduğu bir ortamda gelir bölüşümü değişim gösterir. Pasinetti sınıfsal tasarruflar açığında yaptığı tespitlerle farklılığını ortaya koymuştur (Öztürk 2017: 176). Pasinetti'ye göre, yatırım seviyesindeki artış işsizliğin bulunduğu bir ekonomide işsizliği azaltma ve gelir seviyesini artırma yönelimine girer, tam istihdam halinde gelir bölüşümü düzelme eğilimine girer (Özdemir ve İsmailoğlu 2017: 56).

1.4.6.3. Kalecki Gelir Dağılımı Teorisi

Polonyalı iktisatçı Michal Kalecki, gelir dağılımı teorisiyle alakalı olarak hem makro hem de mikro ekonomik kuvvetlerin beraber ilerlediği bütünleşmiş bir perspektif geliştirmiştir. Bu bağlamda, çalışanların toplam gelirden aldığı pay, işletmelerin üretim maliyetleri üzerinden kâr marjı ile fiyatlarını oluşturdukları süreç tarafından belirlenmektedir. Kârların seviyesi ise geçmişte yapılan yatırımlara bağlı olarak belirlenmektedir. Bu çerçevede milli gelir, dağılım faktörleri ile uyumlu olacak şekilde elde edilen kârların, sermaye sahiplerinin tüketim ile yatırım harcamalarının toplamına eşitlendiği noktaya kadar yükselecektir. Kalecki teorisinin önemli bir diğer özelliği, marjinal verimlilik teorisinin aksini savunmasıdır (Kutlu Horvath ve Horvath 2020: 341).

Kalecki, bir sektörde emek gelirlerinin payının, sektördeki tekelleşme derecesi ile toplam maliyetler içinde ücret dışı faktörlerin görece düşük olmasına bağlı olduğunu ifade eder. Bu çerçevede sektörel yoğunluk ve sendikalaşma seviyesi öğeleri gelir bölüşümü eşitsizliğinde belirleyicidir. Bu yaklaşım sektörel bir gelir dağılımı adaletsizliği olarak değerlendirilebilir. Bir diğer etkisi güncel ekonomide yaygın olan eksik rekabet koşulları yanında üretim faktörlerinin paylarını göstermesidir (Özyiğit 2021: 43).

Kalecki'nin fiyatlama metoduyla gelir dağılımına önemli katkı sunmuştur. Metod, maliyet üzerine kâr ekleme ve tekelleşme derecesinden oluşmaktadır. Gelir dağılımının kısa vadede değişmeyeceğini düşünmektedir. Kalecki yaklaşımı üretim faktörleriyle birlikte, faktörler arasındaki ilişkileri de dikkate almaktadır (Çınar 2021: 16).

1.4.7. Sentezci Gelir Dağılımı Teorisi

Sentezci gelir dağılımı teorileri, Neoklasik ve Keynesyen gelir dağılımı teorilerinin eksik yanlarını tamamlamaya çalışan Robinson'un ve Weintraub'un gelir dağılımı teorilerinden oluşmaktadır.

1.4.7.1. Robinson'un Gelir Dağılımı Teorisi

Robinson Kaldor ve Pasinetti tarafından geliştirilen modellemeleri temel alarak hem sermaye birikimi ve teknolojik gelişmeyi hem de sermaye ve dağılım teorilerini kapsayan bir modelleme ortaya koymuştur. Robinson modeli, ücret pazarlıklarının parasal ücretler üzerinden yapılması ve yatırımların tasarruflardan bağımsız olması gibi Kaldor ve Pasinetti modellerinin önemli Keynesyen unsurlarını içeren bir modeldir (Ataman 1996: 58).

Robinson modelinde, ekonomik iyileşmeyle istihdamın tarım sektöründen sanayi sektörüne geçişini de hesaba katarak Kuznets'in hipotezini biraz daha geliştirerek yeni bir model ortaya koymuştur. Bu modele göre gelişmenin ilk evrelerinde gelir artarken gelir eşitsizliği de artar. Ancak, gelişmeyle birlikte kırsal kesimden kentlere doğru yapılan göçler, tarım sektöründe gizli işsizliği daraltarak marjinal faydayı yükseltir ve tarım sektöründe yer alan işçilerin ücretlerinde bir yükseliş yaşanır. Aynı şekilde tarımdan sanayi sektörüne yönelen işçiler de işlerinde

yükselebilirler ve ücretlerinde de bir takım artışlar görülür (Oğuş 2005: 4). Ayrıca bu modelde gelir dağılımının belirlenmesinde siyasi ve ekonomik güçler öncelik kazanmıştır. Robinson, işgücü arzının talebi geçtiği ve ücretlerin asgari seviyenin altına indiği hallerde piyasada ücretlerin yükselebileceğini düşünmektedir (Park 1998: 281).

1.4.7.2. Weintraub'un Gelir Dağılımı Teorisi

Sidney Weintraub'un göreli paylar teorisi olarak da adlandırılan gelir dağılımı teorisi, fonksiyonel gelir dağılımını toplam arz eğrisi ile çözmeye çalışmaktadır. Weintraub, toplam arz eğrisinin cari fiyatlar üzerinden oluşturulmasının gelir ve istihdam teorileriyle toplam gelir bölüşümü arasında köprü vazifesi göreceğini düşünmektedir. Toplam arz fonksiyonu, istihdam ve çıktı seviyesi farklılaştıkça fonksiyonel gelir bölüşümünün ne yönde değişeceğini göstermektedir. Toplam arz eğrisi, sabit fiyatlar yerine cari fiyatlarla ölçülen parasal hasılayı istihdam düzeyine bağlamaktadır (Çetinkaya 2018: 53).

İstihdam ve çıktının artmasıyla birlikte, kârların toplam gelir içindeki oranı da artacaktır. Çıktının artması durumunda kâr sahiplerinin gelirindeki düşüşten müteşebbisler ve irat geliri sahipleri faydalanacak ve oranları yükselecektir. Bunun sonucunda ücretlerin sabit olması ve verimlerin azalacağı varsayımıyla, artan çıktı ve istihdamın sabit gelirlilerin aleyhine, kâr sahiplerinin lehine gelir bölüşümü yaratabilecektir (Çiftçi 2018: 28).

Toplam arz fonksiyonu TA=TÜ + SG + K şeklinde formüle edilmektedir. TA toplam arz fonksiyonunu, SG sabit giderleri, K ise kârı ifade etmektedir.

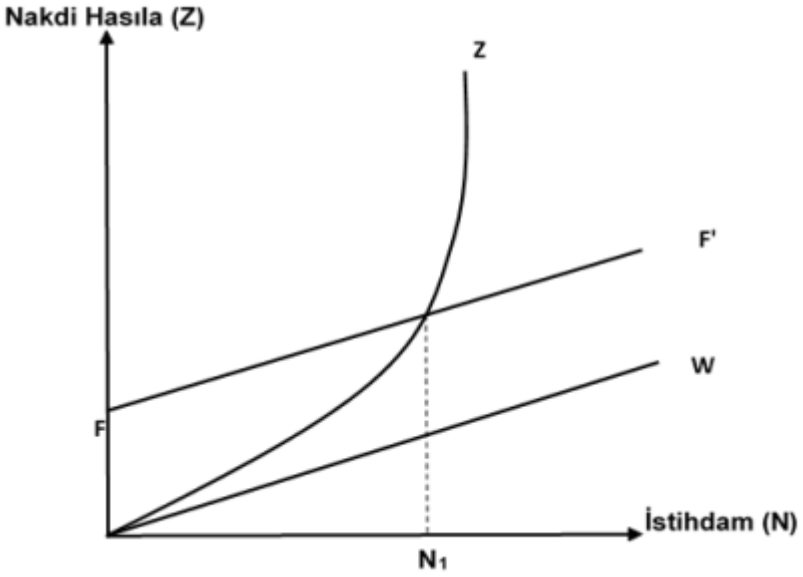

Şekil 1.7. Weintraub Toplam Arz Fonksiyonu

Kaynak: Peterson 1994:470

Şekil 1.7'de Z toplam arz fonksiyonunu, W toplam ücreti, F sabit ya da değişken giderleri ifade etmektedir. Burada Z eğrisi ile FF' doğrusu arasındaki fark eşittir kâr denilebilir. Burada N_1 istihdam düzeyine erişilene kadar kârlar negatif seyretmektedir. İstihdamda ortaya çıkan değişimin toplam arzda oluşan değişime oranı toplam arz elastikiyetini vermektedir. Toplam arz elastikiyeti > 1 ise artan fayda koşulları geçerli olmaktadır. Ücretin toplam gelir içindeki payı yükselecek ve fiyat seviyesi azalacaktır. Toplam arz elastikiyeti < 1 ise azalan fayda koşulları geçerlidir. Yani ücretin toplam gelir içindeki oranı düşecek, istihdam ve çıktı artışıyla kârların toplam gelir içindeki oranı yükselecektir. Azalan fayda koşullarının olduğu durumda gelir ve çıktı artışı, gelir bölüşümü bakımından sabit gelirlilere negatif, gelirini kârdan sağlayanlara pozitif durumlar ortaya koyacaktır (Aktan ve Vural 2002: 27).

1.4.8. Arz Yanlı İktisadın Gelir Dağılımı Teorisi

Arz yanlı iktisat modelinde, ekonominin imalat durumuna etki eden faktörler incelenmektedir. Hızlı büyümeyle düşük enflasyonu bir arada bulundurabilmek amaçlanmaktadır. Ekonomik faaliyetlerin miktar ve bileşimlerindeki değişme ekonominin arz yönünü değiştirmektedir. Üretim düzeyindeki değişme, gelir değişmeleriyle olmaktadır. Devletin piyasaya müdahalesi verimliliğe etki

etmemektedir. Gelir bölüşümünü farklılaştırmanın bir yolu, devletin piyasaya karışmaması ve vergi indirimine gidilmesidir. Bununla birlikte kamu harcamalarının azaltılmasının da gerektiği vurgulanmaktadır. Buna ek olarak para arzı da sınırlı olarak artırılmaktadır. Arz yanlı iktisat teorisi, enflasyonu denetim altına almak amacıyla, istihdam artırıcı, tasarrufu özendirici, sermaye birikimini hızlandırıcı uygulamalar konulmasını savunmaktadır. Bu şekilde fiyat istikrarı ve istihdam seviyesi beraber sağlanacaktır. Arz yönlü iktisat modeline göre, vergi indirimleriyle üretimin ve vergi gelirlerinin pozitif etkileneceği, bunun sonucunda ekonomik büyüme, kaynak dağılımında etkinlik ve gelir dağılımında adalet sağlanacağı savunulmaktadır (Ülgen 2004: 205).

İktisat politikası amaçlarından ekonomik istikrar ve gelir dağılımında adalet kısa vadede çözüme kavuşturulamayacak politikalardır. Arz yanlı iktisada göre, transfer harcamaları gibi kamu harcamaları piyasaya yönelik çabayı zayıflatmakta, tembellik eğilimini artırmaktadır. Arz yanlı iktisadi görüş, ücret-çalışma dengesi üzerindeki etkilerden gelir etkisini negatif kabul ederek, çalışmanın düşük mal olduğunu varsaymaktadır. Bu sebeple maliye politikası açısından sosyal harcamaların olabildiğince azaltılması gerekmektedir. Böylece vergi indiriminin finansman kaynağı da oluşacaktır (Aktan 2009: 42-43).

1.4.9. Monetarist İktisadın Gelir Dağılımı Teorisi

Monetarist iktisadi akımın temsilcilerinden Milton Friedman, serbest piyasa ekonomisinde gelir adaletsizliği ile ilgili endişe edilmemesi gerektiğini ifade etmiş ve iyi işleyen bir serbest piyasa ekonomik sisteminde bir dereceye kadar eşitsizliğin makul olduğunu savunmuştur. Monetarist görüşte gelir adaletsizliği üzerinde, doğuştan gelen özellikler, beceri, mülkiyet ve bireylerin risk karşısındaki tutumları etkili olmaktadır. Vergiler, kamu harcamaları ve sübvansiyonlar da neden oldukları maliyet ve getirilerle kişilerin tercihlerini etkilemektedir (Cole 2008: 240).

Friedman, gelir eşitsizliğini azaltmada negatif gelir vergisi uygulamasını ileri sürmüştür. Negatif gelir vergisiyle, bir toplumda gelir seviyesi en düşük gelir düzeyinin altında kalan kişilere nakdi yardım yapmak suretiyle bireylere gelir garantisi sağlanmaktadır. Friedman, devlet müdahalesinin gelir dağılımı üzerinde olumsuz etki

yaratacağını savunmuş ve gelirin yeniden dağılımını kabul etmemiştir (Kargı 2007: 2576).

Friedman'a göre, devletin rolü sadece piyasanın işleyişi için yasal çerçeveyi oluşturmak ve hakem görevi üstlenmek şeklindedir. Sosyal sigorta programları, toplu konut yapımı gibi önlemler de dâhil olmak üzere devletin sosyal düzenleyici rolüne ve sosyal harcamalar yapmamasını savunmaktadır. Friedman ayrıca sendikaların işgücü piyasasında tekel oluşturarak piyasanın verimliliğini ve istihdamı düşürdüğünü, bu sebeple işçi ücretlerini daha düşük hale getirdiği görüşünü savunmaktadır (Çelik 2004: 58).

İKİNCİ BÖLÜM

2. GELİR DAĞILIMI POLİTİKALARI

Bu bölümde gelir dağılımı politikasının ilkeleri, gelir dağılımı politika araçları ve gelir dağılımını etkileyen faktörler incelenecektir.

2.1. Gelir Dağılımı Politikasının İlkeleri

Gelir dağılımı politikası ilkeleri ile ilgili olarak literatürde en çok kullanılan ilkelerden eşitlik, ihtiyaç, çalışma ve herkese eşit muamele ilkeleri incelenecektir.

2.1.1. Eşitlik İlkesi

Eşitlik ilkesinden kasıt gelirin adil dağılımıdır. Gelir dağılımının eşitlik prensibi herkesin aynı olduğunu ifade eder. Başka bir ifadeyle herkesin aynı miktarda gelir almasını ifade eder. Eşit bir gelir dağılımı olduğunda bireylerin hak ettiğini alma güdüleri ortadan kalkacaktır (Miller 1991: 816). Gelir dağılımı ile ilgili yapılan tüm çalışmalar mutlak eşitlik yerine gelirin adil dağıtılması yönünde yapılmaktadır. Eşitliğin daha çok üzerinde durulduğu kavram fırsat eşitliğidir. Fırsat eşitliği, eğitim imkânlarından eşit ölçüde yararlanma, işe girmede objektif ölçütlerin esas alınması, vb. şeklinde ifade edilebilir. Ekonomide fırsat eşitliği kişilerin gelir dağılımı dilimlerinde yukarıya doğru hareket edebilmesini gerektirmektedir (Şenkal 1995: 13).

2.1.2. İhtiyaç İlkesi

Diğer dağılım ilkeleri yanında düzeltici bir ilke olarak görülen ihtiyaç ilkesi, gelirin kişilerin ihtiyaçlarına göre dağıtılması olarak ifade edilebilir. İhtiyaçlar görecelidir, toplumda kişilerin sosyal statüsüne göre, medeni durumuna göre, vb. ihtiyaçları değişebilmektedir. İhtiyaç ilkesinin istenilen düzeyde geçerli olabilmesi için, etkin bir sosyal güvenlik sistemine gereksinim duyulmaktadır (Aksu 1993: 46). Bu ilke asgari yaşam seviyesinde asgari gelir hakkı ilkesi ve gelir farklılıklarının üst seviyede sınırlandırılması ilkelerini içermektedir.

Bireylere asgari standartta bir hayat sürdürebilmeleri için ihtiyaç duydukları minimum gelirin sağlanması, tüm ülkelerde gelir bölüşümü politikası amaç ve

ilkelerinin ilk adımıdır. Bu ilkeyle, kişilerin asgari hayat standartlarının güvencesi amaçlanmaktadır. Kişilerin kişilik hakları ön planda tutulduğundan, bütün insanlar eşit olarak görülmektedir. Asgari yaşam seviyesini temel ve sosyokültürel ihtiyaçlar belirlemektedir. Bu ilke kişilerin hayatlarını idame ettirebilmeleri için gerekli olan temel ihtiyaçlarını karşılayabilecek düzeyin üzerinde bir gelire sahip olmaları gerektiği konusu üzerinde durmaktadır (Çınar 2021: 21).

Serbest piyasa ekonomilerinde kişiler arası gelir ve servet farklarının olabileceği kabul edilebilir nitelikte olmakla birlikte, belli bir eşik düzeyin aşılması toplumsal huzurun bozulmasına ve üretimde aksamalara yol açacağından devletin müdahalesi gerekli görülmektedir. Artan oranlı gelir vergisi gelir farklılıkların azaltılması amacıyla devletin gelirin yeniden dağılımı politikası açısından uygulanan en önemli araçtır (Aksu 1993: 37).

2.1.3. Çalışma (Verimlilik) İlkesi

Çalışma ilkesi, gelirin bireyler arasında verimliliklerine göre dağıtılmasını ifade etmektedir. Bireysel gelir dağılımı, kişilerin enerji, kabiliyet ve özelliklerinin dağılımı ile kendini göstermektedir. Bireylerin toplam hasılaya yapmış olduğu katkı nispetinde hasıladan pay alması şeklinde mutlak olmayan bir eşitlikten bahsedilmektedir ve bu dağılımın adil olduğu kabul edilmektedir (Aksu 1993: 39). Verimlilik ilkesinin kökleri kapitalist ahlak sisteminden gelmektedir. Karl Marx'ın da içinde bulunduğu ekonomistler verimlilik ilkesini eleştirmiş, gelir dağılımında insanların verimliliklerinin değil ihtiyaçlarının dikkate alınmasının gerekliliğini vurgulamışlardır (Miller 1991: 817).

2.1.4. Herkese Eşit Muamele İlkesi

Günümüzde birçok ülkede anayasal teminat altına alınan herkese eşit muamele ilkesi, bir toplumda yaşayan kişilerin dil, din, ırk, görüş, renk, cinsiyet vb. nedenlerle herhangi bir farklı muameleye maruz kalmamaları ve adil olmayan gelir elde etmemeleri ya da ayrıcalık tanınmaması anlamına gelmektedir (Şenkal 1995: 15). Demokrasinin işleyişinde bu ilke çok önemli bir rol oynamakta ve ayrımcılığı ortadan kaldırmaktadır.

2.2. Gelir Dağılımı Politikasının Araçları

Hükümetlerin gelir dağılımına yönelik uygulamış olduğu politika araçları gelir dağılımını olumlu ya da olumsuz yönde etkileyebilmektedir. Bu kısımda gelir dağılımı politika araçlarından ücret, fiyat, servet ve maliye politikaları incelenmektedir.

2.2.1. Ücret Politikası

Ücret, genel anlamda işgücünün karşılığı olan para ya da mal şeklinde tanımlanmaktadır. Çalışma süresi ya da hizmet sözleşmesine dayanılarak yapılan ödemelerin yanında serbest meslek erbabının iş ya da hizmet karşılığında aldıkları bedelleri de içine almaktadır. Özetlenecek olursa emeğin karşılığına ücret denilebilir. İşletmelerin kâr ya da zararından bağımsız, girişimci tarafından emekçiye ödenen, miktarı belirli gelir de denilebilir (Seyyar 2008: 1). Ücret politikaları, bu karşılığa ulaşmak için yapılması gereken tutumların belirlenmesidir. Devlet ve özel sektör, çalışanları için bazı politikalar belirlemektedir. Politikalar belirlenirken gelir eşitliği göz önünde bulundurulmalı, emeğin karşılığı adil bir şekilde verilmelidir (Fahlıoğulları vd. 2018: 19).

Gelir dağılımında adaletin sağlanması bakımından ücret politikası önemli gelir dağılımı politikası araçlarından biridir. Hükümetler kanunlar yoluyla işçileri ve sendikaları kontrol eder, istihdamı korur, grev ve toplu sözleşme pazarlığının mümkün hale gelmesi sağlanır. Yasal düzenlemelerle emek korunur, işgücü fiyatlarının düşmesi engellenir. Kamu çalışanları ve özel sektör çalışanları için bir ücret düzenlemesi yapılarak, ortaya genel bir ücret seviyesinin çıkarılması sağlanmaktadır. Bu bağlamda, asgari ücret düzenlemesi gelir dağılımı adaleti açısından oldukça etkili bir uygulamadır (Tokol ve Alper 2012: 52).

2.2.2. Fiyat Politikası

Devletler fiyat politikası ile dar gelirli ve sabit gelirli kimseleri korumayı amaçlamaktadır, böylece asgari yaşam standardını belirleyen mallara yönelik koruma söz konusu olmaktadır. Fiyat politikası, fonksiyonel ve sektörel gelir dağılımı üzerinde doğrudan etkilidir. Genellikle tarım ürünleri ile müteşebbisler tarafından üretilen malların fiyatlandırılmasına müdahale şeklinde uygulanmaktadır (Kılcı 2019: 29-30).

Fiyat politikası, ücret politikası ile birlikte gelir dağılımında adaletin sağlanması bakımından kullanılan önemli bir gelir dağılımı politikası aracıdır. Fiyat istikrarı sağlanarak, enflasyonun artmasının önüne geçilebilir. Böylece zorunlu ihtiyaçların karşılanmasına yönelik malların fiyatlarının artmaması gelir eşitsizliğini olumlu yönde etkileyecektir. Çünkü düşük gelire sahip kişilerin bütçesindeki zorunlu mallar için yapılan harcamaların payı büyüktür (Ersezer 2006: 259).

2.2.3. Servet Politikası

Servet politikası ile servet dağılımındaki eşitsizliklerin giderilmesi amaçlanmaktadır. Servet üzerinde özel mülkiyeti yok etmeden de servet dağılımını daha eşit bir hale getirmek mümkündür. Servet politikası ile daha çok servete sahip olanlardan daha az sahip olanlara dağılım yapılarak servet dağılımındaki aksaklıklar ve yığılma önlenmiş ve kişisel gelir dağılımındaki eşitsizlikler giderilmiş olmaktadır (Türk 2011: 325). Gelir dağılımında adaletin sağlanması bakımından servetin toplumun bütün kesimlerine yayılması büyük önem arz etmektedir. Bir ekonomide yatırımların yapılabilmesi için servet sahibi gruplara ihtiyaç duyulmaktadır. Toplumun kesimleri arasında aşırı gelir farkı anormal bir durum olarak değerlendirilir (Doğan 2015: 34).

2.2.4. Maliye Politikası

Kamu maliyesinde vergiler ve diğer tüm gelirler hazinede toplanır. Hazinede toplanan bu gelirler maaş, ücret, faiz, sosyal yardım ve kamu yatırımları için hazineden çıkarak ekonomi akışı içine döner. Bu bakımdan hazine devletin yeniden dağıtım aracı haline gelmektedir. Hazine, geliri yeniden dağıtma fonksiyonunu üç şekilde yerine getirmektedir. Bunlardan ilki, hazine üretim faktörlerinin fiyatlarını ödeyerek mal satın alması durumunda fonksiyonel gelir dağıtımına katkıda bulunur. İkincisi karşılık beklenmeksizin yapılan eğitim, sağlık, bayındırlık gibi kamu hizmetlerinin yapılmasıyla gelirin yeniden dağıtılmasıdır. Üçüncü olarak ise yine karşılık beklenmeksizin yapılan öğrenci bursu, ihtiyaç sahiplerine yapılan sosyal yardımlar ve sübvansiyonlar yoluyla gelir dağılımına etki etmektedir. Devlet mahiyeti ve sosyal karakteri gereği bu harcamaları yaparak kişiler ve sektörler arası gelir dağılımını değiştirmek istemektedir (Türk 2011: 13).

Maliye politikası, bir ekonomide belli iktisadi hedeflere ulaşmada kamu gelirleri ve kamu harcamalarının bileşiminde yapılması gereken bazı düzenlemeleri ifade etmektedir. Maliye politikası, gelir dağılımını düzenleyerek sosyal adaleti sağlamak ve bu sebeple kamu müdahalesini amaçlamaktadır. Ülkelerin uygulayacağı maliye politikası amaç ve araçları bu ülkelerin gelişmişlik, sosyal, siyasi ve ekonomik yapılarına göre farklılık gösterebilmektedir. (Ataç 1994: 27). Gelişmekte olan ülkelerde gelir dağılımında adaletsizliklerin yüksek olması maliye politikasının önemini ortaya koymaktadır. Aşırı gelir eşitsizliğinin olduğu toplumlarda kamu gelirlerinin ve kamu harcamalarının önemli bir yeniden dağıtım fonksiyonu bulunmaktadır. Maliye politikası, hükümetlerin gelir dağılımında adaleti sağlamada önemli bir aracıdır. (Devrim 1983: 116).

Serbest piyasa ekonomisinde bazı aksaklıklar meydana gelmektedir. Gelir eşitsizliği sorunu bu piyasa aksaklıklarından biridir ve gelir eşitsizliğinin çözümü için bir takım araçlara ihtiyaç vardır. Devletler bazı durumlarda piyasadaki arz-talep dengesizliklerini gidermek için fiyat ve ücret kontrolleri yoluyla piyasaya el atabilir. Artan oranlı vergilendirme ile yüksek gelirliler daha çok vergilendirilmekte, kamu harcamaları ile düşük gelirlilerin yararlanması sağlanmaktadır (Emek 2020: 79).

Devletin gelirin yeniden dağılımı vasıtasıyla gelir dağılımına müdahalesinin gelir eşitsizliğini azaltmayı sağlaması ehemmiyet taşımaktadır. Kamu eliyle piyasaya transfer harcamaları ve vergiler aracılığıyla müdahalede bulunulur. Transfer harcamaları ve vergilerin yeniden dağıtım üzerindeki etkisi, bunların harcanabilir gelir içindeki payı ve tasarım şekliyle de alâkadardır (Balseven 2017: 98). Gelir dağılımına müdahalede kullanılan maliye politikası araçları; vergiler, kamu harcamaları ve borçlanmadır.

2.2.4.1. Vergi Politikası

Vergi, devlet ya da yetkili kılınmış kamu tüzel kişilerinin, hükümranlık gücüne dayanarak sosyal ve ekonomik amaçlı kamu giderlerinin finansmanı için vatandaşlardan veya kurumlardan ödeme güçlerine göre, karşılıksız ve zorla almış olduğu ekonomik değerler olarak tanımlanabilir. Vergilerin, kamu giderlerini finanse etmenin yanında gelir dağılımını düzeltmek gibi sosyal amacı da vardır (Bükey 2020: 88-90).

Vergiler, gelir eşitsizliğinin giderilmesi ve gelirin yeniden dağılımı konusunda önemli mali araçlardan biridir. Vergilerin, kamu harcamalarının finansmanını sağlamasının yanında, vergi adaleti ve gelir dağılımı sorunu yaratmayan, basit ve etkin bir yapıda olması amaçlanmaktadır. Gelir dağılımı adaletini sağlamada vergi sisteminin dolaylı vergilerden dolaysız vergilerin ağırlıklı olduğu sisteme dönüştürülmesi ve negatif gelir vergisi uygulamalarının ön plana çıktığı görülmektedir (Demirgil 2018: 120).

Vergi ödeme gücü, bireyin şahsının ve ailesinin hayatını minimum seviyede devam ettirmeye elverecek gelir seviyesinin üstündeki kısımdır. Vergi ödeme gücüne erişilmek istenilmesindeki amaç, vergi yükünün hakkaniyetli dağıtılması ve gelir dağılımında adaletin tesis edilmesidir. Bireylerin gelir durumlarına göre vergilendirilmeleri amacıyla asgari geçim indirimi, artan oranlılık ve ayırma ilkesi gibi araçlardan yararlanılmaktadır. Ayırma ilkesi, farklı ödeme güçlerinin gelirin yalnızca miktarıyla değil, elde edildiği kaynaklarla da değerlendirilmesi gerektiği düşüncesine dayanmaktadır. Ayırma ilkesi, sermaye geliri elde edenlerin emek geliri elde edenlere göre daha yüksek düzeyde vergilendirilmesini ifade etmektedir (Saraçoğlu 2013: 61).

Vergi sisteminde dolaysız vergilerin oranının fazla olması yüksek gelirli gruptan düşük ve orta gelirlilere doğru aktarım özelliği göstermesiyle, gelir bölüşümündeki eşitsizliği düşürür. Bununla birlikte vergi sisteminde dolaylı vergilerin oranının fazla olması ise gelir bölüşümü eşitsizliğini yükseltmektedir. Bireylerin şahsi durumlarına, gelir durumlarına ve ailevi durumlarına bakılmadan verginin konusunu dikkate alındığından dolaylı vergiler genellikle adil olmayan vergiler olarak tanımlanmaktadır. Dolaylı vergiler tüketim üzerinden alındığından marjinal tüketim eğilimleri yüksek olan dar gelirli kimseler gelirlerinin büyük bir kısmını vergi olarak vermeleri sebebiyle gelir dağılımı düşük gelirli kesim aleyhine bozulmaktadır (Demirgil 2018: 121).

Gelişmekte olan ülkelerde gelir kaynaklarının büyük kısmını dolaylı vergiler oluşturmaktadır. Dolaylı vergiler tasarrufları teşvik ederek kalkınma açısından önemli rol gösterebilirler. Dolaysız vergiler, vergilemede adalet ilkesini gerçekleştirmenin uygun bir aracıdır. Genel olarak dolaysız vergilerin dolaylı vergilere nazaran daha adil oldukları söylenebilir. Çünkü dolaysız vergiler gelir ve servet unsurları üzerinden

alındığından mükelleflerin mali gücü ile uyumlu hale getirilmesi daha kolaydır (Şerbetçi 2015: 100).

Devletler vergi politikalarıyla ekonomiye müdahalede bulunarak gelir ve servet dağılımındaki eşitsizlikleri azaltmayı amaçlamaktadır. Artan oranlı vergiler gelirin yeniden dağılımı konusunda daha adil bir uygulama olmaktadır, çünkü gelir arttıkça ödenecek vergi de artmaktadır. (Öncel vd. 1985: 62). Vergilerin temel amacı, servetin ve birikimin dar gelirli kimseler lehine doğru bir şekilde dağılımını sağlamaktır (Doğan 2015: 35).

Günümüzde gelişmiş ülkelerde yaygın bir şekilde kullanılan artan oranlı vergi uygulamaları, devletin gelir eşitsizliğini bir nebze de olsa düzeltme stratejisidir. Gelişmekte olan ülkelerde çoğunlukla dolaylı vergi uygulanması sebebiyle vergi stratejilerinin bu ülkelerde gelir dağılımındaki dengesizliği düzeltme hususundaki tesiri oldukça azdır (Karataş 2019: 57.) Dolaylı vergiler gelir eşitsizliğini azaltmada katkı sağlamazken, dolaysız vergiler gelir eşitsizliğini azaltmada pozitif etki etmektedir (Akdoğan 2002: 437).

Adolph Wagner, vergilerin kamuya gelir sağlamasının yanında, ekonomik ve sosyal hedeflere ulaşmak için araç olarak kullanılabileceğini öne sürmüştür. Wagner, gelir ve servetin belli kimselerde ölçüsüz olarak biriktirilmesine engel olunması gerektiğini savunmuştur. Bunun önüne geçmek için de vergi politikasından yararlanılabileceğini öne sürmüştür. Toplumda bulunan herkesten ekonomik güçleri oranında vergi alınması gerektiğini savunmuştur (Şen, Sağbaş 2017: 412). Vergi oranları, muafiyet ve istisnalar, vergiyi kimin ödediği, vasıtalı veya vasıtasız olması gibi hususlar gelir dağılımı üzerinde etki yaratmaktadır (Akça ve Ela 2012: 246).

Vergiler gelir üzerinden, servet üzerinden ve harcama üzerinden alınan vergiler olmak üzere üçe ayrılmaktadır.

Gelir vergisi, gerçek kişilerin bir takvim yılı içinde elde ettikleri irat ve kazançlardan giderler düşüldükten sonra kalan safi tutar üzerinden, mükellefin kişisel ve ailevi durumlarını da göz önünde bulundurarak, artan oranlı olarak alınan, sübjektif ve dolaysız vergidir. Artan oranlı olması gelir eşitsizliğini düzeltici role sahip olduğunu göstermektedir (Kılcı 2019: 41-42). Gelir vergisinin gelir dağılımı eşitsizliğini azaltmada kullanılabilecek en etkili vergi olduğu ifade edilebilir. Çünkü

gelire göre artan oranlı yapısı, bireylerin vergi yükünü azaltmak için uygulanan asgari geçim indirimi ile bireylerin elde ettiği gelire göre farklı vergilendirmeyi öngören ayırma ilkesi gibi bireylerin ödeme gücünü belirlemede uygun bir vergi olduğundan ve yansıtması epeyce zor olduğundan bu açıdan elverişlidir. Kişisel gelir vergisi bu özelliklerinden ötürü, kişilerin şahsi ve ailevi durumlarını dikkate alarak ödeme güçlerine göre vergilendirmeye ve gelir dağılımındaki eşitsizliği düşürmeye epeyce elverişlidir (Tabar 2023: 74).

Sermaye şirketleri, iş ortaklıkları, kooperatifler, dernek veya vakıflara ait iktisadi işletmeler ve iktisadi kamu kuruluşları kurumlar vergisine tabidir. Tüzel kişiliklerin safi kazançları üzerinden tahsil edilen, sabit oranlı, objektif ve dolaysız vergidir. Gelir dağılımında adaleti sağlama açısından değerlendirildiğinde, kurumların ortaklarının kim olduğu bilinmediğinden, kurumun elde ettiği kazanca odaklanıldığından, tüm kurumlardan eşit miktarda alınan bu verginin gelir dağılımını düzeltici etkisinin olduğunu söylemek ilk başta güç görünebilir (Akdoğan 2002: 254).

Kurumlar vergisinin bireysel gelir dağılımı üzerindeki etkisi, verginin hangi oranda yansıtıldığına bağlı olarak değişebilmektedir. Vergi yansıtılmaz ise, ortakların ya da işletme sahipleri genellikle yüksek gelire sahip bireyler olduğundan, verginin etkisi daha çok gelir düzeyi yüksek olan grupta kalır ve burumda gelir adaletsizliği azalmış olur. Eğer kurumlar vergisi yüksek oranda yansıtılırsa, işletmeler ürün fiyatlarını artırarak vergiyi tüketicilere yansıtırsa bu durumda ürünlerin fiyatı artar. Bu durumda yüksek gelire sahip grupların marjinal tüketim eğilimleri genellikle düşük olduğundan, verginin azalan oranlı bir yapıya dönüşmesine ve yüksek gelir grubu üzerinde daha az etkili olmasına yol açar. Bunun neticesinde daha fazla gelir adaletsizliğine yol açar (Tabar 2023: 74).

Servet vergileri, gerçek veya tüzel kişilerin sahip olduğu ve servet kapsamına giren, menkul ve gayrimenkul malların, para ve alacakların tamamının ya da bir kısmının değeri üzerinden alınan dolaysız bir vergidir. Servet vergileri, mali amaçtan ziyade sosyal amaçla uygulamaya konulmuş bir vergidir. Servet, tasarruf sonucunda oluşan birikimdir. Günümüzde servet vergilerinin toplam vergi hasılatı içindeki payı oldukça düşüktür. Servet vergisi kapsamında alınan vergiler; emlak vergisi, değerli konut vergisi, motorlu taşıtlar vergisi, veraset ve intikal vergisidir (Şen ve Sağbaş

2017: 202). Servet vergilerinin asıl amacı, devletin finansal ihtiyaçlarını gidermek için gelir sağlamasından öte, toplumda mali dengeyi sağlama, vergide adaleti ve yatay-dikey vergi eşitliğini sağlayıcı yönde etkili olma, servet verimliliğini artırarak ekonomik etkinliği sağlama gibi sosyal yönleri de gerçekleştirmektir. Bu bakımdan servet vergileri, öncelikle toplumdaki bireylerin keskin servet farklılıklarını ortadan kaldırmak için sosyal amaç taşıyan vergiler olması açısından gelir dağılımı adaletini sağlama bakımından oldukça önemlidir (Öz vd. 2014: 87). Servet vergisinin bir önemli özelliği de geliri vergilendirmemesi, bununla birlikte ödeme gücü açısından önemi olan bazı iktisadi değerleri içine almasıdır. Servet vergileri kendi içinde serveti oluşturan bütün mal varlıklarından alınan vergiler ve bazı varlıklardan alınan vergiler şeklinde sınıflandırılabilir (Türk 2011: 322).

Harcama vergileri, kişilerin ihtiyaçlarını karşılamak için yapmış oldukları harcamalar üzerinden alınan dolaylı vergilerdir. Gelir ve servet vergileri kişilerin vergi ödeme gücünü ortaya koyamadığından, vergi matrahı düşük gösterilerek vergi kaçırılabilmesine sebep olabilmektedir. İndirim, istisna ve muafiyet gibi nedenlerle olması gerekenden daha az vergi toplanabilmektedir. Bu nedenlerle mükelleflerin vergi ödeme güçlerinin bir kısmı vergilendirilmediğinden az gelişmiş ülkelerde harcama vergileri daha çok tercih edilmekte ve toplam vergi gelirlerinin büyük kısmını oluşturmaktadır (Akbulut 2021: 153).

Harcama vergileri ürün ve hizmetlerin satılması esnasında ödenen vergilerdir. Bu vergiler özelliği gereği mükelleflerin kişisel durumlarını dikkate almamaktadır. Tersine artan oranlı yapısı bulunan harcama vergileri, ürün ve hizmeti tüketen bireylerden alınır. Gelir seviyelerine göre farklılaştırılmayan sabit vergi oranları nedeniyle yüksek gelire sahip ve düşük gelirli bireyler aynı oranda vergi ödediklerinden regresif etkisi nedeniyle dar gelirli kesimin daha fazla vergi yükü taşımasına neden olmaktadır. Bu tarzda bir vergi uygulaması gelir bölüşümünü daha adaletsiz hale getirebilir (Akbulut 2021: 153).

Gelir dağılımı adaletini sağlamada diğer bir yöntem olan negatif gelir vergisi uygulaması köklerini 1795 yılında İngiltere'de uygulamaya konulan Speenhamland Sisteminden almış ve görüş olarak ilk defa 1960'lı yıllarda Milton Friedman tarafından dile getirilmiştir. Negatif gelir vergisiyle gelir bölüşümünde yaşanan sorunu düzeltme

amacı güdülmektedir. Çünkü ekonomik kalkınmayı hızlandırmak için sermaye sahiplerine verilen teşvikler, vergi kaçakçılığı ve vergiden kaçınma durumlarının varlığı nedeniyle, artan oranlı gelir vergisi düz ya da azalan oranlı tarifeye dönüştüğünden, artan oranlı gelir vergisi ile gelir dağılımı düşük gelirli kesim aleyhine bozulur (Şerbetçi 2015: 103).

Negatif gelir vergisi, bütün ailelere genellikle bir yıl gelir güvencesi sağlayarak ailelerin gelirinin minimum seviyenin altına hiçbir şekilde düşmemesi ve ailenin geliri arttığı zaman aileye verilen tazminatın belli bir oranda azaltılmasını içermektedir. Negatif gelir vergisi, refah tuzağını ortadan kaldırmaktadır. Düşük gelirlileri düşük ücret düzeyinde bile iş aramaya teşvik etmektedir. Ancak avantajlarına rağmen çok maliyetli olması sebebiyle negatif gelir vergisine uygulamada rastlanmamaktadır (Karataş 2019: 71).

Mevcut gelir vergisi sistemiyle, belirli bir seviyenin üzerinde gelir elde eden kişiler vergi vermektedir. Negatif gelir vergisi ise, devlet tarafından, bir kişinin belirlenen bir gelirin üstünde gelir elde edememesi durumunda bu kişiye vergi ödenmesidir. Negatif gelir vergisi fakirlik boşluğunu doldurulmaya yönelik bir araçtır. Fakirlik boşluğu, asgari gelir seviyesiyle bu gelirin altında kazanılan gelirin arasındaki farkı ifade etmektedir. Fakirlik boşluğu, hiç gelir sağlanamaması durumunda en az geçim düzeyine eşittir. Negatif gelir vergisi, sosyal güvenlik hizmetlerinden farklı olarak, asgari geçim düzeyinin altında gelir elde edenlerin tamamına ödenmektedir (Şerbetçi 2015: 103).

2.2.4.2. Kamu Harcamaları Politikası

Kamu harcamaları, kamu kesiminin tercihlerini ortaya koyan önemli bir araçtır. Kamu harcamaları, kamu kesiminde üretime karar verilerek miktarı ve seviyesi belirlenen mal ve hizmetlerin maliyetini yansıtmaktadır. Ayrıca kamu harcamaları ekonomik ve sosyal hayata bir müdahale ve yönlendirme aracıdır. Kamu kesimi toplumsal ihtiyaçların karşılanması amacıyla mal ve hizmet üretip harcama yaparken bazı düzenlemeler, kural ve kanunlar da oluşturmakta ve uygulamaya koymaktadır. Bu tarz faaliyetler ise özel sektörün harcamalarını artırıcı yönde hareket etmektedir. Kamu harcamalarının bu yönünün dikkate alınması oldukça geniş bir tanımlamayı öne çıkarmaktadır. Bunun yanında genel kanı kamu harcamalarının toplumsal ihtiyaçları

karşılamak, ekonomik ve sosyal yaşama müdahalede bulunmak suretiyle belli usuller doğrultusunda yapılan harcamalar şeklinde tanımlanmasıdır (Altay 2017: 101).

Toplumun ihtiyaç duyduğu zorunlu mal ve hizmetlerin karşılanabilmesi için devlet tarafından yapılan harcamalar kamu harcamaları olarak adlandırılmaktadır. Kamu gelirlerinin kamu hizmetlerini karşılamak için kullanılması esnasında gelir dağılımı da etkilenmektedir. Kamu harcamaları gelir eşitsizliğini azaltmada, tam istidamı ve ekonomik kalkınmayı sağlamada ayrıca gelirin adil dağıtılmasında önemli bir yeniden dağıtım aracı olarak kullanılmaktadır (Akdoğan 2002: 61). Devletler, kamu hizmetlerini yerine getirebilmek için, piyasadan mal ve hizmet satın almaktadır. Mal ve hizmetlerin yurttaşlara ücretsiz veya maliyetinin altında bir fiyatla ulaştırılması yurttaşların giderini azaltacak, hane halkı gelirini artıracaktır. Bunun sonucunda gelir eşitsizliği azalmış olacaktır (Acar 2015: 51-52).

Gelişmekte olan ülkelerde devletin etkinliği için yerel ve ulusal bazda hayat standartlarının ve gelir seviyelerinin artırılması gerekmektedir. Bu sebeple gelir eşitsizliğini azaltmak için bilhassa gelişmekte olan ülkelerde vergiler vasıtasıyla yüksek gelirlilerden düşük gelirli bireylere olacak şekilde gelirin yeniden dağılımı sağlanmaktadır. Kamu harcamaları aracılığıyla, bilhassa eğitim ve sağlık gibi temel hizmetlerden ekseriyetle dar gelirli bireylerin yararlanması amaçlanmaktadır (Gürler ve Hazman 2011: 207). Kamu harcama politikaları, cari harcamalar, yatırım harcamaları ve transfer harcamaları olarak sınıflandırılabilir.

Cari harcamalar, bir devletin kamusal hizmetleri gerçekleştirebilmesi ve sürdürebilmesi için gerekli olan mal ve hizmet alımlarını kapsar. Devlet yaptığı reel harcamalar karşılığında üretim faktörü satın alır. Bu faktörlere devlet tarafından yapılan ödemeler milli gelirin bir kısmını oluşturur. Toplumdaki bütün bireylerin iç güvenlik, adalet, eğitim, sağlık vb. gibi kamu hizmetlerinden aynı şekilde faydalandıkları ve bu hizmetlerin finansmanın artan oranlı vergilerle sağlandığı tasavvurundan hareketle, reel harcamaların alt gelir grubu lehine pozitif bir yeniden dağıtım etkisine sahip olduğu söylenebilir (Turhan 1974: 274-276).

Gelecek dönemlere kalan varlıklara yapılan nitelikteki harcamalar yatırım harcamaları olarak tanımlanabilir. Toplumda mevcut varlıkların devlet tarafından satın alınması sadece devlet kesimi için yatırım iken, yeni yatırımlar ülkenin sermaye

stokuna eklenir. Yatırım harcamalarının ekonomiye etkisi oldukça önemlidir ve üretimin gücünü direkt artırıcı bir tesire sahiptir, buna istinaden istihdam artırıcı bir tesiri de söz konusudur. İstihdamın artmasıyla birlikte düşük gelirli bireyler daha iyi iş fırsatlarına ulaşabilir ve gelir dağılımındaki eşitsizlikler azaltılabilir. Yatırım harcamalarının gayri safi milli hasılaya katkısının yanında, kamu sektöründe sermaye birikimi sağlamasıyla da ekonomik kalkınmanın sağlanmasında da etkilidir (Tayyar 2011: 56).

Yatırım yapılacak bölge, bölgesel gelir dağılımını; yatırımın yer alacağı sektör, sektörel gelir dağılımını; yatırımda kullanılacak teknoloji, fonksiyonel gelir dağılımını etkileyebilmektedir. Yatırım harcamalarının milli gelir üzerinde oluşturduğu değişkenlik gelir dağılımını etkilemektedir. Bununla birlikte etkileri uzun vadede hissedilen bu harcamaların gelir dağılımına faydası az olduğundan gelir bölüşümüne etkisi açısından tarafsız harcamalar şeklinde de değerlendirilebilmektedir (Boratav 1965: 151).

Özellikle tarım sektöründe üreticilerin maliyetlerini düşürmek amacıyla gerçekleştirilen sübvansiyonlar, kişisel ve sektörel gelir eşitsizliğini azaltmakta etkili iken, sanayici, rantiyeci, yatırımcı, finansör ve ihracatçılara verilen sübvansiyonlar gelir dağılımında adaleti daha da bozmaktadır. Gelir eşitsizliğini kısmen de olsa düzeltici olan transfer harcamaları, gelir dağılımı bozuldukça, bu dengeleyici sistemin etkin işlemesi sekteye uğrayabilecektir (Aksu 2021: 44).

Sosyal transfer harcamaları içerisinde yer alan emekli, dul ve yetim aylıkları, öğrencilere verilen burslar, engelli ve yaşlılara yapılan maddi yardımlar vb. gelir bölüşümünde adaleti sağlamada etkin olanlarıdır. Sosyal transfer harcamaları özellikle düşük gelir grubunda kişisel gelirleri artırmaya yöneliktir. Sosyal hizmetlerden faydalanan birey sayısı, ihtiyaç sahibi bireylere dağıtılan yardımlar ve bu yardımların oluşturduğu maliyet sosyal transfer harcamalarının etkisini belirleyen başlıca unsurlardır. Bu sebeple gelir eşitsizliğini azaltmak ve ihtiyaç sahibi bireylerin yaşam standardını iyileştirmek için bu harcamaların daha fazla kitlelere ulaştırılması önem arz etmektedir (Ceylan 2020: 69).

2.2.4.2.1. Transfer Harcamaları

Transfer harcamaları, devletin karşılıksız olarak yaptığı harcamalardır. Bu harcamalar ile bireylerin, grupların satın alma güçleri etkilenir. Diğer deyişle; satın alma gücü el değiştirerek toplumdaki bazı kesimlerin ekonomik ve sosyal durumları düzeltilir. Transfer harcamaları, reel harcamalarda olduğu gibi piyasadan mal ve hizmet alımına yönelmediği için milli geliri direkt etkileyici özellikleri yoktur. Ancak bu harcamalar milli geliri dolaylı da olsa etkileme gücüne sahiptir. Transfer harcamaları gelirin yeniden dağılımını etkilemektedir ve gelirin dağılımını eşitlik bazında değiştirmektedir. Kamu harcamalarının bu etkileri, bazı kişilere ya da kesimlere gelir aktarımı ve gelir desteği yapılması ile gelir adaletsizliklerinin giderilmeye çalışılması şeklinde olmaktadır. (Altay 2017: 117-124).

Toplumlarda kişilerin ekonomik faaliyetlerine bağlı olarak, bazı kimseler yüksek gelir elde ederken, bazı kimseler daha düşük gelir elde etmekte ya da hiç gelir elde edememektedir. Devletler, düşük gelirli veya hiç geliri olmayan kimselerin asgari yaşam koşullarına erişebilmesi ve gelir eşitsizliğinin azaltılması maksadıyla maliye politikası araçlarını kullanmaktadır. Dar gelirli bireylere karşılıksız olarak verilen transfer harcamaları bu maliye politikası araçlarından biridir. Transfer harcamaları doğrudan gelir desteği sağlama imkânına sahip olduğundan gelir dağılımı adaletini sağlamada ve gelir eşitsizliği ile mücadelede en etkili araçlardan biridir. Transfer harcamaları, borç-faiz ödemeleri, sosyal transfer harcamaları ve sübvansiyonlar olmak üzere üçe ayrılmaktadır (Akalin ve Durak 2022: 75).

Ekonomik nitelikli transferlerin ekseriyetle ekonomik istikrarı sağlamak ve kaynak dağılımını etkilemek üzere kullanıldığı görülür. Ne var ki bu tür transfer harcamalarının gelir dağılımını negatif etkilediği kabul edilmektedir. Örneğin, ekonomik transfer harcamaları arasında yer alan faiz ödemelerinin faiz oranlarına göre gelir dağılımına etkisi farklılık gösterebilmektedir. Bu sebeple transfer harcamaları grubuna dahil olan faiz ödemeleri bireyler arasındaki gelir dağılımını değiştirmektedir. Çünkü devlet tahvillerini alanlar genelde yüksek gelirli kimselerdir. Bununla birlikte düşük gelirlilerin faizlerin finansmanına katılma oranı fazla olmasına rağmen, ellerinde bulundurdukları devlet tahvili sınırlıdır. Transfer harcamalarından borç-faiz ödemelerinin vergi ile finanse edilmesi halinde, gelirin yeniden dağıtımı düşük

gelirlilerden yüksek gelirlilere doğru olmaktadır. Bu nedenle gelir eşitsizliği daha da bozulmaktadır (Tokatlıoğlu ve Selen 2017: 378).

Sosyal transfer harcamaları, düşük gelirli ya da hiç geliri olmayan bireylerin gelirini artırmak amacıyla yapılan harcamalar şeklinde ifade edilebilir. Modern toplumlarda devletin en önemli görevlerinden biri de sosyal güvenliği sağlamaktır. Çalışmak isteyen bireylere iş bulmak, çalışamayanlara bakmak, sağlık ve bakım hizmetlerinin en az belli bir seviyesini herkese bedelsiz olarak sunmak sosyal güvenliği ifade etmektedir. Devletler sosyal devlet anlayışının gereği olarak işsizlik, yaşlılık, engellilik, hastalık gibi sebeplerle yeterli gelire sahip olamayan bireyler için piyasada oluşan gelir dağılımına doğrudan müdahale edebilmektedir. Sosyal transferlerde yüksek gelir gruplarından düşük gelir gruplarına doğru yeniden dağılım oluşmaktadır. Böylelikle kişisel gelir dağılımı olumlu yönde etkilenir (Turhan 1974: 270-272).

Sübvansiyonlar, devletlerin düşük gelirli kimselerin, hane halklarının bazı piyasa mallarından daha fazla tüketebilmelerini sağlamak amacıyla yapmış olduğu desteklerle bu malların fiyatlarının piyasadakine kıyasla ucuzlatılması şeklinde tanımlanabilir. Doğal tekele konu mal ve hizmetlerden faydalananların düşük gelirli bireyler olması durumunda bu transferlerin gelir dağılımına etkisinin pozitif yönde olacağı bahsedilebilir. Ancak genel bir fiyat indirimi halinde toplumdaki tüm gelir grupları bu ürünleri alabileceğinden sübvansiyonların geliri yeniden dağıtıcı etkisi zayıflar (Tokatlıoğlu ve Selen 2017: 379).

2.2.4.2.1.1. Asgari Ücret

Asgari ücret uygulaması gelir dağılımı adaletinin sağlanmasında önem arz eden bir konudur. Asgari ücret işçi ve ailesi için ekonomik ve sosyal koşullara göre insanca yaşamasını sağlayacak olan, işverenin daha düşük bir ücret ödemesini önlemeye yönelik, düzeyi devlet tarafından belirlenen bir ücrettir. Bu açıdan üretim faktörü olarak emeğin bedeli olmasının yanı sıra insanın hayatını idame ettirmesi için gereken bir gelir kaynağıdır. Asgari ücret çalışanların çalışma koşullarını da düzenleyen önemli bir uygulamadır. Bir sosyal politika aracı olarak çalışanları düşük ücretlere karşı korumak amaçlanmaktadır. Bir toplumda çalışanlara aileleriyle birlikte sosyal açıdan

asgari bir yaşam standardı ve temel ihtiyaçlarını karşılayabilecek düzeyde bir gelir sağlamak adil bir gelir dağılımı açısından da oldukça önemlidir (DPT 2001: 44).

Hükümetlerce yürütülecek asgari ücret politikası zorunlu ihtiyaçların karşılanması açısından sosyal bir gaye taşımakta ve kişilerin yoksul duruma düşmesinin önüne geçmektedir. Çalışanlar için taban ücret saptanması, ücretler arasında ortaya çıkabilecek eşitsizliklerin önüne geçmesi ve çalışanlar bakımından ücret güvencesi sağlamasıyla birlikte gelirin daha adil bir şekilde dağıtılmasında da önemli bir rol oynayacaktır (Rakıcı ve Vural 2011:60).

2.2.4.2.1.2. Doğrudan Yardım Politikaları

Doğrudan yardım politikaları ile ihtiyaçları kapsamında ve hayatlarını sürdürürken yoksul duruma düşen kimselerin devlet tarafından korunması amaçlanmaktadır. Devlet, sosyal koruma sistemindeki kamu harcamalarını kullanarak, muhtaç durumda bulunan bireylere karşılıksız ayni ve nakdi yardımlar yapmak suretiyle bu bireylerin yaşam koşullarını iyileştirebilmektedir (Aydın 2020: 79).

Kamu kurum/kuruluşları tarafından ihtiyaç sahibi kimselere karşılık beklemeden yapılan ayni ve nakdi yardımlar suretiyle, kendisini veya bakmakla yükümlü olduğu bireyleri geçindirmeye yetecek yeterli kazanç elde edemeyen bireylere asgari yaşam standardı sağlamak amaçlanmaktadır. Doğrudan yardım politikaları yoluyla bireylerin zaruri ihtiyaçları giderilerek bireylerin varlıkları güvence altına alınmakta ve bu kişilere gelir sağlama imkânı verilmektedir (Türkoğlu 2013: 280).

2.2.4.3. Borçlanma Politikası

Borçlanma, devletin kamu hizmetlerini yerine getirmek için yaptığı harcamaları vergi gelirleriyle karşılayamadığı durumlarda tercih ettiği geçici bir finansman kaynağıdır. Devlet, kamu açığı finansmanında kullandığı borçlanmayı iç borçlanma ve dış borçlanma şeklinde iki şekilde gerçekleştirmektedir. Devlet normalde iç piyasadan borçlanır, ancak özellikle gelişmekte olan ülkelerde iç borçlanmanın yeterli gelmemesi ve gerek fonları sağlayamaması durumunda bu ülkeler dış borçlara yönelirler. İç finansman kaynakları devamlı, dış finansman kaynakları ise geçici niteliktedir. Karşılıklı olması, rızaya dayanması ve kesin

olmaması gibi yönleriyle, devlet için vergiden farklı bir gelir kaynağı olan borçlanmanın, türüne göre gelir ve servet dağılımı üzerindeki etkisi değişmektedir. Borçlanma sonucunda yapılacak borç faiz ödemeleri gelir dağılımını etkilemektedir. Kamuya ait bankalar ve kurumlar üzerinden yapılan faiz ödemeleri genellikle devletin kendi bütçesi üzerinden yapıldığı ve kendi ekonomik döngüsü içinde olduğundan ve halkın gelirini etkilemediğinden gelir bölüşümü üzerinde etkisi bulunmamaktadır. Özel bankalar ve kişilere yapılan faiz ödemeleri daha fazla serveti olan kesimlere fayda sağladığından gelir eşitsizliğini artırıcı bir etkiye sahiptir (Türk 2011: 342).

Borçlanmalar gelir dağılımı üzerinde çeşitli etkiler meydana getirmektedir. Devlete borç veren kişiler yüksek gelire sahip kimselerdir. Dolayısıyla, borç karşılığı ödenen faizlerin yüksek gelirli kimselere ödenerek bu kişilere ek gelir sağlaması ve faizlerin de vergiler yoluyla finanse edilmesi durumunda gelirin yeniden dağılımı düşük gelir gruplarından yüksek gelir gruplarına doğru olacağından gelir eşitsizliği daha da artmaktadır. Bu nedenle etkin bir borç yönetimi ekonomik politikaların başarısı ile borçlanmanın düzenleyici etkisi ve adil bir gelir dağılımının sağlanması gibi çeşitli amaçlarla kullanabileceği önemli bir araçtır (Eker 1994: 142).

Devlet borçlarının vade sonunda anaparanın ve faizin ödenmesi esnasında gelir bölüşümü üzerindeki etkisi net bir şekilde görülmektedir. Devlete ait borçlanma senetleri genellikle yüksek gelire sahip, marjinal tasarruf eğilimleri yüksek bireyler tarafından talep edilmektedir. Ödeme gücü bulunan bireylerden toplanan vergilerin, devlet borçlanma senetlerine sahip yüksek gelir sahibi bireylere faiz olarak verilmesi gelir bölüşümünde eşitsizliğe sebep olmaktadır. Bilhassa az gelişmiş ülkelerde toplam vergi gelirleri içindeki dolaylı vergilerin payının yüksek olması dar gelirli bireyler üzerinde daha fazla mali yük oluşturmaktadır. Ayrıca dar gelirli bireylerden alınan vergilerin yüksek gelirli bireylere faiz olarak ödenmesi de gelir bölüşümündeki eşitsizliği derinleştirmektedir (Çalcalı 2021: 62).

2.3. Gelir Dağılımına Etki Eden Faktörler

Gelirin adaletsiz dağılımı ülkelerin temel sorunlarından biridir. Gelir dağılımını etkileyen makroekonomik ve makroekonomik olmayan pek çok faktör bulunmaktadır. Gelir dağılımındaki adaletsizliğin makro düzeyde sebepleri; miras

yoluyla elde edilen servet, sosyal politikaların kısıtlanması, devletin maliye politikası, vergi sistemi, globalleşme süreci, toplumdaki geleneksel yapı, nüfus yapısı ve işgücü piyasası yapısı şeklinde sıralanabilir. Kişilerin beşeri sermayesi, sosyal sermayesi ve işgücü piyasası üzerinde ortaya çıkan etmenler de mikro düzeyde nedenler şeklinde sıralanabilir (İlgün ve Develi 2020: 111).

Gelir dağılımına etki eden çok sayıda makroekonomik faktör ve makroekonomik olmayan faktör bulunmakla birlikte, bu çalışmada bunlardan ekonomik büyüme, işsizlik, faiz, enflasyon, kamu harcamaları, vergiler, para ve kredi politikaları, servet ve emeğin dağılımı, küreselleşme, demografik faktörler ve göç konuları incelenecektir.

2.3.1. Ekonomik Büyüme

Ekonomik büyüme ile gelir dağılımı arasındaki ilişkiye ilk olarak Simon Kuznets değinmiştir. Kuznets, ülkelerin ekonomilerinin gelişmesiyle gelir eşitsizliğinin önce artacağını, ancak belli bir aşamadan sonra azalacağını ileri sürmüştür. Literatürde ekonomik büyüme ile gelir eşitsizliği arasındaki bu ilişki Ters U hipotezi olarak adlandırılmaktadır. Eşitsizlikle büyüme arasında güçlü bir negatif korelasyon bulunmaktadır. (Şengür ve Taban 2015: 57).

Kuznets'e göre, gelirin düşük olduğu ve adil dağıldığı tarım sektöründen, sanayi sektörüne geçildiğinde tarımın payı azalıp sanayinin payı arttığından eşitsizlik artmaktadır. Ayrıca geleneksel üretimden seri üretime geçiş girişimcinin ekonomik büyümeden aldığı payı artırdığından gelir eşitsizliği artabilmektedir. Bununla birlikte yeni teknoloji ve endüstrilerin ekonomik büyümeden pay almaları, kırsal kesimden kentlere göçle birlikte insanların kendilerini geliştirmeleri ve gelirden aldıkları payın artması, eşit olanaklara sahip olmakla birlikte kişilerin yeteneklerinin ortaya çıkması da gelir eşitsizliğinin azalmasına olanak sağlamaktadır (Akalin ve Durak 2022: 71). Gelir dağılımı ve ekonomik büyüme arasındaki ilişki birçok ekonomist tarafından incelenmiştir. Gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkelerde gelirin adil dağıtılmaması ekonomik büyümenin bir sonucudur. Gelişmiş ülkelere göre bu ülkelerdeki gelirin adil dağıtılmayışına ilişkin deneyimler ekonomik büyümeyi yavaşlatıcı rol oynamaktadır (Deininger ve Squire 1997: 38).

2.3.2. İşsizlik

Artan işgücünün emek piyasasına girmesi, ekonominin istihdam oluşturma kapasitesine göre farklılaşmakla birlikte işsizlik oranlarını yükseltmektedir. Bireylerin işsiz kalması işsiz nüfus aleyhine gelir dağılımını bozmakla birlikte yoksulluğu da artırmaktadır (Akça ve Ela 2012: 245). Son yıllarda işsizlik oranlarının yüksek olması, işçi haklarının azalması, sendikasızlaştırma politikaları, kayıt dışı istihdamın yol açtığı kaçak işçi çalıştırma, yüksek verim istenen ancak düşük ücret verilen işgücü arzının ortaya çıkması istihdam-gelir dağılımı bozukluğunun pozitif nitelik alamamasının temel nedenleri olarak ortaya çıkmaktadır (Güder 2019: 201). Dünyadaki birçok ülke işsizliğin azaltılmasına ehemmiyet vermektedir. Toplumsal bakımdan istihdamın sonuçlarının en önemlilerinden birisi de gelir dağılımında adaletin sağlanmasına yönelik bir gelirin bulunmasıdır. Bu nedenle gelirin oluşturulabilmesi için istihdam gereklidir (Zengingönül 2003: 160).

Gelir dağılımını etkileyen ve gelir adaletsizliklerinin artmasına sebep olan etmenlerden biri de işsizliktir. İşsiz bireylerin üretim süreci dışında kalmaları gelir elde etme imkânından mahrum kalmalarına sebep olmaktadır. İşgücü piyasalarının örgütlenme tipi, sendikal haklarla ilgili düzenlemeler, sendikaların gücü ve yaygınlığı da gelir dağılımını etkilemektedir (Doğan 2019: 66). Yaratılan gelirden pay alınabilmesi, her şeyden önce bir işte çalışır olmakla mümkündür. Bir kişi işini kaybetmesi halinde kendi gelirini elde etme imkânı ortadan kalkacağından milli gelirden de pay alamaz. Bu açıdan, hemen her ülkede, bilhassa az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde istihdam artırıcı ve işsizliği önleyici politikalar önemle üzerinde durulan konular hükümetlerin en temel hedeflerinden biri olmak zorundadır (DPT 2001: 58).

2.3.3. Faiz

Üretim faktörlerinden sermayenin geliri olarak ifade edilen faizin, gelir dağılımını olumsuz etkilediği düşüncesi hâkimdir. Faizlerin yükselmesi reel yatırımların azalmasına yol açtığından emeğin talebi düşmekte ve işsizlik meydana gelmektedir. Yüksek faiz, gelirin ücretler aleyhine dağılımına neden olur. Kredi ve mevduat faizlerinin artması sermayenin yoğunlaşmasına ve rantiye sınıfının doğmasına yol açar. Bu sınıfın gelirleri yüksek düzeyde artarken, gelir ve servet

dağılımı da bu sınıfın lehine değişir. Kredi faizlerinin yüksek olması da firmaların faiz giderlerini ürünlerin fiyatına yansıtması nedeniyle enflasyonist ortamın güçlenmesine sebep olur. Kamu finansmanının tahvil ve bono vasıtasıyla sağlanması durumunda borç karşılığı ödenen faizler yüksek gelirli kimselere ödenerek bu kişilere ek gelir sağlanmaktadır. Faizlerin de vergiler yoluyla finanse edilmesi durumunda, dolaylı vergiler nedeniyle bu yük yüksek gelirlilere nispeten düşük gelirlilere bineceğinden gelir dağılımı daha da bozulmaktadır. (Bükey 2020: 92-93). Yüksek reel faiz oranları yatırımcılar için cazip bir ortam oluşturur ve genellikle spekülasyon amaçlı sermayenin ülkeye girişini yol açar. Bunun neticesinde spekülatif yatırımcılar kısa vadede borsada bulunan hisselerin fiyatlarını şişirir ve kâr olanakları yaratır, bu durum spekülatörlerin kârı olduğundan geri kalanların zarar etmesine yol açar ve gelir dağılımı daha fazla bozulur (Kazgan 2008: 332).

2.3.4. Enflasyon

Fiyatlar genel seviyesinin sürekli olarak artması şeklinde tanımlanan enflasyonun gelir dağılımı ile arasında doğrusal olmayan bir ilişki bulunmaktadır. Yüksek enflasyon gelir dağılımını bozarken, enflasyonun düşmesi gelir eşitsizliğinin düzelmesine doğrudan etki etmez. Enflasyon sabit gelirli gruplar üzerinde olumsuz etki yaratırken, gelirleri rant ve kârlara dayananlara avantaj sağlamaktadır. Enflasyon karşısında gelirlerini muhafaza edemediğinden alım gücü düşen sabit gelirli kesim bu sebeple gelir kaybı yaşamaktadırlar. Düşük gelirlerinin geliri azalırken zengin kesimin gelirlerini artırması gelir eşitsizliğini daha da bozmaktadır (Akın ve Aytun 2017: 60).

Enflasyon sebebiyle reel gelirini yükseltemeyen sabit ücretliler ile enflasyon karşısında gelirlerini koruyabilen sermaye sahipleri arasında emeğin zararına bir hal söz konusu olmaktadır. Sermaye sahiplerinin gelirleri genellikle döviz, tahvil, hisse senedi gibi enflasyona karşı dayanıklı yatırım araçlarına dayandığından enflasyon karşısında gelirlerini koruyabilmektedirler. Enflasyonist ortamda ücretli çalışanların maaşları nominal olarak artmakta, ancak reel gelirlerinde düşüş yaşanmaktadır. Sonuçta, enflasyon sebebiyle toplumun çoğunluğunu oluşturduğu düşük ve orta gelirli bireylerin alım gücünün düşmesi gelir dağılımında adaleti olumsuz etkilemektedir. Bu sebeple ülkeler, para ve maliye politikası araçlarını etkin bir şekilde kullanarak gelir

bölüşümündeki eşitsizliğin azaltılması ve ekonomik istikrarın sağlanmasını amaçlamaktadırlar (Akbulut 2021: 160).

Enflasyon ile gelir dağılımı adaleti arasında doğrusal bir ilişki bulunmamaktadır. Enflasyonun yüksek olması gelir dağılımı adaletini sağlamada olumsuz etki yaratır, ancak enflasyonun düşmesi gelir dağılımı eşitsizliğini doğrudan çözmez, enflasyonun kontrol altına alınması gelir eşitsizliğinin çözülmesi için tek başına yeterli değildir (Dişbudak ve Süslü 2007: 5). Enflasyon ile gelir dağılımı ilişkisine dair yapılan literatür incelemelerinde gelir eşitsizliği ile enflasyon arasında pozitif korelasyon olduğu, gelir dağılımının adaletsiz olduğu ülkelerde daha yüksek enflasyonla karşılaşıldığı, enflasyonun yüksek olduğu ülkelerde düşen enflasyonun gelir dağılımı adaletsizliğini düzelttiği tespit edilmiştir (Gülmez ve Altıntaş 2015: 34).

2.3.5. Para ve Kredi Politikaları

Para ve kredi politikası; sürdürülebilir ekonomik büyümeyi desteklemek, işsizlik oranını düşürmek ve fiyat istikrarını sağlayarak enflasyonu kontrol etmek gibi makroekonomik hedeflere varabilmek amacıyla para arzını, maliyetini ve faiz oranlarını etkilemeye yönelik dengeleyici bir takım kararlardır. Para ve kredi politikalarının uygulanmasından sorumlu kuruluşlar merkez bankalarıdır (https://www.tcmb.gov.tr/03.12.2023).

Selektif kredi politikası bir ülkenin ekonomik ve sosyal yapısını iyileştirmek amacıyla merkez bankaları tarafından kullanılan etkili bir araçtır. Selektif kredi politikası, belirli sektörleri veya bölgeleri teşvik etmek için uygulanmaktadır. Merkez bankası sektörel dağılımı yönlendirerek gelişmesi gereken alanlara finansal kaynak akışını artırmak için düşük faizli, uzun vadeli krediler sunarak gelir dağılımını etkilemektedir. Bu politikalar sayesinde düşük gelirli bölgelerdeki ekonomik kalkınma desteklenir, gelir dağılımındaki adaletsizlik azaltılabilir. Ayrıca belirli sektörlerin senetlerine farklı reeskont faizleri uygulanarak da finansal kaynakların daha verimli bir şekilde dağıtılmasına yardımcı olunarak gelir dağılımı şekillendirilebilir (Dinler 2006: 447).

Para ve kredi politikası ile para arzı ve faiz oranı etkilenmekte, üretim, istihdam, milli gelir ve fiyatlar etkilenmektedir. Bunun sonucunda gelir dağılımı da

etkilenmektedir. Para ve kredi politikasının, kamu ekonomisinin amaçlarını gerçekleştirmede kullandığı başlıca araçları şu şekilde sıralanabilir (Aktan 2002: 113).

- Açık Piyasa İşlemleri (API)
- Kanuni Karşılıklar
- İskonto ve Reeskont
- Kantitatif Kredi ve Kalitatif Kredi
- Döviz Kuru İşlemleri

2.3.6. Eğitim

Günümüzde eğitim seviyesinin gelir farlılıklarını azalttığı söylenebilmektedir. Bireyin eğitimle vasıf ve ihtisas kazanması verimliliğini artıracak, bu verimlilik de kişinin gelirini olumlu yönde etkileyecektir. Eğitim politikaları fırsat eşitliği sağlamaktadır. Eğitim politikalarının gelirin birincil ve ikincil dağılımında önemi büyüktür. Eğitimde oluşabilecek tekelleşme gelir dağılımını olumsuz etkileyecektir. Devlet bunun için eğitimde fırsat eşitliği sağlamak ve herkese eğitimde eşit şans tanımaktadır (Serter 1994: 140).

Eğitim gelir dağılımına doğrudan ya da dolaylı etkilerde bulunabilir. Bir ülkede, eğitim düzeyi, eğitim yatırımları, eğitimin eşit dağılıp dağılmadığı gibi etmenler gelir dağılımını etkilemektedir. Yapılan analizlere göre genel kanı eğitimde düzeyindeki artışın gelir eşitsizliğini azaltıcı etkisi olduğu yönündedir. Eğitim düzeyinin artması genel olarak gelir eşitsizliğini azaltabilir. Ancak bu etki eğitimin toplumda hangi seviyelerde arttığına ve başlangıçta toplumun eğitim seviyesinin ne durumda olduğuyla alâkadardır. Eğitimin gelir eşitsizliğini azaltıcı yönde etki edebilmesi için gruplar arasında da eşit dağıtılması gereklidir (Akça ve Ela 2012: 252).

Eğitim faktörü gelir eşitsizliğinin nedenlerinin araştırılması bakımından önemli bir etmen olarak gözükmektedir. Bununla birlikte, eğitimin gelir eşitsizliği üzerindeki etkisinin ne yönde olduğunu belirlemek oldukça zordur. Ancak eğitime erişimde eşit fırsatlar sunulmadığından sosyoekonomik düzeyi düşük bireylerin nitelikli eğitime ulaşımı sınırlıdır. Özel ve kamu arasındaki eğitim maliyeti farkı nedeniyle varlıklı ailelerin çocukları daha donanımlı eğitim alırken dar gelirli ailelerin çocukları rekabetten geri kalmaktadır. Eğitimin meslek üzerindeki etkisi sebebiyle yüksek eğitim alan bireyler daha yüksek ücretle çalışmaktayken düşük eğitimli

bireyler daha düşük ücretle çalışmaktadır. İstihdam sektörleri arasındaki eğitimin niteliğine göre ücret farkı vb. gibi etmenler de eğitimin gelir eşitsizliğine etkileri bakımından değerlendirilmektedir (Aktaş 2019: 64).

2.3.7. Sosyokültürel Faktörler

Sosyokültürel faktörlerin de gelir dağılımı üzerinde etkisi söz konusudur. Sosyokültürel faktörlerle ekonomik faaliyetler arasında yakın ilişki bulunmaktadır. Bu bakımdan sendikalaşma, yardımlaşma ve dayanışma grupları önem arz etmektedir. Özellikle uzun yıllara dayanan kültüre sahip toplumlarda ve İslam toplumlarında dayanışmacı özelliklerin ağırlıklı olması toplumun sınıfsallaşmadan yapılanmasını ve akraba ilişkilerinin güçlenmesini sağlamaktadır (Tayyar 2011: 69).

Dayanışma kültürü gelir eşitsizliğinin azaltılması ve yoksulluğun giderilmesi konularında önemli bir mekanizma olarak etki göstermektedir. Bununla birlikte geleneksel yardımlaşma-dayanışma kurumlarının da gelir dağılımı adaletsizliğini iyileştirmedeki olumlu katkıları da görülmektedir. Ayrıca sosyal güvenlik kurumlarının bulunmadığı dönemlerde toplumlarda yer alan cami, kilise ve havra gibi kurumlar da sadece ibadethaneler olmayıp sosyal yardımlaşma ve dayanışmada aktif görev alarak gelir eşitsizliğini azaltıcı etkiler sağlayan çeşitli mekanizmalarla toplumda dengeleyici bir rol üstlenmişlerdir (Genç ve Tüsün 2021: 23).

2.3.8. Demografik Faktörler

Demografik etkenler gelir dağılımı üzerinde etkiye sahiptir. Nüfus artış hızının yüksek olması sağlık, eğitim gibi hizmetlerin kısıtlı olmasına ve düşük gelirli kimselerin bu hizmetlerden tam yararlanamamasına sebep olmaktadır (Acar 2015: 49). Nüfus artışının özellikle gıda ürünleri üretimi ve tüketimi noktasında gelir adaletsizliklerini artırabileceği görüşü bulunmakla birlikte, nüfus artışı sonucu pek çok yeniliğin gelir dağılımını daha adil bir hale getireceği ile ilgili görüşlerde bulunmaktadır (Çelik ve Erkişi 2022: 255). Nüfus artış hızının yüksek olması durumunda düşük gelirli kesim artan gelirden aynı oranda pay alamayacaktır (Şengür ve Taban 2015: 55). Nüfus artışı işsizliğin sebeplerinden biridir. İşsizliğin artması sonucu, işsiz kalan kesim gelirden pay alamayacağından gelir dağılımı bu kimseler aleyhine bozulabilmektedir (Akça ve Ela 2012: 249).

Nüfusun hızla artması, vasıfsız emekte artışa yol açarak gelir dağılımı eşitsizliğinin artmasına sebep olmaktadır. Gençlerin iş gücüne katılımın artması orta yaş grubunda yer alan işçilerin iş gücü içindeki payını azaltmaktadır. Öte yandan genç çalışanların daha düşük ücretlerle istihdam edilmesi ise gelir eşitsizliğini artırmaktadır (Campbell ve Stanley 1993: 669).

2.3.9. Servet Dağılımı

Gelirden farklı şekilde ekonomik kaynak stokunu ifade eden servet, gelirden tasarruf edilerek, kazanç yoluyla, hediye-miras olarak veya mülk-hisse fiyatlarındaki artışlar sonucu elde edilebilir. Aşağıda yer alan nedenlerden dolayı servet dağılımında eşitsizlikler ortaya çıkabilmektedir (Yılmaz 2022: 13).

- Bazı insanlar diğerlerine göre daha fazla gelire sahip olduğundan daha çok servet biriktirme imkânına sahiptir,
- Bazı insanlar diğerleriyle benzer gelire sahip olmakla birlikte, gelirini harcamayıp biriktirmeyi tercih etmektedir,
- Bazı insanlar diğerlerine göre varlıklı ailelere sahip olduğundan daha fazla miras alabilmektedir,
- Bazı insanlar finansal bilgi veya şansa sahip olduğundan değer kazanmadan önce konut veya finansal yatırım araçlarına yatırım yapmaktadır.

2.3.10. Emeğin Dağılımı

Uluslararası Çalışma Örgütünce (ILO) yapılan çalışmada, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde son zamanlarda eşitsizlik eğilimlerinin arkasındaki faktörlerin ücret dağılımı ve ücret karşılığı çalışmanın olduğu sonucuna varmıştır. Bu sonuca göre, ücretler gelişmiş ülkeler ve gelişmekte olan ülkelerde bireysel gelirin kaynağı olduğundan çoğu ülkede eşitsizlik işgücü piyasasından ortaya çıkmaktadır. Emeğin dağılımındaki eşitsizlikle alakalı bazı teoriler şu şekilde ifade edilmiştir (Yılmaz 2022: 14).

- Teknoloji vasıflı çalışanların verimini vasıfsız çalışanlara göre daha fazla artırdığından, vasıflı çalışanların ücretleri hızlı artmakta ve bu da ücret eşitsizliğine yol açmakta,

- Şirketler, üretimlerinin bazı safhalarını ülke dışında gerçekleştirdiğinden, işgücü talebi gelişmiş ülkelerde vasıflı çalışanlara yönelmekte,
- Yüksek asgari ücret işsizliği artırdığından, asgari ücretin eşitsizliği azaltan etkisini zayıflatmakta,
- İstihdamı korumaya yönelik bazı düzenlemeler ücretin belirlenme sürecini etkilemekte, bu düzenlemelerin eşitsizliğe etkileri ile ilgili kararlı sonuçların oluşmasını engellemektedir.

2.3.11. Küreselleşme

Globalleşme dünya ekonomileri için yeni bir safhayı ifade eder ve ekonomik, kültürel alanlarda sınırların daha geçirgen hale gelmesini belirtir. Ekonomik açıdan bakıldığında globalleşme mal ve hizmetlerin serbest dolaşımı, sermaye piyasalarının liberalleşmesi, yabancı yatırımların teşvik edilmesi, çok uluslu şirketlerin etkinliğinin artması, uluslararası ticaret ve finans etkileşiminin artması olarak tanımlanabilmektedir (Baş 2009: 49). Küreselleşmenin sonucunda devletler ekonomik açıdan birbirlerine bağlandığından devletlerin almış olduğu siyasi, sosyal politika ve kamu politikası kararları başka devletleri de etkileyeceğinden, devletler kararlarını alırken bu bağlanmayı bozmayacak şekilde hareket etmeye dikkat etmektedirler. Küreselleşme temel anlamda ulusal ekonomilerin dünya piyasalarına bağlanmasıdır. Küresel piyasaların artan etkisiyle ulusal ekonomiler aldıkları kararlarda ve ekonomik göstergelerinde bu piyasalardan bağımsız davranamamaktadır (Altay 2007: 58).

Globalleşmenin etki ettiği hususlardan birisi de gelir eşitsizliğidir. Globalleşmenin gelir dağılımı üzerindeki etkileri ile ilgili araştırmalara göre iki zıt görüş ortaya konulmaktadır. Liberal bir globalleşmenin ülkeler arasındaki gelir farklılıklarını azaltarak gelir yakınsamasına katkıda bulunduğu ayrıca gelişmekte olan ülkelerin artan yabancı yatırımlar sayesinde üretimlerini artırarak gelişmiş ülkelerle aralarındaki gelir farkını giderek azalttığı ortaya konulmaktadır. Liberal görüşe göre küreselleşme sürecinin, devletin ekonomiye dahlini azaltacağı, üretim faktörlerinin daha randımanlı kullanılmasını sağlayacağı ve bunun sonucunda üretkenliğin artacağı savunulmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerde daha fazla kâr miktarlarının görülebilmesi sermayenin bu ülkelere yönelmesini teşvik eder. Bu durum söz konusu ülkelerin tasarruf oranlarının üzerinde yatırım yapabilmelerine olanak tanır. Böylece bu ülkeler

teknolojik mallara ilişkin taleplerini karşılayarak hızlı bir ekonomik büyüme sürecine girebileceklerdir. Bunun sonucunda gelişmekte olan ülkeler ile gelişmiş ülkeler arasındaki gelir farkının kapanması sağlanırken, ülke içi gelir dağılımı da uluslararası ticaretle birlikte düzelme eğilimine girecektir. Liberal görüşün tersini savunan bazı iktisatçılara göre ise, globalleşme süreci sermayenin eşit dağılmasını sağlamamakta, küresel eşitsizlikleri derinleştirmekte ve gelir dağılımında adaletsizliklere yol açmaktadır. Globalleşme sürecine katılan ülkelerde ücretler gelişmekte olan ve gelişmiş ülkeler arasında eşitlenme eğilimi göstermemektedir. Globalleşme bu ülkelerin daha hızlı büyümesini de garanti etmemektedir. Hızlı büyüyen ekonomilerde bile bu büyümenin faydaları toplumun her kesimi tarafından hissedilmemektedir. Bu durum hem ülke içinde hem de ülkeler arasında gelir eşitsizliğini artırmaktadır (Uysal ve Deviren 2016: 1250-1251).

2.3.12. Göç

Göç gelir dağılımı üzerinde birtakım etkiler yaratmaktadır. Genellikle göç akımları refah seviyesi yüksek olan yerlere doğru yönelmektedir. Göçmenler gittikleri bölgelerde yoğun çalışma temposu ve daha sade bir yaşam tarzı benimseyerek, birikim yapmayı hedeflerler. Bu birikimleri sayesinde ilerleyen süreçte geldikleri yerlere dönerek kendi girişimlerini gerçekleştirmeyi planlarlar. Göç süresince ailelerine düzenli olarak para göndererek destek sağlarlar. Bu durum göçün gelirlerin yeniden dağılımına katkı sağlar. Göç aynı zamanda göç alan ve göç veren bölgelerde kazanç düzeylerinin değişimine sebep olarak ekonomik yapıyı da etkilemektedir (McConnell ve Stanley 1993: 691).

Göçün sebepleri ile ilgili farklı birtakım görüşler olsa da genel kanı; sanayileşme, tarım ve sanayi sektörleri arasındaki gelir farklılıkları, kırsal-kentsel ayrımı ve bölgesel gelişmişlik farklılıklarıdır. Söz konusu sebepler değerlendirildiğinde, kentleşme süreciyle ortaya çıkan gelir eşitsizliklerinin giderilmesinde bölgesel kalkınma politikalarının önemi belirginleşmektedir. Bu bağlamda göç veren bölgelerin tarım ve hayvancılığa dayalı ekonomik yapısı göz önüne alındığında bu sektörlerdeki yapısal problemlerin çözülmesi öncelikli bir gereklilik olarak ortaya çıkmaktadır. Miras hukukunda düzenlemeler yapmak suretiyle tarım arazilerinin miras yoluyla bölünmesini engellemek ve köylü nüfusun artması

sonucu parçalanan tarımsal arazilerin birleştirilmesine yönelik arazi toplulaştırma ile ilgili yasal düzenlemeler yapmak alınacak önlemlere örnek verilebilir. Bunun yanında tarımsal üretimin girdi, teknik destek ve pazarlama koşullarının düzenlenmesi, hayvancılıkla uğraşan kişilerin veya işletmelerin sorunlarının çözülmesi, tarımsal işletme binalarının yeniden yapılması vb. tedbirler de kırsaldan kente göçü azaltacaktır (Özel 2012: 46-49).

Göçün yoğun bir şekilde yaşanmasıyla, kentleşmenin başlangıçta sunduğu pozitif dışsallıklar zaman geçtikçe negatif dışsallıklara evrilir. Bununla birlikte kent nüfusu arttıkça bazı kamu hizmetlerinin birey başına maliyetinin azalması kentleşmenin ekonomik açıdan verimli olabileceğini göstermektedir. Ancak nüfus artış hızının yüksek olması sonucu bir noktadan sonra altyapı hizmetlerinin ve eğitim, sağlık, konut gibi sosyokültürel hizmetlerin maliyetleri yükselir ya da düşme eğilimi göstermez. Negatif dışsallıkların etkisi kentler üzerinde ortaya çıkmaya başlar (Keleş 1983: 58). Ülkelerin göç alan ve göç veren bölgelerinde ekonomik dengesizlikler yaşanmaktadır. Bu da göç alan yerlerde ortalama gelirin artmasına, göç veren yerlerde ise ortalama gelirin azalmasına neden olmaktadır. İç göçün önemli bir nedeni tarım sektöründen sanayi sektörüne kayan işgücüdür. Daha fazla gelir elde etmek amacıyla bulundukları yerlerden göç eden hane halkları, daha fazla gelir elde etmekle birlikte daha fazla gidere de sahip olmaktadır. Bu ise göç alan bölgelerde gelir dağılımı eşitsizliğinin artmasına yol açmaktadır (Acar 2015: 49).

2.4. Türkiye Ekonomisinin Gelir Dağılımı Göstergeleri

Türkiye'de gelir dağılımı ile ilgili araştırma, Türkiye İstatistik Kurumu tarafından gelir ve yaşam koşulları araştırması başlığıyla yıllık olarak yapılmaktadır. TÜİK bu araştırmayı yaparken örnekleme yöntemini kullanarak ülke sınırları içindeki bütün yerleşim yerlerini ve tüm hanehalklarını kapsamına almaktadır (Demirgil 2023:93).

Gini katsayısının ülkemizde yıllara göre değişimi tablo 2.1'de gösterilmiştir.

Tablo 2.1. Yıllara Göre Türkiye'de Gini Katsayısı Değişimi

Yıllar	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024
Gini Katsayısı	0,40	0,40	0,40	0,39	0,39	0,40	0,40	0,40	0,39	0,41	0,40	0,41	0,43	0,41

Kaynak: TÜİK Veri Tabanı

Türkiye'de gelir dağılımı adaletsizliğinin boyutunun daha iyi görülebilmesi için tablo 2.2'de yer alan OECD ülkelerinin Gini katsayıları karşılaştırmasına bakmak kâfi gelecektir.

Tablo 2.2. OECD Ülkelerinde Gini Katsayısı 2010-2021 Ortalaması

Sıra	Ülke	Gini Katsayısı	Sıra	Ülke	Gini Katsayısı
1	Slovakya	0,232	19	Japonya	0,329
2	Slovenya	0,244	20	Yunanistan	0,331
3	Çekya	0,253	21	İsviçre	0,331
4	Belçika	0,272	22	Kanada	0,333
5	Norveç	0,277	23	Lüksemburg	0,342
6	Danimarka	0,277	24	İspanya	0,343
7	Finlandiya	0,277	25	Avustralya	0,343
8	Hollanda	0,292	26	Letonya	0,345
9	İsveç	0,293	27	Romanya	0,348
10	Macaristan	0,30	28	İngiltere	0,351
11	Polonya	0,302	29	İtalya	0,352
12	Avusturya	0,302	30	Litvanya	0,353
13	İrlanda	0,306	31	İsrail	0,386
14	Estonya	0,308	32	Bulgaristan	0,403
15	G.Kore	0,314	33	ABD	0,415
16	Almanya	0,317	34	Türkiye	0,419
17	Fransa	0,324	35	Meksika	0,454
18	Portekiz	0,328	36	Kosta Rika	0,493

Kaynak: Demirgil 2023:96

Tablo 2.2'de 36 OECD ülkesinin 2010-2021 yıllarına ait Gini katsayılarının ortalamaları yer almaktadır. Tablo incelendiğinde en düşük Gini katsayılarının genellikle İskandinav ülkelerine ait olduğu görülmektedir. En yüksek Gini katsayılarının ise sırasıyla Kosta Rika, Meksika, Türkiye, ABD ve Bulgaristan'a ait

olduğu görülmektedir. Türkiye, OECD ülkeleri içerisinde gelir dağılımı adaletsizliğinin yüksek olduğu ülkeler grubunda yer almaktadır.

Tablo 2.3. Sıralı Yüzde Yirmilik Gruplar İtibarıyla Fert Gelirinin Dağılımı

Sıralı %20'lik gruplar itibarıyla yıllık eşdeğer hanehalkı kullanılabilir fert gelirinin dağılımı (%), 2015-2024

Anket yılı	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024
Gelir referans yılı	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Toplam	**100,0**	**100,0**	**100,0**	**100,0**	**100,0**	**100,0**	**100,0**	**100,0**	**100,0**	**100,0**
İlk %20 (En düşük)	6,1	6,2	6,3	6,1	6,2	5,9	6,1	6,0	6,1	6,3
İkinci %20	10,7	10,6	10,7	10,6	10,9	10,6	10,8	10,4	10,2	10,4
Üçüncü %20	15,2	15,0	14,8	14,8	15,2	14,9	15,1	14,7	14,3	14,6
Dördüncü %20	21,5	21,1	20,9	20,9	21,4	21,1	21,3	20,9	20,6	20,7
Son %20 (En yüksek)	46,5	47,2	47,4	47,6	46,3	47,5	46,7	48,0	48,7	48,1

Tablodaki rakamlar, yuvarlamadan dolayı toplamı vermeyebilir.

Kaynak: TÜİK Veri Tabanı

Bir ülkede adil bir gelir dağılımının sağlanması, o ülkede yaşayan yurttaşların refah seviyesi bakımından önem arz etmektedir. Burada Gini katsayısı ile birlikte P80/P20 oranı da oldukça önemlidir. Ülkemizde P80/P20 oranına bakıldığında gelirden en fazla pay alan %20'lik kesimin geliri ile en düşük pay alan %20'lik kesimin geliri arasındaki farkın yaklaşık 8 kat olduğu görülmektedir. Bu durum, yüksek gelir grubu ile düşük gelir grubu arasında ciddi bir gelir adaletsizliğinin varlığına işaret etmektedir. Üst gelir grubundaki bireyler ile alt gelir grubundaki bireylerin arasındaki kazanç farkının bu denli yüksek olması, gelir dağılımı adaleti bakımından olumsuz bir tabloyu ortaya koymaktadır. Gelir eşitsizliğinin azaltılması amacıyla üst gelir gruplarından sağlanan kamu gelirlerinin artırılması ve bu gelirlerin alt gelir gruplarına transfer edilmesi büyük önem taşımaktadır (Ceylan 2020: 75).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. GELİR DAĞILIMI ADALETİNİ SAĞLAMADA AİLE VE SOSYAL HİZMETLER BAKANLIĞININ ROLÜ

Günümüz sosyoekonomik koşullarında toplumlarda gelir eşitsizliğinin yüksek seviyelere ulaşması, devletleri sosyal problemlerin çözümünde en önemli aktör konumuna getirmiştir. Bu sebeple devlet, sosyal devlet niteliği kazanmış ve sosyal sorumluluk gereği sorunların çözümü için sosyal politikalar geliştirmiştir. Sosyal politikaların ortaya çıkmasıyla birlikte sosyal hizmetler devreye alınmıştır. Gelir eşitsizliğinin azaltılması, sosyal refahın yükseltilmesi ve yurttaşların yaşam koşulları seviyesinin artırılması sosyal hizmetlerin önemli görevlerindendir (Aydın 2020: 15). Çalışmanın bu bölümünde sosyal devlet, sosyal politika, sosyal güvenlik, sosyal hizmet ve sosyal yardım kavramları ile birlikte bu yardımları yerine getiren özel ve tüzel kurum/kuruluşlar açıklanacaktır. Daha sonra Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığının tarihçesi ve Bakanlığın yapmış olduğu sosyal yardımlar aracılığıyla gelir dağılımında adaleti sağlamada önemi incelenecektir.

3.1. Sosyal Devlet

Sosyal devlet ya da refah devleti kavramı, yurttaşlarını ekonomik ve sosyal açıdan refaha kavuşturmak amacıyla aktif rol üstlenen, ekonomik ve sosyal risklere karşı bireyleri koruyucu/önleyici önlemler alan, bireylere insan onuruna yaraşır minimum gelir güvencesi veren ve yaşam standardı sağlayan, sosyal sorumluluk üstlenerek gelirden yeterince pay alamayan bireylere destek sağlayan, toplumsal gelişmeyi ve kalkınmayı hedefleyen devlet olarak ifade edilebilir (Aydın 2020: 21). Sosyal refah devleti bilhassa belirlenen hedeflere ulaşabilmek için sosyal politika araçlarıyla ekonomik ve sosyal hayatı düzenler ve politikaları uyumlaştırır (Yay 2020:97). Sosyal devlet düşüncesi, devletin sosyal barışı ve sosyal adaleti sağlamak amacıyla ekonomik ve sosyal hayata müdahalesini gerekli görmektedir. Sosyal devlet ilkesi ülkelerin temel anayasal ilkelerinden biri olarak kabul edilebilmektedir. Sosyal

refah devleti ilk kez 1961 Anayasasında yer almıştır. T.C. Anayasasının 2. maddesinde "Türkiye Cumhuriyeti, (…) sosyal bir hukuk devletidir." şeklinde ibare yer almaktadır. Sosyal devlet kavramından çoğunlukla, sosyal açıdan dezavantajlı kesimleri koruyarak eşitliği, sosyal dengeyi ve sosyal adaleti sağlamakla sorumlu devlet anlaşılmaktadır (Pektaş 2010: 5). Sosyal devletin temel özellikleri; adil gelir dağılımı, fırsat eşitliği, yoksullukla mücadele ve sosyal güvenlik şeklinde sıralanabilir (Karagöz 2020: 149).

3.2. Sosyal Politika

Sosyal politika, refahın oluşumu ve etkin dağılımı için alınan tedbirler bütünüdür (Özdemir 2017: 28). Diğer bir ifadeyle ekonomik açıdan güçsüz bireyleri korumak amacıyla devletin almış olduğu önlemler olarak da tanımlanabilir (Yay 2020: 98). Sosyal politika, değişen ekonomik etkinlik ve toplumsal yaşamın ortaya koyduğu gelir dağılımında adaletsizliğin artmasının bir sonucudur. Sosyal politika, toplumda ekonomik bağımlılıkları sebebiyle zarar görebilme ihtimali bulunan dezavantajlı kesimlerin, yoksulluk tehlikesiyle karşı karşıya kalan ihtiyaç sahibi bireylerin sosyal yardım, sosyal hizmet, sosyal sigorta gibi araçlarla korunması için sosyal güvenliğin sağlanmasıyla bireylerin ve devletin varlığını koruma ve gelişmesini sağlama amacına yönelik tedbirler ve düzenleyici araçlar bütünü olarak ifade edilebilmektedir (Şahinoğlu 2017: 40). Sosyal devletin vazgeçilmez bir unsuru olarak sosyal politika istihdam, gelir dağılımı, sosyal güvenlik, vergi politikaları, eğitim, konut, sağlık, sosyal ve kültürel gelişim gibi birçok konuyu içine almaktadır. Sosyal politikalar sosyal yardım, sosyal hizmet ve sosyal sigorta gibi uygulamalarla ihtiyaç sahibi bireylerin hayat standartlarında iyileştirmeler hedeflemektedir (Yılmaz ve Acar 2021: 4750). Yoksullukla mücadele, toplumda tüm bireylerin belirli bir eğitim ve sağlık hakkından yararlanması, gelir dağılımındaki adaletsizliğin azaltılmaya çalışılması ve işsizliğin azaltılması sosyal politikanın hedefleri arasında yer almaktadır (Yuvalı 2020: 51).

3.3. Sosyal Güvenlik

Sosyal güvenlik çalışan kesimi, ailelerini ve çalışamayanları da içine alan, hastalık, işsizlik, sakatlık, iş kazası, yaşlılık, ölüm gibi risklere karşı bireyleri koruyucu ve riskleri önleyici görev üstlenen, sosyal sigorta, sosyal yardım ve sosyal hizmet araçlarıyla bireyleri koruma ve doğabilecek zararlarını karşılayarak bireylerin güvenliklerini sağlama amacını gerçekleştirmeye yönelik, kurumsal bütünlüğü olan bir sistemdir (Sağı 2022: 13). Diğer bir ifadeyle bir riskten ötürü geliri geçici veya sürekli kesilmiş bireylerin korunması, esenliğinin sağlanması, bireylerin geçim ve yaşam ihtiyaçlarının temin edilmesidir (Yay 2020: 98). Anayasanın 60. maddesinde *"Herkes, sosyal güvenlik hakkına sahiptir. Devlet, bu güvenliği sağlayacak gerekli tedbirleri alır ve teşkilatı kurar."* denilerek yurttaşların sosyal güvenlik kapsamına alınması, sosyal devlet ilkesi çerçevesinde devletin görevleri arasında yer almıştır (Cengiz 2018: 32). Sosyal güvenlik politikalarının temeli, bireylerin karşılaşabilecekleri ekonomik, sosyal, meslekî ve fizyolojik çeşitli risklerin ve oluşabilecek belirsizliklerin olumsuz etkilerinin azaltılması ya da ortadan kaldırılması çalışmalarından oluşmaktadır (Türkoğlu 2013: 282). Sosyal güvenlik, bireylerin belirli bir geçim seviyesinin garanti edilmesi, gelirin yeniden dağılım araçları vasıtasıyla bireylerin başkasına muhtaç olmadan geçinme ve insan onuruna yaraşır bir düzeyde yaşamlarını sürdürmelerinin garanti altına alınması olarak da ifade edilebilir (Yuvalı 2020: 62).

3.4. Sosyal Hizmet

Sosyal hizmet, bir toplumda kendi ellerinde olmayan sebeplerle muhtaç duruma düşen, bedensel, ruhsal veya sosyal açıdan herhangi bir yoksunluk yaşayan kişilere, genel koşullar çerçevesinde insan onuruna yakışır bir yaşam sunmak için bireylerin hayat standartlarını yükselterek düzgün bir yaşam sürdürebilmeleri için yapılan her türlü destek yoksunluk duyduğu ihtiyaçlarının giderilmesine yönelik kamu veya sivil toplum kuruluşları tarafından sağlanan hizmetleri ifade etmektedir (Özer 2015: 91). Sosyal hizmet, sosyal adalet çerçevesinde kişilerin ve toplumun sosyal refahını artırmayı amaçlayan, bireysel ve toplumsal sorunlara çözüm önerileri ve uygulanacak sosyal politikaları geliştiren bir sistem olarak da ifade edilebilir. Gelir eşitsizliğinin giderilmesi, sosyal adaletin sağlanması, dezavantajlı kesimin

sorunlarının çözülerek bireylerin güçlendirilmesi de sosyal hizmetlerin kapsamına girmektedir (Şimşek ve Altun 2020: 57).

3.5. Sosyal Yardım

Sosyal yardımlar, kendisini ve/veya bakmakla yükümlü olduğu kişileri elinde olmayan nedenlerle asgari hayat standardında geçindirme olanağından yoksun bireylere insan onuruna yaraşır bir yaşam düzeyi sunabilmek için yapılan ayni ve nakdi yardımlardır. Sosyal yardımlar, sosyal güvenceden yoksun ya da bu imkânlardan yeterli ölçüde faydalanamayan dar gelirli bireylere yönelik son merci niteliğindedir. Gelir testi gibi muhtaçlık tespitine dayalı ve karşılıksız olarak yapılan yardımlardır (Bedir 2020: 1146). Sosyal yardımlarla, ihtiyaç sahibi kimselerin geçiminin sağlanması ve bu kişilerin en hızlı biçimde gelir elde edecek duruma getirilmesi hedeflenmektedir. Sosyal yardım aracılığıyla bireylerin yaşamsal gereksinimleri sağlanarak varlıkları korunmaktadır. Sosyal yardımların temel amacı, ihtiyaç sahiplerine, muhtaçlıkları giderilinceye kadar gelir güvencesi sunulmasıdır (Karagöz 2020: 150). Sosyal yardım, temel ihtiyaçlarını karşılamakta zorlanan kimseler için geliştirilen bir sosyal hizmet modeli ve sosyal güvenlik yöntemidir. Muhtaçlık durumuna göre ihtiyaç sahiplerine karşılıksız olarak yapılan ve bireyleri kendilerine yeterli konuma getirmek amaçlı yapılan ayni ve nakdi yardımları kapsamaktadır. Bu uygulamalar sosyal güvenlik sistemi içindeki programlar olup çoğunlukla vergilerle finanse edilmektedir (Zengin vd. 2012: 134).

3.5.1. Türkiye'de Sosyal Yardım Kuruluşları

Ülkemizde merkezi yönetim, yerel yönetim ve STK'lar sosyal yardımlaşma ve dayanışma alanında faaliyet göstererek önemli vazifeler üstlenmektedir. Türkiye'de sosyal yardım faaliyeti yürüten kurum ve kuruluşları şu şekilde sıralamak mümkündür (Ceren ve Erdem 2018: 13).

- Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı,
- Gençlik ve Spor Bakanlığı,
- Milli Eğitim Bakanlığı,
- Belediyeler,

- İl Özel İdareleri,
- Sosyal Güvenlik Kurumu,
- Türkiye Kömür İşletmeleri-Türkiye Taşkömürü Kurumu,
- Tarım ve Orman Bakanlığı,
- Vakıflar Genel Müdürlüğü,

- Sivil Toplum Kuruluşları.

3.5.1.1. Gençlik ve Spor Bakanlığı

351 sayılı Yüksek Öğrenim Kredi ve Yurt Hizmetleri Kanununun 2. maddesinde *"Yurt içinde ve dışında yüksek öğrenim gören öğrenciler için yurtlar yapmak ve bunların işletmesini sağlamak, beslenme yardımı yapmak, eğitim, sosyal, kültürel ve sportif faaliyetlerle milli ve manevi gelişmelerine katkı sağlamak, yüksek öğrenim öğrencilerine kredi veya burs vermek, öğrencilerin yüksek öğrenimlerini kolaylaştırmaktır."* denilmektedir (MBS /26.02.2024).

5102 sayılı Yüksek Öğrenim Öğrencilerine Burs Kredi Verilmesine İlişkin Kanunun 2. maddesinde *"Yüksek Öğrenim Kredi ve Yurtlar Kurumu; yurt içinde yükseköğrenim gören ve bu Kanuna göre çıkarılacak yönetmeliklerle belirtilen usul ve esaslar dahilinde yeterlikleri ve ihtiyaçları tespit edilen öğrencilere burs-kredi verebilir."* denilmektedir (MBS /26.02.2024).

Kredi ve Yurtlar Genel Müdürlüğünce sağlanan hizmetler aşağıdaki şekilde sıralanmıştır (GSB Faaliyet Raporu 2023: 154-167).

- **Yurt Hizmetleri:** Yüksek öğrenim gören öğrencilere günümüz koşullarında ekonomik olarak barınma imkanı sunulmaktadır. Yurtlardan şehit eşi ve çocukları, şehidin çocuğu yoksa bekar kardeşleri, gazi ve gazi çocukları, öksüz ve yetim 25 yaşını geçmemiş öğrenciler, ortaöğrenimlerini ASHB bünyesinde barınarak tamamlayanlar, devlet koruması altında olan öğrenciler ücretsiz yararlanmaktadır.
- **Öğrenci Beslenme Yardımları:** Yurtlarda barınmakta olan öğrencilerin dengeli ve sağlıklı beslenmelerini temin etmek amacıyla kahvaltı ve akşam yemeği hizmeti verilmektedir. 2023 yılı Eylül ayı itibariyle günlük 120,00TL olarak belirlenen beslenme yardımı, yurtlardan ücretsiz yararlanan öğrenciler için günlük 140,00TL olarak verilmektedir.

- **Burs Hizmetleri:** Sosyal devlet anlayışı gereği ihtiyaç sahibi ve başarılı öğrencilere burs verilmektedir. 2023 yılında 574.085 öğrenciye burs verilmiştir.

3.5.1.2. Milli Eğitim Bakanlığı

2684 sayılı İlköğretim ve Ortaöğretimde Parasız Yatılı veya Burslu Öğrenci Okutma ve Bunlara Yapılacak Sosyal Yardımlara İlişkin Kanunun 4. maddesinde *"Milli Eğitim Bakanlığı, ilköğretim ve ortaöğretim kurumlarında, kalkınma planlarında öngörülen hedefler doğrultusunda parasız yatılı ve burslu öğrenci okutur. Parasız yatılı ve burslu okumak için maddi imkânlardan yoksun ve başarılı olmak esastır."* denilmektedir. (MBS /26.02.2024).

2016 yılında yürürlüğe konulan Milli Eğitim Bakanlığına Bağlı Resmi Okullarda Yatılılık, Bursluluk, Sosyal Yardımlar ve Okul Pansiyonları Yönetmeliğine göre Milli Eğitim Bakanlığı tarafından yürütülen sosyal yardım faaliyetleri aşağıda belirtilmiştir:

- **Ücretsiz Ders Kitabı:** Bakanlığa bağlı okullarda öğrenim gören öğrencilere ders kitapları ücretsiz olarak sunulmaktadır.
- **Burs:** Bursluluk sınavını kazanan ihtiyaç sahibi öğrencilere burs verilmektedir.
- **Parasız Yatılılık:** İhtiyaç sahibi olduğu yönetmelik maddelerince tespit edilen öğrencilerin barınma, beslenme, öğrenim giderleri ve harçlıkları Bakanlıkça karşılanmaktadır.

3.5.1.3. Belediyeler

5393 sayılı Belediye Kanunun 60. maddesinde ve 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanununun 24. Maddesinde belediyelerin giderleri düzenlenirken sosyal hizmet ve yardımları da kapsamına almıştır. Buna göre toplumsal refahı artırıcı ve dar gelirli, yoksul, muhtaç ve kimsesizler ile engelli bireyler gibi dezavantajlı kesimi destekleyici sosyal yardımlar ve hizmetler belediyenin/büyükşehir belediyesinin görev alanına giren konular arasında gösterilmiştir (Belediye Kanunu, 2005 ve Büyükşehir Belediyesi Kanunu, 2004). Belediyeler, artan nüfusa bağlı olarak, sosyal hizmeti talebi olan bireylerin ve ihtiyaç sahibi yoksul bireylerin ihtiyaçlarını karşılamak maksadıyla

sosyal politikalara daha fazla kaynak ayırmışlardır. Sosyal belediyecilik kavramıyla belediyeler sağlık, eğitim ve sosyal yardım faaliyetleri gibi alanlarda giderek artan bir vazife üstlenmişlerdir (Pektaş 2010: 12).

Belediyeler, sosyal belediyecilik kapsamında ihtiyaç sahiplerine yönelik aşağıdaki şekilde çeşitli faaliyetler yürütmektedir (Toprak ve Şataf 2017: 66-68).

- Çocuklara yönelik olarak kreş, yuva, yaz okulları,
- Gençlere yönelik olarak burs ve yurt temini, sınavlara hazırlık kursları, toplu taşımada indirim,
- Yaşlılara yönelik olarak huzurevi, evde bakım hizmet, toplu taşımadan ücretsiz yararlanma,
- Engellilere yönelik olarak rehabilitasyon merkezi, evde bakım hizmeti, toplu taşımadan ücretsiz veya indirimli yararlanma,
- Yoksullara yönelik olarak toplu nikah ve toplu sünnet, sağlık taraması, ayni ve nakdi yardımlar.

3.5.1.4. İl Özel İdareleri

5302 sayılı İl Özel İdaresi Kanununun 6. maddesinde sosyal hizmet ve yardımlar il özel idaresinin görev ve sorumluluklarında yer almıştır. Kanunun 43. maddesinde kimsesiz, muhtaç, yoksul ve engelli bireylere yapılacak sosyal yardımlar ve hizmetler il özel idarelerinin görev alanına giren konular arasında belirtilmiştir (https:resmigazete.gov.tr/27.02.2024).

3.5.1.5. Vakıflar Genel Müdürlüğü

4 sayılı Bakanlıklara Bağlı, İlgili, İlişkili Kurum ve Kuruluşlar ile Diğer Kurum ve Kuruluşların Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesinin Vakıflar Genel Müdürlüğünün görevleri ile alakalı 707. maddesinde *"Vakfiyelerde yazılı hayır şart ve hizmetlerini yerine getirmek üzere her seviyeden eğitim öğretim tesisleri, öğrenci yurtları, sağlık ve sosyal yardım kuruluşları, aşevleri gibi tesisler açmak, yönetimini sağlamak, öğrencilere eğitim yardımı yapmak, ihtiyaç sahibi insanlara sosyal yardımlarda bulunmak, muhtaç ve engellilere aylık bağlamak."* denilmektedir (MBS /27.02.2024).

Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından yürütülen sosyal yardım faaliyetleri ve koşulları şu şekildedir (VGM Faaliyet Raporu 2023: 23).

- **Muhtaç Aylığı Hizmeti:** Vakfiyelerde bulunan hayır koşullarının yerine getirilmesi maksadıyla ihtiyaç sahibi %40 ve üzeri engeli olan engellilere ve yetimlere aylık verilmektedir.
- **Kuru Gıda ve Sıcak Yemek Hizmeti:** Vakfiyelerde bulunan hayır koşullarının yerine getirilmesi maksadıyla Genel Müdürlük tarafından gıda ve yemek verilecek ihtiyaç sahibi kişi sayısı tespit edilerek, gerekli görülen yerlerde aşevleri açılmaktadır.
- **Eğitim Yardımı (Burs) Hizmeti:** Vakfiyelerde bulunan hayır koşullarının yerine getirilmesi maksadıyla, ailelerinin maddi durumu yetersiz, ihtiyaç sahibi ilkokul, ortaokul, lise ve üniversite öğrencilerine burs hizmeti verilmektedir.
- **Vakıf Evinden Yararlandırma Hizmeti:** Ankara'da bulunan vakıf evinde ihtiyaç sahiplerine, öğrencilere, hastalara ve refakatçilerine ücretsiz konaklama hizmeti verilmektedir.

3.6. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı

Türkiye'de sosyal hizmet kurumlarının tarihsel gelişimi şu şekilde olmuştur: Kimsesiz ve yoksul çocukları himaye etmek maksadıyla 1917 yılında Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti kurulmuştur. Cemiyetin adı daha sonra 1935 yılında Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumu olmuştur. Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumu ve Sosyal Hizmetler Genel Müdürlüğü 1963 yılında 225 sayılı Kanun ile birleştirilmiştir. Kurumun adı 1983 yılında 2828 sayılı Kanunla Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü olarak değiştirilmiştir. 1989 yılında 396 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile Başbakanlığa bağlı olarak ailenin korunması, desteklenmesi ve refahının artırılması için çalışmalar yürütmek üzere Aile Araştırma Kurumu kurulmuştur. Kurumun adı 2004 yılında 5256 sayılı Kanunla Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü olmuştur. 1990 yılında 422 sayılı KHK ile Başbakanlığa bağlı olarak kadının statüsünü güçlendirmek ve kadın haklarını korumak amacıyla kurulan Kadının Statüsü ve Sorunları Başkanlığı, 2004 yılında 5251 sayılı

Kanunla Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü adıyla faaliyetlerini yürütmüştür (ASHB Faaliyet Raporu 2024: 6).

Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu sosyal yardım alanına köklü çözümler getirmek amacıyla 1986 yılında 3294 sayılı Kanunla oluşturulmuştur. Sosyal yardım faaliyetleri Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları aracılığıyla yürütülmüştür. Fon kaynağının daha etkin kullanımı sağlanarak 2004 yılında kurulan Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü vasıtasıyla sosyal yardım programları uygulamaya geçmiştir. 1997 yılında 571 sayılı KHK ile Başbakanlığa bağlı olarak kurulan Özürlüler İdaresi Başkanlığı, 2005 yılında yürürlüğe giren 5378 sayılı Engelliler Hakkında Kanunla ulusal politika çerçevesinde engellilik alanında önemli düzenlemeler getirmiş ve engellilere yönelik hizmetlerin etkin ve verimli bir şekilde yürütülmesi sağlanarak faaliyet alanını genişletmiştir (ASHB Faaliyet Raporu 2023: 19).

2011 yılında 633 sayılı KHK ile kurulan Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı yapılanmasını hızlıca tamamlamıştır. Daha önce faaliyetlerini ayrı ayrı yürüten Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü, Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü, Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, Primsiz Ödemeler Genel Müdürlüğü ve Özürlüler İdaresi Başkanlığı Bakanlık çatısı altında birleştirilmiştir. Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemine geçişle birlikte 2018 yılında yayımlanan 1 sayılı ve 15 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnameleri doğrultusunda Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı ile Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Aile Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı çatısı altında birleştirilmiştir. 2021 yılında 73 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile daha önce birleştirilmiş olan iki bakanlık ayrılarak Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı ayrı bir bakanlık olarak teşkilatlandırılmış bu isimde faaliyetlerini yürütmektedir (ASHB Faaliyet Raporu 2022: 20).

Türkiye Cumhuriyetinin sosyal devlet olması gereği, gelir eşitsizliğinin giderilmesine ve hiçbir geliri bulunmayan ya da düşük gelirli dezavantajlı bireylerin desteklenmesine yönelik oluşturulan sosyal politikalar toplumsal dayanışmanın sağlanması ve sosyal barışın korunması bakımından oldukça önemlidir. Bu doğrultuda, 1986 yılında 3294 sayılı kanun ile Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı

Teşvik Fonu kurulmuştur. Fon kurulunun teşkiline ilişkin hükümlere 633 sayılı Sosyal Hizmetler Alanında Bazı Düzenlemeler Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamede yer verilmiştir. Fon kurulunun görevleri ise 2018/3 sayılı Cumhurbaşkanlığı Genelgesi ile Cumhurbaşkanına, Sosyal Politikalar Kuruluna ve Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığına verilmiştir. Fonun gelirleri içerisinde, kanun ve kararnamelerle kurulu bulunan ve kurulacak olan fonlardan Cumhurbaşkanı kararıyla % 10'a kadar aktarılacak miktar, bütçeye konulacak ödenekler, trafik cezalarının % 50'si, RTÜK reklam gelirlerinin % 15'i, gelir ve kurumlar vergisi tahsilatının % 2,8'i, her çeşit bağış ve yardımlar ile diğer gelirler yer almaktadır (https://www.aile.gov.tr/09.04.2024).

Tablo 3.1. Yıllara Göre Sosyal Yardımların GSYH'ye Oranı ve Sosyal Yardım Harcamaları

Yıllar	ASHB Sosyal Yardım Harcamaları (Milyar TL)	Sosyal Yardımların GSYH'ye Oranı (%)
2011	11,79	0,91
2012	11,14	1,18
2013	20,76	1,35
2014	20,39	1,21
2015	25,82	1,31
2016	32	1,49
2017	36	1,5
2018	43	1,15
2019	38	1,24
2020	43	1,42
2021	60,9	1,74
2022	87	1,13
2023	192,6	1,2
2024	491,7	1,11

Kaynak: ASHB 2011-2024 Faaliyet Raporları

Tablo 3.1'de Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığınca yapılan sosyal yardımlarının hem cari olarak hem de GSYH içindeki payı görülmektedir. 2011 yılında 11,79 milyar TL olan harcama miktarı 2024 yılında 491,7 milyar TL'ye yükselmiştir. Sosyal yardımların GSYH'ye oranı 2011 yılında %0,91 iken 2024 yılında %1,11'e yükselmiştir. Sosyal yardımların GSYH'ye oranına göre en yüksek pay %1,74'lük oranla 2021 yılında olduğu gözlenmiştir. Gayri safi yurtiçi hasıla içerisinde sosyal yardımların payının artmasında son yıllarda sosyal yardımların niteliksel ve niceliksel olarak artırılmaya çalışılması önemli bir etkendir.

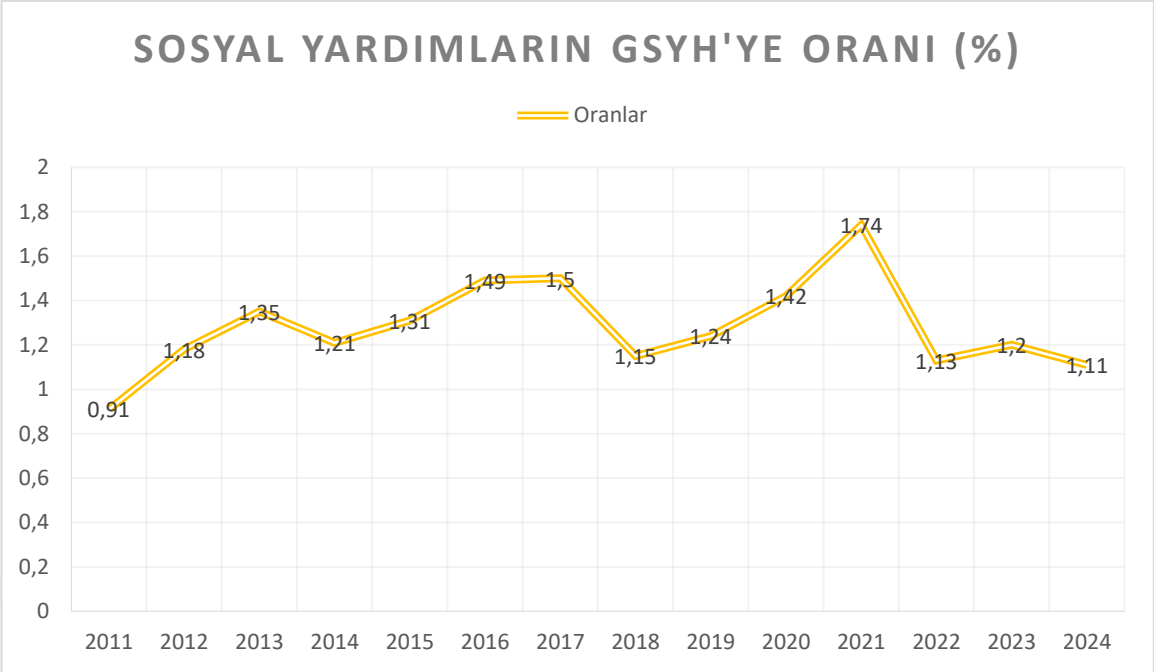

Şekil 3.1. Sosyal Yardımların GSYH'ye Oranı

Tablo 3.2. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Bütçe Ödenekleri

Yıllar	ASHB Bütçe Ödeneği (Milyar TL)	Genel Bütçe (Milyar TL)	Genel Bütçe/ASHB Bütçesi Oranı (%)
2011	6	306,64	1,95
2012	8,84	344,51	2,56
2013	14,73	396,70	3,71
2014	17,02	428,39	3,97
2015	18,24	464,16	3,92
2016	24,79	560,78	4,42
2017	81,56	678,26	12,02
2018	72,76	830,80	8,75
2019	106,42	1.000,02	10,64
2020	150,24	1.203,73	12,48
2021	105,23	1.346,1	7,81
2022	100	2.020,75	4,94
2023	213,3	6.499,51	3,28
2024	326,26	7.045,61	4,63

Kaynak: ASHB 2011-2024 Faaliyet Raporları

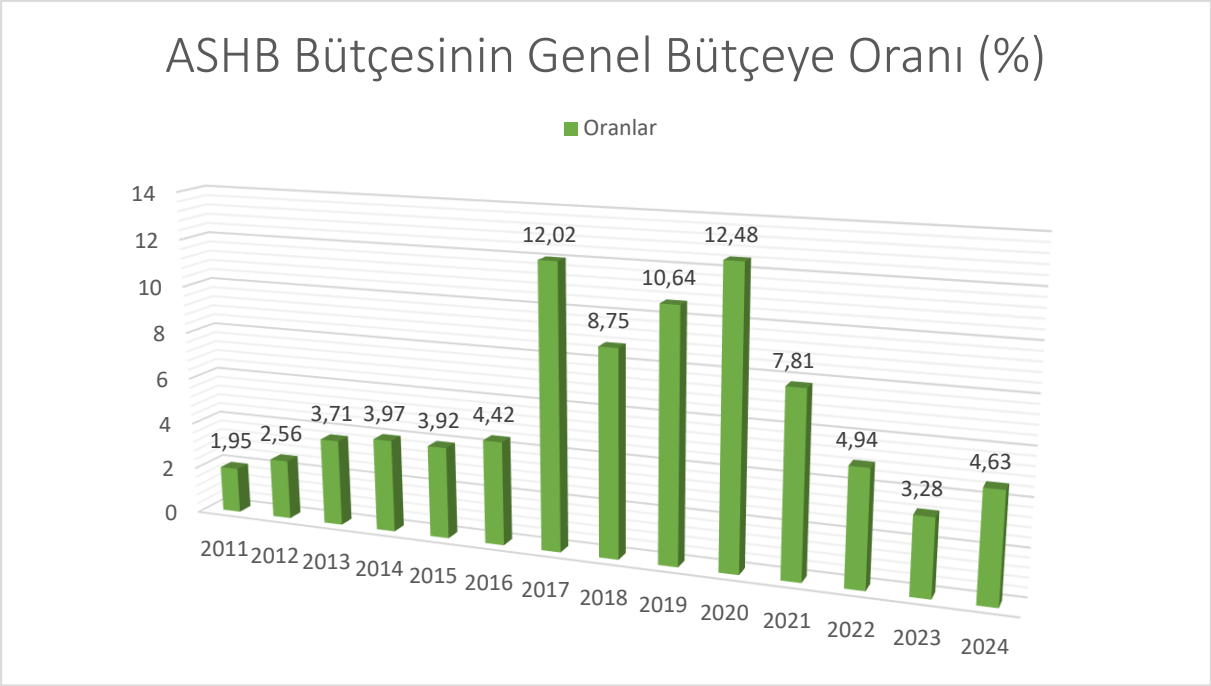

Şekil 3.2. ASHB Bütçesinin Genel Bütçeye Oranı

Şekil 3.2'de genel bütçeden Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığına ayrılan ödeneğin oranının genel olarak 2017 yılına kadar artış gösterdiği, 2021 yılından itibaren ise düşüş gösterdiği gözlenmiştir.

Tablo 3.3. Sosyal Yardımlardan Faydalanan Toplam Hane Sayısı

Yıllar	Hane sayısı
2012	2.891.165
2013	3.096.489
2014	3.005.898
2015	3.017.969
2016	3.154.069
2017	3.201.253
2018	3.494.932
2019	3.282.975
2020	6.630.682
2021	5.903.515
2022	4.419.286
2023	4.989.456
2024	4.574.684

Kaynak: ASHB 2012-2024 Faaliyet Raporları

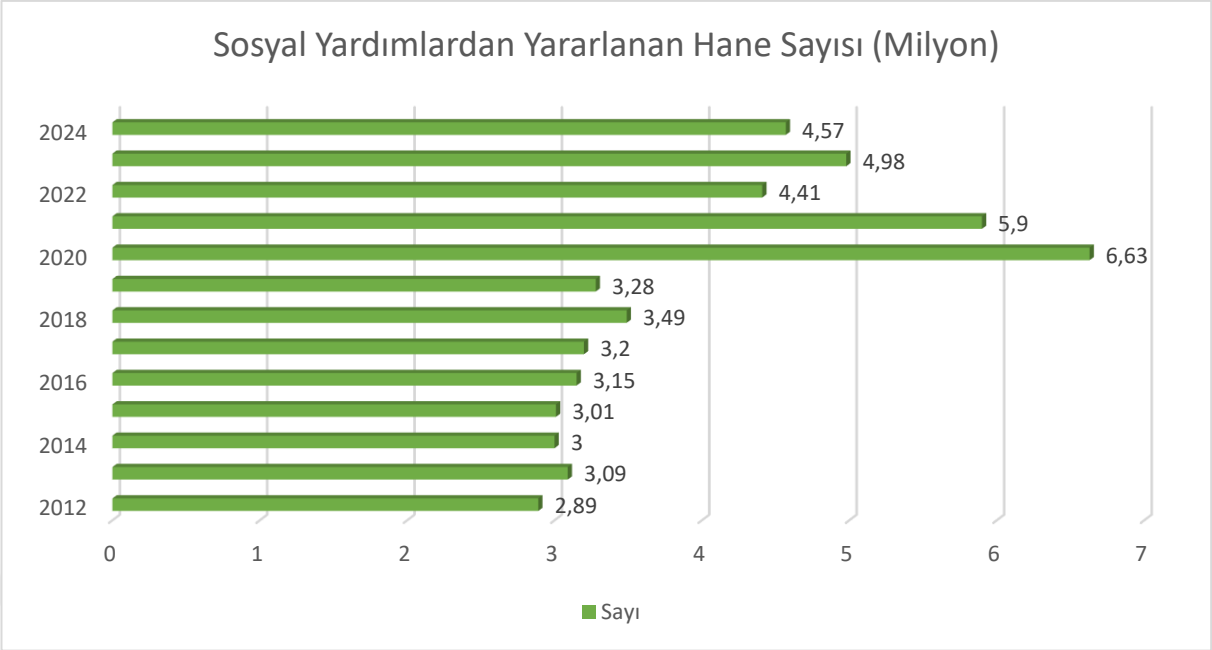

Şekil 3.3. Sosyal Yardımlardan Faydalanan Hane Sayısı

Şekil 3.3'de sosyal yardımlardan faydalanan (düzenli/süreli) toplam hane sayısının genel olarak yıllara göre artış gösterdiği görülmektedir. 2020 ve 2021 yıllarındaki artışın ise covid-19 pandemi dönemine denk geldiği görülmektedir.

3.6.1. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Tarafından Yürütülen Sosyal Yardım Faaliyetleri

Ülkemizde Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, sosyal yardım faaliyetlerini yürüten ana aktör konumundadır. Bakanlık sosyal yardım faaliyetlerini Aile ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü ve Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı aracılığıyla yürütmektedir. Bakanlık sosyal yardımlarla ilgili çalışmalarını aile yardımları, barınma-gıda yardımları, engelli-yaşlı yardımları, sağlık yardımları ve eğitim yardımları ve proje destekleri olmak üzere 6 ana grupta yürütmektedir (ASHB Faaliyet Raporu 2023: 153).

Tablo 3.4. Ana Gruplar Bazında Sosyal Yardım Programları

AİLE YARDIMLARI	BARINMA - GIDA YARDIMLARI	ENGELLİ - YAŞLI YARDIMLARI
Doğum Yardımı	Gıda Yardımı	Yaşlı Aylığı
Çoklu Doğum Yardımı	Öğle Yemeği Yardımı	Evde Bakım Aylığı
Eşi Vefat Etmiş Kadınlara Yönelik Düzenli Nakit Yardım Programı	Aşevleri	Engelli Aylığı
Öksüz ve Yetim Yardımı	Barınma Yardımları	Engelli Yakını Aylığı
Asker Ailelerine Yönelik Düzenli Nakit Yardım Programı	Sosyal Konut Projesi	Engelli İhtiyaç Yardımları
Asker Çocuğu Yardımı	Yakacak Yardımları	VEFA Programı
Terör Zararı Yardımları	Elektrik Tüketim Desteği	
Afet-Acil Durum Yardımları	Sosyal Uyum Yardımı (SUY)	
İşe Yönlendirme Yardımı-İşe Başlama Yardımı	Tamamlayıcı Sosyal Uyum Yardımı (T-SUY)	
Şehit Yakınları ve Gazilere Yönelik Yardımlar	Doğalgaz Tüketim Desteği	
Vefat Yardımı	Eşi Vefat Etmiş Kadınlara Yönelik Konut Destek Programı	
Türkiye Aile Destek Programı	Roman Vatandaşlara Yönelik Konut Destek Programı	
SAĞLIK YARDIMLARI	**EĞİTİM YARDIMLARI**	**PROJE DESTEKLERİ**
Genel Sağlık Sigortası (GSS) Prim Ödemeleri	Ücretsiz Ders Kitabı	Aile Destek Merkezi (ADEM) Projeleri
Şartlı Sağlık Yardımları (Sağlık ve Gebelik)	Şartlı Eğitim Yardımları	Sosyal Dayanışma Merkezi (SODAM) Projeleri
Katılım Payı Ödemeleri	Yabancılara Yönelik Şartlı Eğitim Yardımı (Y-ŞEY)	Evsizlere Konaklama Projesi
Kronik Hastalık Yardımı	Engelli Öğrencilerin Ücretsiz Taşınması	Sosyal Hizmet Projeleri

Tablo 3.4. (devam) Ana Gruplar Bazında Sosyal Yardım Programları

SAĞLIK YARDIMLARI	EĞİTİM YARDIMLARI	PROJE DESTEKLERİ
Silikozis Hastalarına Yapılan Ödemeler	Eğitim Materyali Yardımları	Kuruluş Bakımından Ayrılan Gençlerin Sosyal Yönden Desteklenmesi Projesi
Kronik Hastalara Kesintisiz Güç Kaynağı Desteği ve Birikmiş Elektrik Borcu Desteği	Öğrenci Barınma - Taşıma - Yemek Yardımı	
Sağlık Yardımı	Yurt Yapımı	
Tip-1 Diyabet Tanısı Almış Kişilere Yönelik Glikoz Ölçüm Cihazı Yardımı	Kur'an Kursu Destek Programı	
	Eğitim Yardımları Kapsamında Ulaşım Giderlerinin Karşılanmasına Yönelik Yardım Programı	

Kaynak: ASHB 2023 Faaliyet Raporu

Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığının ana gruplar bazında gerçekleştirdiği harcamalara ilişkin veriler tablo 3.5'te yer almaktadır.

Tablo 3.5. Ana Gruplar Bazında Sosyal Yardım Harcamaları

Yıllar	Aile Yardımları (Milyar TL)	Barınma-Gıda Yardımları (Milyar TL)	Engelli-Yaşlı Yardımları (Milyar TL)	Sağlık Yardımları (Milyar TL)	Eğitim Yardımları (Milyar TL)
2011	0,17	0,35	2,19	0,15	0,84
2012	0,4	0,43	5,68	4,2	0,97
2013	0,83	0,48	6,54	5,98	0,95
2014	1,04	0,73	7,31	6,61	0,82
2015	1,27	0,75	8,22	6,79	1,08
2016	1,68	0,74	9,62	7,71	1,02
2017	1,67	0,99	10,87	8,39	1,36
2018	1,56	1,17	12,6	9,4	1,37
2019	1,11	2,04	17,7	12,58	2,19
2020	1,07	2,53	25,82	14,96	1,49
2021	1,14	4,39	24,19	35,02	1,82
2022	1,52	8,02	32,24	34,3	2,92
2023	2,41	15,04	64,49	62,19	9,14
2024	1,5	24,33	70,5	106,71	11,88

Kaynak: ASHB 2011-2024 Faaliyet Raporları

Tablo incelendiğinde yıllar itibariyle genel olarak tüm harcama kalemlerinde artış olduğu görülmektedir. Sosyal yardım harcama gruplarının içerinde en fazla harcamanın sağlık ve engelli-yaşlı yardımlarına yapıldığı görülmektedir. Yıllar itibariyle aile yardımlarında da artış yaşanmasına rağmen bu artışın diğer harcama gruplarına göre sınırlı olduğu görülmektedir.

3.6.1.1. Aile Yardımları

Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından gerçekleştirilen aile yardımları; doğum yardımı, çoklu doğum yardımı, eşi vefat etmiş kadınlara yönelik düzenli nakit yardımı, öksüz ve yetim yardımı, asker ailelerine yönelik düzenli nakit yardımı, asker çocuğu yardımı, terör zararı yardımı, afet-acil durum yardımı, şehit ve gazilere yönelik yardımlar, vefat yardımı ve Türkiye Aile Destek programı yardımlarını kapsamaktadır.

Doğum Yardımı: Doğum yardımı programı 633 sayılı KHK kapsamında 2015 yılında uygulamaya konulmuştur. Bu doğrultuda Türk vatandaşlarına ve mavi kart sahiplerine birinci çocuğu için 300 TL, ikinci çocuğu için 400 TL, üçüncü ve sonraki çocukları için 600 TL tutarında bir defayla sınırlı doğum yardımı verilmektedir. Alınan başvurular sonucunda, Bakanlık bütçesinden hak sahiplerine 2015-2024 yılları arasında belirtilen tutarlarda ödeme yapılmıştır. (ASHB Faaliyet Raporu 2023). Söz konusu tutarlar 10.04.2025 tarihinde yürürlüğe konulan Doğum Yardımı yönetmeliği çerçevesinde 01.01.2025 tarihinden itibaren birinci çocuk için tek seferlik 5.000 TL, ikinci çocuk için başvurunun yapıldığı ay itibarıyla 5 yaşını tamamlayana kadar aylık 1.500 TL, üçüncü ve sonraki çocuklar için başvurunun yapıldığı ay itibarıyla 5 yaşını tamamlayana kadar aylık 5.000 TL, tutarında doğum yardımı yapılmaktadır (Doğum Yardımı Yönetmeliği, 2025).

Tablo 3.6. Doğum Yardımı

Yıllar	Aktarılan Kaynak (Milyon TL)
2015	241,64
2016	512,44
2017	515
2018	506,4
2019	477,4
2020	412,3
2021	402,08
2022	352,3
2023	266,7
2024	211

Kaynak: ASHB 2015-2024 Faaliyet Raporları

Çoklu Doğum Yardımı: Çoklu doğum yardım programı 2019 yılında hayata geçirilmiştir. 3294 sayılı Kanun çerçevesinde ihtiyaç sahibi ailelerin ikiz veya daha fazla doğum sonucu olan ve 2 yaşın altındaki her bir çocuğuna (iki ve üzeri), aşıları zamanında yaptırılması kaydıyla, aylık 400 TL olarak yapılan nakdi yardımlardır (ASHB Faaliyet Raporu 2023).

Tablo 3.7. Çoklu Doğum Yardımı

Yıllar	Aktarılan Kaynak (Milyon TL)
2019	26,2
2020	38,6
2021	8,59
2022	42,3
2023	62,4
2024	50,5

Kaynak: ASHB 2019-2024 Faaliyet Raporları

Eşi Vefat Etmiş Kadınlara Yönelik Düzenli Nakit Yardım Programı: 2012 yılı itibariyle bu yardım programı başlatılmıştır. Düzenli nakdi sosyal yardım programı kapsamında; eşi vefat etmiş ihtiyaç sahibi kadınlara, şartları devam ettiği sürece 2 ayda bir 2.000 TL yardım yapılmaktadır. 2024 yılında 77.122 kadına destek verilmiştir (ASHB Faaliyet Raporu 2024).

Tablo 3.8. Eşi Vefat Etmiş Kadınlara Yönelik Düzenli Nakit Yardımı

Yıllar	Aktarılan Kaynak (Milyon TL)
2012	371,5
2013	752,8
2014	814,7
2015	820,5
2016	810
2017	837,9
2018	737,2
2019	376,9
2020	340,7
2021	332,1
2022	631,6
2023	838,3
2024	772,6

Kaynak: ASHB 2012-2024 Faaliyet Raporları

Öksüz ve Yetim Yardımı: 3294 sayılı Kanun çerçevesinde ihtiyaç sahibi olan; annesi, babası ya da her ikisi de hayatını kaybetmiş olan 18 yaşından küçük çocuklar için yapılan nakdi yardımdır. Ödemeler 2 aylık periyotlar halinde 1.200 TL olarak yapılmaktadır. 2024 yılında 39.171 kişiye destek verilmiştir (ASHB Faaliyet Raporu 2024).

Tablo 3.9. Öksüz ve Yetim Yardımı

Yıllar	Aktarılan Kaynak (Milyon TL)
2015	22,83
2016	53,18
2017	58,6
2018	58,4
2019	52,2
2020	64,1
2021	74,09
2022	178,4
2023	233,06
2024	202,3

Kaynak: ASHB 2015-2024 Faaliyet Raporları

Asker Ailelerine Yönelik Düzenli Nakit Yardım Programı: Silahaltında bulunan er ve erbaşların, sosyal güvencesi bulunmayan ihtiyaç sahibi ailelerine askerlik vazifesi boyunca 2 ayda bir 1.600 TL düzenli yardım verilmektedir. 2013 yılında başlatılan program çerçevesinde hak sahibi; asker evliyse eşi, evli değilse annesi ya da babasıdır. 2024 yılında 38.947 haneye destek verilmiştir (ASHB Faaliyet Raporu 2024).

Tablo 3.10. Asker Ailelerine Yönelik Düzenli Nakit Yardımı

Yıllar	Aktarılan Kaynak (Milyon TL)
2013	77,56
2014	222
2015	164
2016	127
2017	155,39
2018	178,2
2019	121,2
2020	125
2021	143,9
2022	166
2023	165,1
2024	125,7

Kaynak: ASHB 2013-2024 Faaliyet Raporları

Asker Çocuğu Yardımı: 3294 sayılı Kanun çerçevesinde ihtiyaç sahibi olan ve babası askerde silahaltında bulunan 18 yaşını doldurmamış çocuklara verilen nakdi desteklerdir. 2015 yılında başlatılan program çerçevesinde, ödemeler 2 ayda bir 700 TL şeklinde yapılmaktadır. 2024 yılında 1.433 kişiye destek verilmiştir (ASHB Faaliyet Raporu 2023).

Tablo 3.11. Asker Çocuğu Yardımı

Yıllar	Aktarılan Kaynak (Milyon TL)
2015	2,34
2016	4,03
2017	6
2018	8,9
2019	4,2
2020	2,7
2021	4,07
2022	3,68
2023	3
2024	1,7

Kaynak: ASHB 2015-2024 Faaliyet Raporları

Terör Zararı Yardımı: Terör olaylarının etkilediği bireylerin acil ve bir takım temel ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla hane başı 1.500 TL tutarında yapılan yardımlardır. 2015 yılından itibaren uygulanan yardım programı kapsamında 2023 ve 2024 yıllarında kaynak aktarımı gerçekleştirilmemiştir (ASHB Faaliyet Raporu 2024).

Tablo 3.12. Terör Zararı Yardımı

Yıllar	Aktarılan Kaynak (Milyon TL)
2015	8,5
2016	161,5
2017	85,1
2018	62
2019	34,3
2020	2,33
2021	17,92
2022	3,04

Kaynak: ASHB 2015-2022 Faaliyet Raporları

Afet-Acil Durum Yardımları: Afet ve acil durum yaşanması halinde afetzedelerin gıda, barınma, giyecek, sağlık vb. gibi bir takım temel ihtiyaçlarının karşılanabilmesi için aktarılan kaynaklardır (ASHB Faaliyet Raporu 2023). 2023 yılında meydana gelen ve 10 ili doğrudan etkileyen deprem afeti nedeniyle aktarılan kaynakta artış göze çarpmaktadır.

Tablo 3.13. Afet - Acil Durum Yardımları

Yıllar	Aktarılan Kaynak (Milyon TL)
2011	17,24
2012	26,94
2013	2,41
2014	4,56
2015	6,52
2016	11,85
2017	11,53
2018	11,08
2019	18,75
2020	77,1
2021	149,3
2022	102,9
2023	755,2
2024	27,6

Kaynak: ASHB 2011-2022 Faaliyet Raporları

Şehit Yakınları ve Gazilere Yönelik Yardımlar: 3294 sayılı Kanun kapsamında şehit yakınları ve gazilere yönelik muhtaçlık durumlarına bakılmaksızın bir defaya mahsus acil giderlerin karşılanması amacıyla muhtelif yardımlar yapılmaktadır. Projeye 2019 yılında başlanılmıştır (ASHB Faaliyet Raporu 2023).

Tablo 3.14. Şehit Yakınları ve Gazilere Yönelik Yardımlar

Yıllar	Aktarılan Kaynak (Milyon TL)
2019	3,42
2020	4,58
2021	2,96
2022	13,26
2023	20,13
2024	23,7

Kaynak: ASHB 2019-2024 Faaliyet Raporları

Vefat Yardımı: Vefat yardımına ilişkin ilke kararı çerçevesinde, 3294 sayılı Kanun kapsamında bulunan ve 2022 yılı itibariyle yakınları hayatını kaybeden yurttaşlara yönelik olarak uygulamaya konulmuştur. Bu destekler öncelik sırasına göre hak sahibi bireylere vefat tarihinden itibaren 1 ay içinde tek seferlik ödenmektedir. 2024 yılında 16.778 haneye destek verilmiştir (ASHB Faaliyet Raporları 2022-2024).

Tablo 3.15. Vefat Yardımı

Yıllar	Aktarılan Kaynak (Milyon TL)
2022	9,82
2023	23,38
2024	42,5

Kaynak: ASHB 2022-2024 Faaliyet Raporları

Türkiye Aile Destek Programı: Aşırı yoksulluk düzeyinin altında yaşayan vatandaşların aşırı yoksulluktan kurtulmaları ve sosyal yardım programları dâhilinde belirlenen tematik koşulları sağlamadığı için bu desteklerden yararlanamayan gelirleri belirli bir düzeyin altında kalan vatandaşların desteklenmeleri maksadıyla sadece gelir şartı göz önüne alınarak sosyal yardım kanunu kapsamındaki ihtiyaç sahibi vatandaşlara nakdi destek verilmesi maksadıyla 2022 yılında hayata geçirilmiştir. 2024 yılında Türkiye Aile Destek Programından 3,6 milyon hane faydalanmıştır (ASHB Faaliyet Raporları 2022-2024).

Tablo 3.16. Türkiye Aile Destek Programı Yardımları

Yıllar	Aktarılan Kaynak (Milyar TL)
2022	13
2023	47,24
2024	46,48

Kaynak: ASHB 2022-2024 Faaliyet Raporları

3.6.1.2. Barınma – Gıda Yardımları

Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından gerçekleştirilen barınma ve gıda yardımları; gıda yardımları, öğle yemeği yardımları, aşevi yardımı, barınma yardımları, sosyal konut projeleri, yakacak yardımları, elektrik tüketim desteği, doğalgaz tüketim desteği, eşi vefat etmiş kadınlara yönelik konut destek programı, Roman vatandaşlara yönelik konut desteği programı yardımlarını kapsamaktadır.

Gıda Yardımları: İhtiyaç sahibi hanelerin en temel ihtiyacı olan gıda ihtiyaçlarına yönelik olarak nakdi yardım yapılmaktadır. 2024 yılında 4.262.105 kişi gıda yardımlarından faydalanmıştır (ASHB Faaliyet Raporu 2024).

Tablo 3.17. Gıda Yardımları

Yıllar	Aktarılan Kaynak (Milyon TL)
2011	106,36
2012	131,37
2013	163,25
2014	185,86
2015	199,79
2016	199,77
2017	221,06
2018	263,02
2019	263,15
2020	629,29
2021	752,6
2022	777,94
2023	1.021
2024	3.070

Kaynak: ASHB 2011-2024 Faaliyet Raporları

Öğle Yemeği Yardımı: İlköğretimdeki taşımalı eğitim çerçevesinde, merkezi okullara taşınan ihtiyaç sahibi öğrencilerin öğlen ücretsiz yemek hizmetinden yararlandırılarak beslenme ihtiyaçlarının karşılanmasını içermektedir (ASHB Faaliyet Raporu 2023).

Tablo 3.18. Öğle Yemeği Yardımı

Yıllar	Aktarılan Kaynak (Milyar TL)
2011	0,2
2012	0,24
2013	0,25
2014	0,43
2015	0,46
2016	0,46
2017	0,7
2018	0,8
2019	0,96
2020	0,5
2021	0,85
2022	1,5
2023	4
2024	9,6

Kaynak: ASHB 2011-2024 Faaliyet Raporları

Aşevi Yardımı: Yaşlı, engelli, kimsesi bulunmayan, hasta veya yemek yapma imkânı bulunmayan ihtiyaç sahibi bireylerin günlük beslenme ihtiyacını karşılamak amacıyla yemek hizmeti veren yerlerdir. 2024 yılında 65.414 kişi bu hizmetten faydalanmıştır (ASHB Faaliyet Raporu 2024).

Tablo 3.19. Aşevi Yardımı

Yıllar	Aktarılan Kaynak (Milyon TL)
2011	10,82
2012	11,18
2013	12,86
2014	11,47
2015	12,25
2016	14,21
2017	21,97
2018	33,28
2019	45,28
2020	61,21
2021	91,8
2022	139,97
2023	479,96
2024	946,2

Kaynak: ASHB 2011-2024 Faaliyet Raporları

Barınma Yardımları: Oturulamayacak seviyede bakımsız ve sağlıksız hanelerde yaşam sürdüren ihtiyaç sahibi yurttaşlara yaşam koşullarını iyileştirmek amacıyla evlerinin onarılması, yeniden yapımı ve ev eşyası alımı maksadıyla yapılan

sosyal desteklerdir. 2024 yılında 21.380 hane bu yardımdan faydalanmıştır (ASHB Faaliyet Raporu 2024).

Tablo 3.20. Barınma Yardımı

Yıllar	Aktarılan Kaynak (Milyon TL)
2011	29,29
2012	50,24
2013	62,68
2014	103,04
2015	78,68
2016	72,76
2017	44,59
2018	83,66
2019	80,12
2020	88,39
2021	119,6
2022	144,94
2023	271,8
2024	347,2

Kaynak: ASHB 2011-2024 Faaliyet Raporları

Sosyal Konut Projesi: Sosyal konut projesinde TOKİ işbirliğinde 3294 sayılı Kanun çerçevesinde sosyal güvencesi bulunmayan ihtiyaç sahibi yurttaşlara, geri ödemeli şekilde sosyal konut inşa edilmesi planlanmıştır. 2009 - 2024 yılları arasında 33.337 konut hak sahiplerine teslim edilmiştir (ASHB Faaliyet Raporu 2024).

Yakacak Yardımları: İhtiyaç sahibi hanelere en az 500 kg olarak yapılan kömür yardımını içermektedir. Kömürün illere dağıtımı Türkiye Kömür İşletmeleri tarafından sağlanmakta, ihtiyaç sahibi hanelere dağıtımı ise SYDV tarafından yapılmaktadır. 2024 yılında 1.587.728 haneye yardım yapılmıştır (ASHB Faaliyet Raporu 2024).

Tablo 3.21. Yakacak Yardımı

Yıllar	Dağıtılan Kömür (Milyon Ton)
2011	1,92
2012	1,99
2013	2,14
2014	2,24
2015	2,61
2016	2,51
2017	2,29
2018	2,27
2019	1,57
2020	1,69
2021	1,64
2022	1,84
2023	1,61
2024	1,35

Kaynak: ASHB 2011-2024 Faaliyet Raporları

Elektrik Tüketim Desteği: Düzenli sosyal yardımlardan faydalanan hanelerin elektrik tüketimlerinin desteklenmesi amacıyla aylık 150 kwh'a kadar elektrik tüketim desteği programı 2019 yılında faaliyete geçirilmiştir. 2022 yılı itibariyle kronik hastalığı sebebiyle cihaza bağımlı yaşayan yurttaşların bulunduğu ve ihtiyaç sahibi olduğu SYDV'lerce belirlenen evlere hasta başına aylık 150 kwh karşılığı tutar faturalarından düşülmek suretiyle destek verilmektedir. 2024 yılında 4.087.785 haneye destek verilmiştir (ASHB Faaliyet Raporu 2024).

Tablo 3.22. Elektrik Tüketim Desteği

Yıllar	Aktarılan Kaynak (Milyar TL)
2019	0,69
2020	1,25
2021	2,58
2022	4,72
2023	8,67
2024	8,96

Kaynak: ASHB 2019-2024 Faaliyet Raporları

Doğalgaz Tüketim Desteği: İhtiyaç sahibi hanelerin ısınma kapsamında desteklenmesi amacıyla bölgesel farklılıklar dikkate alınarak Ekim-Mayıs aylarını içeren 8 aylık dönemde hak sahiplerine yıllık 1.500 TL - 3.500 TL arasında doğalgaz tüketim desteği yapılmaktadır. 2024 yılında 702.253 haneye destek verilmiştir (ASHB Faaliyet Raporu 2022-2024).

Tablo 3.23. Doğalgaz Tüketim Desteği

Yıllar	Aktarılan Kaynak (Milyon TL)
2022	516,7
2023	117,5
2024	1.400

Kaynak: ASHB 2022-2024 Faaliyet Raporları

Eşi Vefat Etmiş Kadınlara Yönelik Konut Destek Programı: Eşi hayatını kaybetmiş, 18 yaşından küçük en az üç çocuğu bulunan kadınlara ülke çağında yerel yönetimler ve hayırseverler işbirliğiyle 2.023 adet konut yapımını hedefleyen program kapsamında 2022 yılında 17,7 Milyon TL, 2023 yılında 46,2 Milyon TL, 2024 yılında 25 Milyon TL kaynak ayrılmıştır (ASHB Faaliyet Raporu 2022-2024).

Roman Vatandaşlara Yönelik Konut Destek Programı: 3294 sayılı Kanun kapsamındaki ihtiyaç sahibi olan ve Roman vatandaşların yoğun olarak yaşadığı bölgelerdeki hanelere yönelik ilgili kurumların işbirliğiyle ülke genelinde 1.071 adet konut yapımını hedefleyen program kapsamında 2022 yılında 214,2 Milyon TL, 2023 yılında 428,4 Milyon TL kaynak ayrılmıştır (ASHB Faaliyet Raporu 2022-2023).

3.6.1.3. Engelli – Yaşlı Yardımları

Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından gerçekleştirilen engelli ve yaşlı yardımları; yaşlı aylığı, engelli evde bakım aylığı, engelli aylığı, engelli yakını aylığı, yaşlı ve engelli bakım projeleri (VEFA) yardımlarını kapsamaktadır.

Yaşlı Aylığı: 2022 sayılı 65 Yaşını Doldurmuş Muhtaç, Güçsüz ve Kimsesiz Türk Vatandaşlarına Aylık Bağlanması Hakkında Kanun kapsamında, 65 yaşını doldurmuş ihtiyaç sahibi yaşlılara, sosyal güvenlik kurumlarından herhangi bir gelir veya aylık almamaları ve uzun vadeli sigorta kollarına tabi kapsamda çalışmamaları durumunda aylık bağlanmaktadır. 2024 yılında 805.554 kişiye yaşlı aylığı ödenmiştir (ASHB Faaliyet Raporu 2024).

Tablo 3.24. Yaşlı Aylığı

Yıllar	Aktarılan Kaynak (Milyar TL)
2012	1,05
2013	1,01
2014	1,01
2015	1,27
2016	1,58
2017	2,11
2018	2,9
2019	5,57
2020	11,59
2021	7,46
2022	12,06
2023	19,88
2024	34,76

Kaynak: ASHB 2012-2024 Faaliyet Raporları

Engelli Evde Bakım Aylığı: Hanede kişi başına aylık geliri bir aylık net asgari ücret tutarının 2/3'ünden az olması durumunda, bakıma muhtaç engelli bireylere evde bakım hizmetini veren akraba veya vasisine engelli evde bakım ücreti ödenmektedir. 2024 yılında 542.619 kişi evde bakım desteğinden faydalanmıştır (ASHB Faaliyet Raporu 2022).

Tablo 3.25. Engelli Evde Bakım Aylığı

Yıllar	Aktarılan Kaynak (Milyar TL)
2011	2,19
2012	2,94
2013	3,45
2014	3,98
2015	4,38
2016	5,19
2017	5,78
2018	6,68
2019	7,99
2020	9,47
2021	10,96
2022	10,68
2023	28,55
2024	4,92

Kaynak: ASHB 2011-2024 Faaliyet Raporları

Engelli Aylığı: 2022 sayılı 65 Yaşını Doldurmuş Muhtaç, Güçsüz ve Kimsesiz Türk Vatandaşlarına Aylık Bağlanması Hakkında Kanun kapsamında, ihtiyaç sahibi vatandaşlardan engel oranı en az % 40 olan engelli bireylere sosyal güvenlik kurumlarından herhangi bir gelir veya aylık almamaları ve uzun vadeli sigorta

kollarına tabi kapsamda çalışmamaları durumunda aylık bağlanmaktadır. 2024 yılında 697.533 engelli birey bu destekten faydalanmıştır (ASHB Faaliyet Raporu 2024).

Tablo 3.26. Engelli Aylığı

Yıllar	Aktarılan Kaynak (Milyar TL)
2012	1,69
2013	2,08
2014	2,32
2015	2,57
2016	2,85
2017	2,98
2018	3,02
2019	4,14
2020	4,76
2021	5,15
2022	8,46
2023	14,34
2024	27,97

Kaynak: ASHB 2012-2024 Faaliyet Raporları

Engelli Yakını Aylığı: 2022 sayılı 65 Yaşını Doldurmuş Muhtaç, Güçsüz ve Kimsesiz Türk Vatandaşlarına Aylık Bağlanması Hakkında Kanun kapsamında, belirli şartları taşıyan ihtiyaç sahibi yurttaşlardan özel gereksinim düzeyi en az hafif düzeyde olan çocukların yakınlarına sosyal güvenlik kurumlarından herhangi bir gelir veya aylık almamaları ve uzun vadeli sigorta kollarına tabi kapsamda çalışmamaları durumunda aylık bağlanmaktadır. 2024 yılında 93.682 kişiye ödeme yapılmıştır (ASHB Faaliyet Raporu 2024).

Tablo 3.27. Engelli Yakını Aylığı

Yıllar	Aktarılan Kaynak (Milyar TL)
2021	0,62
2022	1,04
2023	1,72
2024	2,85

Kaynak: ASHB 2021-2024 Faaliyet Raporları

Yaşlı ve Engelli Bakım Projeleri (VEFA Projesi): İhtiyaç sahibi olup kendi ihtiyaçlarını karşılayamayacak durumda olan yaşlı ve/veya engelli bireylerin evlerinin temizlenmesi, öz bakımlarının yapılması, zorunlu ihtiyaçlarının karşılanmasına yönelik bir sosyal hizmet programıdır. 2024 yılında 126.960 yaşlı/engelli birey

projeden yararlanmış ve proje için 2,8 Milyar TL kaynak aktarılmıştır (ASHB Faaliyet Raporu 2024).

3.6.1.4. Sağlık Yardımları

Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından gerçekleştirilen sağlık yardımları; ödeme gücü olmayan vatandaşların genel sağlık sigortası prim ödemeleri, şartlı sağlık yardımları, katılım payı ödemeleri, kronik hastalık yardımı, silikozis hastalarına yapılan yardımları kapsamaktadır.

Ödeme Gücü Olmayan Vatandaşların Genel Sağlık Sigortası (GSS) Prim Ödemeleri: Genel sağlık sigortası, sosyal güvencesi bulunmayan kişilerin ve onların ailelerinin sağlık hizmetlerinden yararlanması amacıyla oluşturulmuş bir sistemdir. Sosyal Güvenlik Kurumu'ndan yaşlılık, malullük, ölüm, dul-yetim aylığı almayan, geliri olmayan, sağlık sigortasından yararlanamayan, eski adıyla yeşil kartı olmayan yurttaşlar genel sağlık sigortasından yararlanmaktadır. 2012 yılından itibaren yürütülmekte olan program kapsamında, 5510 sayılı Kanunun 87'nci maddesine istinaden her ay mutat olarak SGK tarafından tahakkuk ettirilen GSS primleri Bakanlıkça ödenmektedir. Bu kapsamda, ailede kişi başı geliri brüt asgari ücretin üçte birinden az olanlar ile birlikte 5510 sayılı kanunun 60/1-c maddesinde belirtilen kişilerin de (eski adıyla yeşil kartlılar) prim ödemeleri Bakanlık tarafından yapılmaktadır. 2024 yılında 9.444.458 yurttaşın GSS primi ödenmiştir (ASHB Faaliyet Raporu 2024).

Tablo 3.28. GSS Prim Ödemeleri

Yıllar	Aktarılan Kaynak (Milyar TL)
2012	4,01
2013	5,73
2014	6,31
2015	6,42
2016	7,29
2017	8,01
2018	8,97
2019	12,12
2020	14,45
2021	34,47
2022	33,55
2023	61,1
2024	105,62

Kaynak: ASHB 2012-2024 Faaliyet Raporları

Şartlı Sağlık Yardımları (Sağlık ve Gebelik): Sosyal güvencesi bulunmayan, ihtiyaç sahibi ailelere yönelik bir sosyal yardım programıdır. Ailelerin çocuklarını düzeli sağlık kontrolüne götürmeleri, aşılarını yaptırmaları, hamile bireylerin ise hamilelik süresince düzenli sağlık kontrolüne gitmeleri ve doğumu hastanede gerçekleştirmeleri koşuluyla yapılan yardımlardır. 2024 yılında 932.434 kişi şartlı sağlık yardımından faydalanmıştır (ASHB Faaliyet Raporu 2024).

Tablo 3.29. Şartlı Sağlık Yardımları

Yıllar	Aktarılan Kaynak (Milyon TL)
2011	143,3
2012	191,23
2013	244
2014	285,11
2015	363,08
2016	422
2017	378,2
2018	382,23
2019	390,12
2020	475,81
2021	484,08
2022	659,71
2023	951,78
2024	836,2

Kaynak: ASHB 2011-2024 Faaliyet Raporları

Katılım Payı Ödemeleri: Sosyal devlet anlayışı çerçevesinde, genel sağlık sigortalısı sayılan ihtiyaç sahibi yurttaşlar ile bakmakla yükümlü olduğu bireylerin sağlık hizmetlerinden etkin yararlanmaları amacıyla bu kapsamda ödemiş oldukları muayene, ilaç, tıbbi cihaz, malzeme vb. tutarları, istekleri halinde SYDV'lerce kendilerine geri verilmektedir (ASHB Faaliyet Raporu 2023).

Tablo 3.30. Katılım Payı Ödemeleri

Yıllar	Aktarılan Kaynak (Milyon TL)
2011	11,23
2012	-
2013	11,97
2014	14,37
2015	14,22
2016	-
2017	-
2018	34,18
2019	38,99
2020	31,15
2021	30,59
2022	34,63
2023	37,03
2024	76,5

Kaynak: ASHB 2011-2024 Faaliyet Raporları

Kronik Hastalık Yardımı: 2017 yılında uygulamaya konulan proje kapsamında, psikososyal ve mali kayıp yaşayan tüberküloz ve SSPE hastalarına yönelik olarak yapılan yardımlardır (ASHB Faaliyet Raporu 2023).

Tablo 3.31. Kronik Hastalık Yardımı

Yıllar	Aktarılan Kaynak (Milyon TL)
2018	19,91
2019	38,48
2020	-
2021	41,6
2022	68,26
2023	110,63
2024	179,9

Kaynak: ASHB 2018-2024 Faaliyet Raporları

Silikozis Hastalarına Yapılan Ödemeler: Silikozis hastalığı nedeniyle meslekte kazanma gücünü en az % 15 oranında kaybedenler faydalanabilmektedir.

Tablo 3.32. Silikozis Hastalarına Yapılan Ödemeler

Yıllar	Aktarılan Kaynak (Milyon TL)
2012	1,25
2013	1,48
2014	1,16
2015	1,64
2016	1,73
2017	-
2018	1,77
2019	2,47
2020	-
2021	-
2022	-
2023	8,04
2024	13,9

Kaynak: ASHB 2012-2024 Faaliyet Raporları

3.6.1.5. Eğitim Yardımı

Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından gerçekleştirilen eğitim yardımları; ücretsiz ders kitabı, şartlı eğitim yardımları, eğitim materyali yardımı, öğrenci barınma, taşıma ve iaşe yardımı, engelli öğrencilerin ücretsiz taşınması yardımlarını kapsamaktadır.

Ücretsiz Ders Kitabı: Kaynağı SYDTF'den aktarılmak suretiyle MEB tarafından öğrencilere ücretsiz ders kitabı verilmektedir (ASHB Faaliyet Raporu 2023).

Tablo 3.33. Ücretsiz Ders Kitabı

Yıllar	Aktarılan Kaynak (Milyon TL)
2011	265
2012	265
2013	275
2014	125
2015	240
2016	240
2017	289
2018	350
2019	881
2020	430
2021	315
2022	610
2023	5.006
2024	3.700

Kaynak: ASHB 2011-2024 Faaliyet Raporları

Şartlı Eğitim Yardımları: Sosyal güvencesi olmayan ve ihtiyaç sahibi olan ailelere, örgün eğitime devam eden ilköğretim ve ortaöğretim grubundaki çocuklarının 1 ay içinde dört günden fazla devamsızlık yapmamaları kaydıyla yapılan desteklerdir. 2024 yılında 1.774.442 kişiye destek verilmiştir (ASHB Faaliyet Raporu 2024).

Tablo 3.34. Şartlı Eğitim Yardımları

Yıllar	Aktarılan Kaynak (Milyon TL)
2011	397,49
2012	501,5
2013	512,81
2014	570,75
2015	664,13
2016	605,77
2017	761,46
2018	643,1
2019	614,46
2020	730,26
2021	898,61
2022	971,39
2023	1.490
2024	1.310

Kaynak: ASHB 2011-2024 Faaliyet Raporları

Eğitim Materyali Yardımı: 3294 sayılı Kanun kapsamında yer alan ihtiyaç sahibi ailelerin ilköğretim ve ortaöğretimde yer alan çocuklarının her eğitim-öğretim yılı başında ve yıl içinde de kırtasiye vb. temel okul gereksinimleri kapsamında yapılan yardımlardır. 2024 yılında 384.426 öğrenci faydalanmıştır (ASHB Faaliyet Raporu 2024).

Tablo 3.35. Eğitim Materyali Yardımı

Yıllar	Aktarılan Kaynak (Milyon TL)
2011	103,44
2012	117,54
2013	65,52
2014	17,37
2015	15,34
2016	16,67
2017	13,05
2018	11,86
2019	11,45
2020	14,5
2021	38,77
2022	83,12
2023	247,85
2024	476,7

Kaynak: ASHB 2011-2024 Faaliyet Raporları

Öğrenci Barınma, Taşıma ve İaşe Yardımı: Taşımalı eğitim sistemi dışında yer alan ilköğretim ve ortaöğretim grubundaki öğrencilerin ulaşım, barınma vb. gereksinimlerine yönelik yapılan yardımlardır. 2024 yılında 1.597 öğrenci faydalanmıştır (ASHB Faaliyet Raporu 2024).

Tablo 3.36. Öğrenci Barınma Taşıma ve İaşe Yardımı

Yıllar	Aktarılan Kaynak (Milyon TL)
2011	9,74
2012	4,52
2013	1,75
2014	0,83
2015	0,95
2016	1,14
2017	1,05
2018	1,11
2019	0,74
2020	0,34
2021	0,32
2022	2,51
2023	3,77
2024	5,9

Kaynak: ASHB 2011-2024 Faaliyet Raporları

Engelli Öğrencilerin Ücretsiz Taşınması: Bu program ile özel gereksinime ihtiyaç duyan engelli öğrencilerin okullarına ücretsiz olarak ulaşımları sağlanmaktadır. Bu yardım programı, engelli öğrencilerin okullarına erişimlerinin kolaylaştırılmasını, okula devamlarının artırılmasını, eğitim-öğretime aktif katılımlarının teşvik

edilmesini, öğrencilerde okul sevgisinin gelişmesini, ulaşım kaynaklı sorunların ortadan kaldırılmasını ve uzun vadede engelli bireylerin toplumsal yaşamın her alanında aktif yer alabilmeleri hedeflenmektedir. 2024 yılında 133.893 öğrenci faydalanmıştır (ASHB Faaliyet Raporu 2024).

Tablo 3.37. Engelli Öğrencilerin Ücretsiz Taşınması

Yıllar	Aktarılan Kaynak (Milyon TL)
2011	60,6
2012	77,3
2013	85
2014	95
2015	155
2016	155
2017	295
2018	368,75
2019	692
2020	322
2021	556,55
2022	1.260
2023	2.400
2023	6.400

Kaynak: ASHB 2021-2024 Faaliyet Raporları

3.6.1.6. Proje Destekleri

Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 3294 sayılı Kanun kapsamındaki vatandaşların sosyal hayata uyumuna yönelik projeleri desteklemektedir. Bu kapsamda Bakanlık 2024 yılında 1.970 sosyal içerikli proje için toplam 3,73 milyar TL harcamıştır. Bakanlık tarafından Aile Destek Merkezi (ADEM) projeleri ile toplumun temel yapı taşı olan aileyi ve bu kurumun merkezinde yer alan kadınları desteklemek adına, sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyinin düşük olduğu, dezavantajlı grupların yoğun yaşadığı ve toplumsal hayata katılımın zor olduğu bölgelerde yaşayan ve kendi imkanlarıyla sosyal, kültürel, mesleki ve sportif kurslara erişemeyecek olan kadınlar için milli ve manevi değerler ile toplumun değer yargılarını muhafaza etmek üzere psikososyal, sosyokültürel, mesleki ve kişisel yönden gelişimlerinin ve toplumsal entegrasyonlarının sağlanması amacı ile ADEM merkezleri kurmuştur. Bu merkezlere 2024 yılında 711,8 milyon TL kaynak aktarmıştır (ASHB Faaliyet Raporu 2024).

Bakanlık tarafından Sosyal Dayanışma Merkezi (SODAM) projeleri ile Roman vatandaşlarımızın yoğun olarak yaşadığı yerlere bu vatandaşlarımızın toplumsal uyumunu sağlamak üzere, psikososyal, sosyokültürel, mesleki, sanatsal ve kişisel gelişimlerini sağlamaya yönelik olarak faaliyet gösteren merkezler kurulmuştur. Bakanlık bu merkezlere 2024 yılında 107,3 milyon TL kaynak aktarmıştır. Ayrıca Bakanlık, soğuk hava ve ağır kış şartlarında evsiz kişilerin konaklatılmasına yönelik olarak evsizlere konaklama projesini hayata geçirmiştir. Bakanlık söz konusu proje kapsamında 39 SYDV'ye toplam 108,2 milyon kaynak aktarmıştır (ASHB Faaliyet Raporu 2024).

3.6.1.7. Aile Yanında Destek Faaliyetleri

Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, hizmet sunumunda yapmış olduğu değişikliklerle son yıllarda kurumsal (bakım odaklı) hizmetlerden ziyade yerine aile odaklı bakım hizmet modellerini ön plana çıkarmaya başlamıştır. Sosyal ekonomik destek hizmetleri kapsamında çocukların kuruma alınmadan aile yanında desteklenmesi amaçlanmaktadır. Ekonomik yoksunluk nedeniyle kurumda korunma ve bakım altına alınma ihtimali bulunan kişilerin çocukları için ekonomik destek sağlanarak çocukların ailesinin yanında bakımın sağlanması ve aile bütünlüğünün korunması amaçlanmaktadır (ASHB Faaliyet Raporu 2016).

Sosyal Ekonomik Destek (SED): SED hizmeti, ekonomik yoksunluk yaşayan, çocuklarının temel ihtiyaçlarını karşılayamayan ve yaşamlarını asgari seviyede dahi sürdürmekte güçlük çeken kişi ve ailelerin çocuklarının ailesinin ya da yakınlarının yanında bakımının sağlanması amacıyla uygulanmaktadır. Süreli ekonomik destekler, ihtiyaç sahibi kişilere yaşamlarını sürdürürken karşılaştıkları güçlükleri ortadan kaldırmak amacıyla kurum tarafından yapılacak 1 yıl ve daha uzun süreli yardımları kapsamaktadır. Geçici ekonomik destekler, sosyal ve ekonomik sorunların çözümünde destek olmak amacıyla yılda en fazla bir ya da iki defayla sınırlı olmak üzere yapılan yardımlardan oluşmaktadır. Çocuklar için ödenecek sosyal yardımlar çocukların eğitim durumuna göre farklılık göstermektedir. Memur maaş katsayılarının Tablo 37'de belirtilen oranlarda çarpılması suretiyle ödenmektedir (ASHB Faaliyet Raporu 2016).

Tablo 3.38. SED Oranları

Eğitim Durumları	Katsayı
Okul öncesi	% 50
İlköğretime devam eden	% 75
Ortaöğretime devam eden	% 80
Ortaöğretim seviyesinde olup okula devam etmeyen	% 50
Yükseköğretime devam eden	% 90
Yetişkinler	% 40

Kaynak: ASHB 2016 Faaliyet Raporları

Tablo 3.39. SED Yardımı

Yıllar	Aktarılan Kaynak (Milyar TL)
2011	0,14
2012	0,2
2013	0,26
2014	0,35
2015	0,48
2016	0,62
2017	0,84
2018	1,1
2019	1,39
2020	1,64
2021	1,96
2022	3,5
2023	6,84
2024	11,59

Kaynak: ASHB 2011-2024 Faaliyet Raporları

Koruyucu Aile Hizmeti: Çeşitli sebeplerle biyolojik ailesiyle birlikte yaşayamayan ve evlat edinilemeyen çocukların, devlet gözetiminde ebeveyn benzeri rolleri üstlenen uygun aile veya bireylerin yanında, kısa veya uzun süreli, gönüllü veya ücretli olarak bakımlarının sağlanmasıdır. Koruyucu aile yanına yerleştirilen çocukların bakımı, eğitim, harçlık, giyim, kurs vb. giderlerinin karşılanması için koruyucu ailelere çocukların öğrenim düzeyine göre ödemeler yapılmaktadır (ASHB Faaliyet Raporu 2016).

Tablo 3.40. Koruyucu Aile Hizmeti Ödemeleri

Yıllar	Aktarılan Kaynak (Milyon TL)
2011	7,81
2012	9,45
2013	25,51
2014	39,03
2015	55,68
2016	70,6
2017	89,73
2018	111,92
2019	151,49
2020	182,69
2021	230,13
2022	422
2023	775,9
2024	1.505,7

Kaynak: ASHB 2011-2024 Faaliyet Raporları

SONUÇ

Gelir dağılımında adaletin tesis edilmesi geçmişten beri tüm toplumların odağında yer almaktadır ve günümüzde de geçerliliğini korumaktadır. Çünkü gelirin toplumu oluşturan bireyler arasında adil dağıtılmaması bir takım sosyoekonomik sorunlara yol açmaktadır. Türkiye'de de gelir dağılımındaki adaletsizlikler önemli problemlerin başında gelmektedir. Bu bakımdan ülkemizde gelir dağılımının adil hale getirilmesi ekonomik ve sosyal açıdan önem arz etmektedir. Gelir dağılımındaki eşitsizliklerin giderilmesi ise uzun soluklu bir süreç olup, gelir dağılımını düzenleyici politikaların kararlı bir biçimde yürütülmesi ile sağlanabilir.

Sosyal devlet anlayışının gereği olarak devletler sosyal politika araçlarını kullanarak sosyal koruma harcamalarıyla, sosyal amaçlı transfer harcamalarıyla toplumda temel ihtiyaçlarını karşılamakta güçlük çeken düşük gelirli ya da herhangi bir geliri olmayan toplumun dezavantajlı bireylerine destek sağlanmaktadır. Genellikle sosyal hizmetler toplumun dezavantajlı kesimine yönelik olarak yürütülen faaliyetlerini kapsamaktadır. Türkiye'de sosyal devlet ilkesi ilk olarak 1961 Anayasasında yer almış, sonrasında 1982 Anayasasında da Türkiye Cumhuriyeti sosyal bir devlet olarak nitelenmiştir.

Türkiye'de sosyal devlet kapsamında 2011 yılına kadar dağınık bir biçimde yürütülen sosyal yardım faaliyetleri 2011 yılında Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının kurulmasıyla tek çatı altında birleştirilmiştir. 2021 yılında Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı olarak yeniden yapılandırılan Bakanlık faaliyetlerine devam etmektedir. Kurumsallaşmasını tamamlayan Bakanlık, diğer sosyal yardım kuruluşlarını ve sivil toplum kuruluşlarını da faaliyetlerine dâhil ederek ve ortak stratejiler geliştirerek, sosyal yardımlar alanında gerekli koordinasyonu sağlamaktadır. Son yıllarda ilgili kurum/kuruluşların da ortak kullanımına açılan Bakanlık sosyal yardım bilgi sistemi (SOYBİS) sayesinde çok başlılık giderilmiş ve yoğun bürokratik işlemlerin azaltılması, mükerrerliğin önüne geçilmesi ve yardımların suiistimal edilmesinin önlenmesi de sağlanmıştır.

Çalışmada Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığının 2011 – 2024 yılları arasında yürütmüş olduğu sosyal yardım faaliyetleri ve bu faaliyetlerin gelir eşitsizliğini azaltmadaki etkisi incelenmiştir. Sosyal yardım faaliyetlerinin yürütülmesinde ana

aktör konumunda bulunan Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı sosyal yardım faaliyetlerini İl ve İlçe Müdürlükleri ve Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı aracılığı ile gerçekleştirmektedir. Bakanlık sosyal yardımları; aile yardımları, barınma-gıda yardımları, engelli-yaşlı yardımları, sağlık yardımları, eğitim yardımları ve proje destekleri olmak üzere altı grupta yürütmektedir. Bakanlık tarafından yürütülen hizmetlerin sunumu için bakanlık bünyesinde 2024 yılı sonu itibariyle 58.858 personel görev yapmaktadır. (ASHB Faaliyet Raporu, 2024). Bakanlık tarafından sunulan sosyal yardım hizmetlerinden yararlanan hane sayısı yıllar içinde artış göstermiştir. Bu kapsamda 2012 yılında 2 milyon 891 bin 165 hane sosyal yardım alırken bu sayı 2024 yılında 4 milyon 574 bin 684 haneye yükselmiştir. Sosyal yardımlardan yararlanan hane sayısındaki artışla beraber Bakanlık tarafından yapılan harcamalar da artış göstermiştir. Bakanlığın sosyal yardım harcamaları 2011 yılında 11,7 milyar TL iken 2024 yılında 491,7 milyar TL'ye yükselmiştir. Yapılan harcamaların GSYH'ye oranı 2011 yılında %0,91 iken 2024 yılında %1,11'e yükselmiştir. Yine Bakanlık bütçesinin genel bütçeye oranı 2011 yılında %1,95 iken 2024 yılında %4,63'e yükselmiştir. Sosyal yardım harcamalarının gerek bütçe içerisinde gerekse GSYH içerisindeki payının yıllar itibariyle artması gelir dağılımı adaletinin sağlanmasında olumlu katkılar yaratacaktır.

Türkiye'de gelir eşitsizliği Gini katsayısına göre değerlendirildiğinde geçmişe göre düzelme eğilimi olmasına rağmen halen bu düzelme arzulanan seviyelerde yer almamaktadır. Türkiye yaklaşık 0,4'lük Gini katsayısı ile OECD ülkeleri ile karşılaştırıldığında maalesef alt sıralarda yer almaktadır. TÜİK tarafından gelir dağılımı istatistiklerine göre 2023 yılında Gini 0,413 iken tüm sosyal transferler hariç tutulduğunda Gini katsayısı 0,476, emekli ve dul yetim maaşı dahil diğer tüm sosyal transfer gelirleri hariç tutulduğunda ise 0,423 olarak hesaplanmıştır. Bu durum sosyal transfer harcamalarının gelir eşitsizliğini iyileştirmeye olan etkisini göstermektedir. Ancak gelir eşitsizliği azaltmada sosyal transfer harcamaları içerinde yer alan emekli ve dul yetim maaşları diğer sosyal transfer harcamalarından daha etkilidir. Bu nedenle sosyal transfer harcamalarının yaklaşık %90'ını oluşturan emekli ve dul yetim maaşlarının yanında diğer sosyal transfer harcamalarının artırılması gelir eşitsizliğini azaltmada önemli katkı sağlayacaktır.

Kaynakların kıt olması bunların etkin ve verimli kullanılmasını zorunlu hale getirmektedir. Sosyal yardımların etkinliğinin artırılmasında etkin olmayan sosyal yardımların gözden geçirilmesi gerekmektedir. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığının, sosyal yardım faaliyetlerindeki mükerrerliklerin önlenmesi ve kamu kaynaklarının daha etkin kullanımı adına sosyal yardımlara ilişkin verileri Bütünleşik Sosyal Yardım Bilgi Sistemine entegre etmesi önem arz etmektedir. Yine sosyal yardım faaliyetlerinde yer alan mahalli idarelerin ve sivil toplum kuruluşlarının verilerinin de birlikte değerlendirilebileceği daha kapsamlı bir sistemin oluşturulması kaynakların daha etkin ve verimli kullanılması açısından önemlidir. Diğer taraftan sosyal hizmet uygulamalarının genişlemesi ve ihtiyaç sahibi bireylere ulaşılması ya da bireylerin bu hizmetlere kolaylıkla erişebilmesi de önem arz etmektedir. Bu bağlamda Bakanlığın sosyal hizmet merkezleri ve sosyal yardımlaşma ve dayanışma vakıfları aracılığıyla ihtiyaç sahibi bireylere müracaat odaklı hizmetlerinin yanı sıra arz odaklı bir yaklaşımı da benimseyerek ulaşılmaya çalışılması da oldukça önemlidir.

KAYNAKÇA

Acar, İlhan (2015). "Türkiye'de Gelir Dağılımı". *Hak İş Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi.* 4(8): 42-59.

Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Faaliyet Raporları (2011 – 2024)

Akbakay Zeki ve Barak Doğan (2020). "Yükselen Piyasalarda Ekonomik Küreselleşme ve Gelir Eşitsizliği İlişkisi". *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi.* 16(1): 17-34.

Akbulut Eyüp (2021). "Türkiye'de Enflasyon, Faiz, Vergiler ve Gelir Dağılımı İlişkisi: Ampirik Analiz". *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi.* 17(1): 147-169.

Akça Haşim ve Ela Mehmet (2012). "Eğitim ve Gelir Dağılımı İlişkisi: Türkiye Değerlendirmesi". *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi.* 21(3): 241-260.

Akdağ, Hatice (2020). *Gelir Dağılımı Teorileri Çerçevesinde Gelir Eşitsizliği Analizi.* Ankara: İksad Yayınevi.

Akdoğan Abdurrahman (2002). *Kamu Maliyesi.* Ankara: Gazi Kitabevi.

Akın Cemil Serhat ve Aytun Cengiz (2018). "Gelir Dağılımının Makroekonomik Belirleyicileri: Türkiye Örneği". *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi.* 15(42): 52-81.

Akın, Fetullah (2015). "Gelir Dağılımı ve Gelir Dağılımına Müdahale Gereği". *İş ve Hayat Dergisi.* 1(1): 9-24.

Aksu, Levent (2021). *21. Yüzyılda Türkiye'nin Ekonomik, Sosyal ve Stratejik Analizleri.* Ankara: İksad Yayınevi.

Aksu, Levent (2014). "İktisat Ekollerinin İktisadi Büyüme Konusundaki Düşünceleri ve Modellerinin Analizi". *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi.* 0(208): 351-392.

Aksu, Ömer A. (1993). *Gelir ve Servet Dağılımı.* İstanbul: İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Yayınları.

Aktan C. Can (2009). "Arz Yönlü İktisat Teorisi ve Haldun-Laffer Etkisi". *Ekonomi Bilimleri Dergisi.* 1(2): 40-54.

Aktan C. Can ve Vural İ.Yaşar (Ed. Coşkun Can Aktan) (2002). *Yoksullukla Mücadele Stratejileri.* Ankara: Hak-İş Konfederasyonu Yayınları.

Aktaş, Emin Efecan (2019). "Küresel Gelir Dağılımının Seyri ve Boyutu: 1980-2016 Dönemi İçin Bir İnceleme". *Journal of Politics Economy and Management.* 2(2): 59-76.

Alpdoğan, Hilal (2023). "Türkiye'de Ekonomik Büyüme, Gelir Dağılımı ve Yoksulluk İlişkisi". *Sayıştay Dergisi.* 34(129): 259-290.

Altay, Asuman (2007). "Küreselleşen Yoksulluk Olgusunun Önlenmesinde Mikrofinansman Yaklaşımı". *Finans Politik ve Ekonomik Yorumlar Dergisi.* 44(510): 57-67.

Altay, Asuman (2017). *Kamu Maliyesi Teorisi, Gelişimi ve Kapsamı*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Ataç, Beyhan (1994). *Maliye Politikası.* Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Basımevi.

Ataman, B. Ceylan (1996). "Neo Keynesci Bölüşüm Teorisi: Ücret-Fiyat Sarmalı ve Gelirler Politikası". *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi.* 51(1): 53-69.

Aydın, Kadir (2020). *AB ile Türkiye Bütünleşme Süresince Sosyal Devlet Anlayışı ve Sosyal Çalışma.* Ankara: İksad Yayınevi.

Balseven, Hale (2017). "Refah Devleti ve Gelir Dağılımı: Karşılaştırmalı Bir Analiz". *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi.* 18(1): 87-107.

Baş, Kemal (2009). "Küreselleşme ve Gelir Dağılımı Eşitsizliği". *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi.* 18(1): 49-70.

Bayram, Osman (2023). *Türkiye'de 1980 Sonrası Gelir Dağılımının İktisadi Okullar Perspektifinden Analizi,* Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Aydın.

Bedir, Atila (2020). "Türklerin İktisadi Hayatında Sosyal Yardımlaşma". *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi.* 24(3): 1141-1169.

Bilici Nurettin ve Bilici Adem (2014). *Kamu Maliyesi.* Ankara: Savaş Yayınevi.

Boratav, Korkut (1965). *Kamu Maliyesi ve Gelir Dağılımı.* Ankara: A.Ü.S.B.F. Yayınları.

Bükey, Abdullah Miraç (2020). *Türkiye'de Ekonomik Krizler ve Gelir Dağılımı: 1994, 2001 ve 2008 Krizleri Tecrübesi.* Ankara: İksad Yayınevi.

Cengiz, İştar (2018). "Türk Sosyal Güvenlik Sistemi İçerisinde Yaşlılara Yönelik Sosyal Yardım ve Sosyal Hizmetler". *Sosyal Güvenlik Dergisi.* 8(2): 23-40.

Ceren Adem ve Erdem Tevfik (2018). "Türkiye'de Yoksulluk ve Sosyal Yardım Uygulamaları". *Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü e-dergi.* 2(1): 6-24.

Ceylan, Bersu (2020). "Türkiye'de Transfer Harcamalarının Gelir Dağılımında Adalet Üzerindeki Etkisi". *Maliye Araştırmaları Dergisi.* 6(2): 67-76.

Cole, Julio H. (2008). "Milton Friedman on Income Inequality". *Journal of Markets Morality.* 11(2): 239-253.

Çalcalı, Önder (2021). "Türkiye'de Kamu İç Borçlanmasının Gelir Eşitsizliği Üzerindeki Asimetrik Etkisi". *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi.* 35(1): 59-81.

Çalışkan, Adnan (2022). "Gelir Dağılımında Adaletin Sağlanmasına Yönelik Yaklaşımlar: Teorik Bir Bakış". *Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi.* 6(2): 214-229.

Çalışkan, Şadan (2010). "Türkiye'de Gelir Eşitsizliği ve Yoksulluk". *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi.* 0(59): 89-132.

Çelik, Aziz (2004). "AB Ülkeleri ve Türkiye'de Gelir Eşitsizliği: Piyasa Dağılımı-Yeniden Dağılım". *Çalışma ve Toplum Dergisi.* 3(3): 53-91.

Çelik Duygu ve Erkişi Kemal (2022). "Gelişmekte Olan Ülkelerde Gelir Dağılımına Etki Eden Faktörler". *Erciyes Akademi.* 36(1): 253-269.

Çetinkaya, Şahin (2018). *İktisadi Kaynak Kullanımında Etkinlik ve Verimlilik (Varlık Fonu-Gelir Adaleti ve Kalkınma Ajansları).* Ankara: İksad Yayınevi.

Çınar, Çağla Nur (2021). *Gelir Dağılımı ve Türkiye'de Gelir Dağılımı Üzerine 2000-2020 Yılları Arasında Yapılan Lisansüstü Tez Çalışmalarının Bibliyometrik*

Analiz İncelemesi, Kastamonu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Kastamonu.

Çiftçi, Hakkı (2018). "Gelir Dağılımında Genel Teorik Tartışmalar". *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi.* 10(1): 18-33.

Deininger Klaus ve Squire Lyn (1997). "Economic Growth and Income Inequality: Reexamining the Links". *Finance and Development.* 34(1): 15-40.

Demirgil, Bünyamin (2023). *Türkiye Örneğinde Makroekonomik Göstergelerin Analizi,* Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım.

Demirgil, Bünyamin (Ed. Barış Aytekin) (2019). *Güncel Sorunlarıyla Türkiye Ekonomisi: Dinamik Bir Analiz,* Ankara: İksad Yayınevi.

Demirgil, Bünyamin (2018). "Vergilerin Gelir Dağılımı Üzerindeki Etkisi: Ampirik Bir Çalışma". *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi.* 19(2): 118-131.

Destek, Mehmet Akif (2018). *Neoliberal Politikalar Işığında Gelir Dağılımı Adaleti ve Finansal Krizler: Seçilmiş Ülkeler Üzerine bir İnceleme,* Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Gaziantep.

Devlet Planlama Teşkilatı (1994). VII. 5 Yıllık Kalkınma Planı, Gelir Dağılımı ve Politikaları Özel Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Ankara.

Devlet Planlama Teşkilatı (2001). VIII. 5 Yıllık Kalkınma Planı, Gelir Dağılımının İyileştirilmesi ve Yoksullukla Mücadele Özel Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Ankara.

Devrim, Fevzi (1983). *Maliye Politikası.* İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Yayınları.

Dinler, Zeynel (2006). *İktisada Giriş.* Bursa: Ekin Kitabevi.

Dişbudak Cem ve Süslü Bora (2007): "Türkiye'de Kişisel Gelir Dağılımını Belirleyen Makroekonomik Faktörler". *Ekonomik Yaklaşım.* 18(65): 1-23.

Doğan Adem (2019). "Müslüman Coğrafyada Kişisel Gelir Dağılımı Eşitsizliği". *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi.* 20(1): 62-74.

Doğan, Semra (2015). *Gelir Dağılımında Adaleti Sağlamaya Yönelik Politikalar SYDV'nin Adıyaman İli Üzerine Etkileri,* Hasan Kalyoncu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep.

Durak Sadun ve Güray Akalin (2022). "Türkiye'de Gelir Dağılımının Belirleyicileri". *Anadolu İktisat ve İşletme Dergisi.* 6(2): 69-86.

Eker, Aytaç (1994). *Devlet Borçları.* Ankara: Takav Matbaası.

Eker Aytaç, Altay Asuman ve Sakal Mustafa (1997). *Maliye Politikası.* Dokuz Eylül Üniversitesi İ.İ.B.F. Yayınları. İzmir: Masaüstü Yayıncılık.

Emek, Ömer Fazıl (2020). *Gelir Dağılımı Politikalarının Oluşumunda Enflasyonun Önemi.* Ankara: İksad Yayınevi.

Eraslan İsmail Hakkı, Kızıldağ Şaban, Karabalık Ali Erdi ve Ataseven Abdüssamet (2021). "Sosyal Devlet Örgütü Anlayışı Çerçevesinde Adil Gelir Dağılımına Yönelik Stratejik Öneriler". *Uluslararası İşletme Bilimi ve Uygulamaları Dergisi.* 1(1): 1-26.

Ersezer, Devrim (2006). "Gelir Dağılımı Politikası ve Araçları". *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi.* 16(1): 255-268

Ertürkmen, Gülferah (2022). *OECD Ülkelerinde Cinsiyet Eşitsizliğinin Yoksulluk Üzerine Etkisi.* Ankara: İksad Yayınevi.

Fahlıoğulları Meltem, Uzun Gönül, Yıldız Gülizar ve İftar Ümit (2018). "Ücret Politikaları ve Gelir Dağılımı Eşitsizlikleri". *Uluslararası Bankacılık Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi.* 1(1): 17-50.

Güder, Fatma (2019). "Yüksek Gelirli Ülkelerde Gelir Dağılımını Etkileyen Faktörler". *Fiscaoeconomia.* 3(2): 198-216.

Gülmez, Ahmet ve Altıntaş, Nurullah (2015). "Türkiye'de Ticari Açıklık ve Enflasyonun Gelir Dağılımına Etkisi: Ekonometrik Bir Analiz". *Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi.* 6(9): 31-44.

Gürler Hazman, Gülsüm (2011). "Türkiye'de Gelir Dağılımında Adalet ve Sosyal Güvenlik Harcamaları Arasındaki Nedensellik İlişkisi". *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi.* 16(1): 205-216.

Güvenoğlu Hüseyin ve Erçakar Mehmet Emin (2018). "Türkiye'de Gelir Dağılımı ve Sosyal Koruma Harcamalarına Bir Bakış". *Sosyal Bilimler Metinleri Dergisi.* 2018(1): 38-53.

Hacıtahiroğlu Kürşad ve Aydoğan Elvin (2016). "Gelir Dağılımının Asgari Ücretler ve Çalışma Saatleri Açısından Değerlendirilmesi". *Akademik Yaklaşımlar Dergisi.* 7(1): 148-167.

Işık, Nihat (2006). "Sektörel Gelir Dağılımının Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisi". *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi.* 2006(2): 119-127.

İlgün Büşra ve Develi Abdülkadir (2020). "Türkiye'de ve Dünyada Gelir Dağılımı Üzerine Mikro Bir Analiz". *Uluslararası Anadolu Sosyal Bilimler Dergisi.* 4(1): 110-123.

Karabulut, Tahsin (2006). "Türkiye'de Kişisel Gelir Dağılımı Araştırmalarının Analizi". *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi.* 9(1-2): 21-36.

Karagöz, Sefa (2020). "Türkiye'de Sosyal Devletin Sosyal Yardım Bağlamında Değerlendirilmesi". *Ekonomi, İşletme ve Maliye Araştırmaları Dergisi.* 2(2): 146-169.

Karataş, Muhammed (2019). "Gelir Dağılımının Teorik Yapısı". *Hak İş Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi.* 8(21): 52-79.

Kargı, Veli (2007): "2005 Yılı Verileri ile Türkiye'de Minimum Gelir Garantisi için Negatif Gelir Vergisi Önerisi". *Legal Mali Hukuk Dergisi.* 0(35): 2575-2593.

Karluk, Rıdvan (2009). *Uluslararası Ekonomi*. İstanbul: Beta Basım Yayım.

Kazgan, Gülten (2008). *Türkiye Ekonomisinde Krizler (1929-2001).* İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Kazgan, Gülten (2014). *İktisadi Düşünce veya Politik İktisadın Evrimi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Keleş, Ruşen (1983). *Yüz Soruda Türkiye'de Şehirleşme, Konut ve Gecekondu.* Ankara: Gerçek Yayınevi.

Kılcı, Karakuş Kübra (2019). *Vergi Harcamalarının Gelir Dağılımı Üzerine Etkileri,* Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Sivas.

Kıratoğlu Emrah ve Özbay Filiz (Ed. Adil AKINCI) (2018). *Türkiye'de Güncel Mali Sorunlar.* Ankara: İksad Yayınevi.

Kubar Yeşim (Ed. Bahar BURTAN DOĞAN) (2020). *Dünya ve Türkiye Ekonomisinde Güncel Eğilimler: Durum Analizleri,* Ankara: İksad Yayınevi.

Kutlu Horvath Sinem ve Horvath Laszlo Csaba (2020). "Post Keynesyen İktisatta Fonksiyonel Gelir Dağılımının Evrimi: Eleştirel Bir Literatür Analizi". *Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi.* 11(21): 331-352.

Künü, Serkan (2018). "Türkiye'de Yolsuzluk ve Gelir Dağılımı Arasındaki İlişki". *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi.* 0(15): 283-298.

Mevzuat Bilgi Sistemi

McConnell R. Campbell, Stanley L. Brue (1993). *Economics-Principles, Problems and Policies.* Twelfth Edition. McGraw-Hill Inc.

Miller, Roger LeRoy (1991). *Economics Today. Seventh Edition.* HarperCollins Publishers Inc.

Oğuş, Ayla (2005). "Türkiye'de Ekonomik Büyüme ve Gelir Dağılımı". *İktisat, İşletme ve Finans Dergisi.* 20(236): 1-23.

Öncel Mualla, Çağan Nami ve Kumrulu Ahmet (1985). *Vergi Hukuku Cilt 1.* Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.

Öz Ersan, Kutbay Hüseyin ve Buzkıran Davut (2014). "Türk Servet Vergisi Sistemine Modern Bir Yaklaşım". *Gümrük ve Ticaret Dergisi.* 0(4): 86-99.

Özdemir, M.Çağlar (2017). "Bütüncül Sosyal Politika Modeli". *Türk Dünyası Araştırmaları.* 117(230): 27-44.

Özdemir M. Çağlar (Ed. M.Çağlar Özdemir ve E.İslamoğlu) (2017). *Gelir Eşitsizliği Ölçüm Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Özel, Mehmet (2012). "Türkiye'nin Köyden Kente Göç Sorunu". *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Elektronik Dergisi.* 0(6): 41-55.

Özer, M.Akif (2015). "Sosyal Ekonomi Politikaları Kapsamında Sosyal Belediyecilik Anlayışı". *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi.* (35): 79-100.

Özgüven, Ali (2005). *İktisat Bilimine Giriş*. İstanbul: Filiz Kitabevi

Öztürk, Ceren (2019). *Seçilmiş Ülkeler Bazında Gelir Dağılımı Eşitsizliğinin Dönüşümü,* Bahçeşehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Öztürk, Nazım (2010). "Klasik ve Neoklasik İktisatta Gelir Bölüşümü". *Çalışma ve Toplum Dergisi.* 1(24): 1-24.

Öztürk, Nazım (2017). *Gelir Dağılımının İktisadi Analizi*. Bursa: Ekin Yayınevi.

Öztürk Nazım ve Göktolga Z.Gökalp (2010). "Yoksulluk ve Gelir Bölüşümünü Belirlemede Kullanılan Ölçütler". *Bütçe Dünyası Dergisi.* 2(34): 3-25.

Park, Man-Seop (1998). "The Cambridge Theory of Income Distribution: A Partial Critique". *Review of Political Economy.* 10(3): 277-298.

Pektaş, Ethem Kadri (2010). "Türkiye'de Sosyal Belediyecilik Uygulamaları ve Temel Sorunlar". *Akademik İncelemeler Dergisi*. 5(1): 4-22.

Peterson, Wallace C. (1994). *Gelir, İstihdam ve Ekonomik Büyüme.* (Çev: Talat GÜLLAP). Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları.

Pınar, Abuzer (2006). *Maliye Politikası Teori ve Uygulama.* Ankara: Naturel Yayıncılık.

Rakıcı Cemil ve Vural Tarık (2011). "Asgari Ücret Üzerindeki Toplam Vergi Yükü ve Asgari Ücret Tutarının Anlamı". *Ekonomi Bilimleri Dergisi.* 3(2): 57-68.

Sağı, Mustafa (2022). "Sektörel Ayrıma Göre Sosyal Hizmetlerin Konumlandırılması". *Sosyal Çalışma Dergisi.* 6(1): 1-28.

Sandmo, Agnar (Ed. Anthony B. Atkinson and Francois Bourguignon) (2013). *The Principal Problem in Political Economy: Income Distribution in the History of Economic Thought*. Handbook of Income Distribution. Vol 2.

Saraçoğlu, Fatih (2013). "Gelir Vergisi Sisteminde Ayırma İlkesi Uygulaması ve Değerlendirilmesi" *Maliye Araştırma Merkezi Konferansları*. 0(40): 60-68.

Savaş, V.Fuat (1998). *İktisatın Tarihi*. İstanbul: Avcıol Basım Yayın.

Selik, Mehmet (1980). *100 Soruda İktisadi Doktrinler Tarihi*. İstanbul: Gerçek Yayınevi.

Sen, Amartya (1973). *On Economic Inequalty.* Oxford: Claredon Press.

Serter, Nur (1994). *Türkiye'nin Sosyal Yapısı.* İstanbul: Filiz Kitabevi.

Seyyar, Ali (2008). *Sosyal Siyaset Terimleri Ansiklopedik Sözlük.* Sakarya: Sakarya Yayıncılık.

Şahinoğlu, İlker (2017). "Yerel Sosyal Politika Uygulamalarında Türkiye Deneyimi: Sosyal Belediyecilik Anlayışı". *Marmara Sosyal Araştırmalar Dergisi.* (11): 37-67.

Şen Hüseyin ve Sağbaş İsa (2017). *Vergi Teorisi ve Politikası.* Ankara: Arıkan Yayınları.

Şengür Mehmet ve Taban Sami (2016). "Gelir Dağılımı-Tasarruf İlişkisi: Türkiye'de Hanehalkı Gelir Türünün Tasarruflar Üzerindeki Etkisi". *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi.* 16(1): 49-71.

Şerbetçi, Gamze (2015). "Türkiye'de Uygulanan Finansal Politikaların Gelir Dağılımı Üzerindeki Etkisi". *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi.* 4(1): 93-116.

Şimşek Gülşen ve Altun Fatih (2020). "Sosyal Belediyecilikte Sosyal Hizmetlerin ve Sosyal Girişimci Faaliyetlerin Rolü". *Sosyal Çalışma Dergisi.* 4(1): 55-61.

Tabar, Çağlayan (2023). "Vergilerin Gelir Dağılımı Üzerindeki Etkisi: OECD Ülkeleri Üzerine Panel Veri Analizi". *International Journal of Public Finance.* 8(1): 67-84.

Tanrıverdi, Pınar (2007). *Gelir Dağılımı ve Vergilerin Gelir Dağılımı Üzerine Etkileri,* Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Denizli.

T.C. Anayasası

Tokatlıoğlu Mircan ve Selen Ufuk (2017). *Maliye Politikası.* Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım.

Tokol Aysen ve Alper Yusuf (Ed. Aysen Tokon ve Yusuf Alper) (2012). *Türkiye'de Sosyal Politika.* Bursa: Dora Yayıncılık.

Toprak Düriye ve Şataf Ceyda (2017). "Türkiye'de Sosyal Belediyecilik Çerçevesinde Sosyal Harcamalar Üzerine Genel Bir Değerlendirme". *Sayıştay Dergisi.* 0(106): 63-86.

Turhan, Salih (1993). *Vergi Teorisi ve Politikası*. İstanbul: Filiz Kitabevi.

Turhan, Salih (2012). "Kamu Harcamaları ve Gelir Dağılımı". *Maliye Araştırma Merkezi Konferansları.* 0(23): 265-279.

Türk, İsmail (2011). *Maliye Politikası.* Ankara: Turhan Kitabevi.

Türkoğlu, İrfan (2013). "Sosyal Devlet Bağlamında Türkiye'de Sosyal Yardım ve Sosyal Güvenlik". *Akademik İncelemeler Dergisi.* 8(3): 275-305.

Ulutürk, Süleyman ve Ersezer, Devrim (2005). "Gelir, Gelir Dağılımı Yaklaşımları ve Devletin Rolü". *Maliye Araştırma Merkezi Konferansları.* 0(47): 87-105.

Uysal Soner ve Vatansever Deviren Nursen (2016). "Küreselleşmenin Gelir Eşitsizliğine Olan Etkisinin Analizinde Yeni Bir Yöntem: Küresel Gelir Dağılımı Endeksi". *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi.* 9(44): 1250-1259.

Uysal, Yaşar (1999). "Bölüşüm İlişkileri ve Bu ilişkilerin Düzenlenmesinde Etkili Olabilecek İktisat Politikalarının Değerlendirilmesi". *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi.* 1(2): 25-34.

Ülgen, Gülden (2004). *İktisat Bilimine Giriş.* İstanbul: Der Yayınları.

Yay, Serdar (2020). *Çağdaş İktisadi Düşünceler Perspektifinden Sosyal Refah Devleti*. Ankara: Astana Yayınları.

Yılmaz Hasan ve Acar Alpcan (2021). "Sosyal Devlet Olabilmenin Anahtarı: Sosyal Politikalar Geliştirebilmek". *OPUS-Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi.* 17(37): 4738-4759.

Yılmaz, Tarık Zeki (2022). *Sosyal Koruma Harcamalarının Gelir Dağılımı Üzerindeki Etkisinin Türkiye Açısından Değerlendirilmesi,* Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Trabzon.

Yuvalı, Ertuğrul (2020). "Sosyal Politika Aracı Olarak Sosyal Güvenlik Kavramı". *İş ve Hayat.* 6(11): 46-74.

Zengin Eyüp, Şahin Ayhan ve Özcan Salih (2012). "Türkiye'de Sosyal Yardım Uygulamaları". *Yönetim ve Ekonomi Dergisi.* 19(2): 133-142.

Zengingönül, Oğul (2003). "Sosyal Politika-Esnek Çalışma Biçimleri Paradoksunda Avrupa Birliği Örneği". *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi.* 5(4): 157-171.

351 sayılı Yüksek Öğrenim Kredi ve Yurt Hizmetleri Kanunu

633 sayılı Kanun Hükmünde Kararname

2684 sayılı İlköğretim ve Ortaöğretimde Parasız Yatılı veya Burslu Öğrenci Okutma ve Bunlara Yapılacak Sosyal Yardımlara İlişkin Kanun

3294 sayılı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Kanunu

5102 sayılı Yüksek Öğrenim Öğrencilerine Burs, Kredi Verilmesine Ait Kanun

5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu

5302 sayılı İl Özel İdaresi Kanunu

5393 sayılı Belediye Kanunu

https://avekon.org/papers/2027.pdf (17.11.2023)

https://mahfiegilmez.com/2016/09/gelir-daglmnda-son-durum.html?m=1 (17.11.2023).

https://ekodialog.com/Konular/pareto_gelir_dagilimi.html (17.11.2023)

https://www.aile.gov.tr/sygm/genel-mudurluk/sosyal-yardimlasma-ve-dayanismayi-tesvik-fonu/ (09.04.2024)

https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/tr/tcmb+tr/main+menu/temel+faaliyetler/para+politikasi

https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Gelir-Dagilimi-Istatistikleri-

https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Gelir-Dagilimi-Istatistikleri-2023-53840

https://data.tuik.gov.tr/Bulten/DownloadFile

https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2005/03/20050304/-1.htm

https://muhasebat.hmb.gov.tr/genel-yonetim-butce-istatistikleri

ÖZ GEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı : Ayhan ÜNAL

Uyruğu : T.C.